Л. Пономаренко
О. Різник

КИЇВ

КОРОТКИЙ ТОПОНІМІЧНИЙ ДОВІДНИК

Л. Пономаренко, О. Різник

Київ

Короткий топонімічний довідник

Київ
Павлім
2003

УДК 811. 161. 1'373.21(477-25)(035)

ББК 81. 2 УКР-3я2 П56

Пономаренко Л., Різник О.

П56 **Київ. Короткий топонімічний довідник.** Довідкове видання. — К.: Видавництво «Павлім», 2003. — 124 с.:іл.

ISBN 966-686-050-3

Довідник містить декілька сотен назв київських місцевостей, передусім тих, де зараз існує житлова або промислова забудова і які становлять найбільший інтерес щодо походження своїх назв та історичної долі.

Довідник розрахований на широке коло читачів.

ББК 81. 2 УКР-3я2

ISBN 966-686-050-3

© Л. Пономаренко, 2003

© О. Різник, 2003

СЛОВО ДО ЧИТАЧА

Якщо золоті бані церков — це нетлінний скарб Києва «фізичного», то географічні назви — це «золоті бані» Києва духовного. Голосіїв, Дарниця, Оболонь, Святошин... — ці та десятки інших назв повсякденно супроводжують наше київське життя, вони «вросли» в нашу свідомість (і підсвідомість) так само цупко і органічно, як і слово «Київ». Що означають вони? Коли і чому вони з'явилися на світ? Яка їхня історична доля і що нині діється на їхній «топонімічній території»?

Різні епохи, що проминули за декілька тисячоліть бурхливої, неспокійної історії Києва, невпинне змагання різних країн, народів та цивілізацій за право оселяти Дніпрові кручі закарбувалися на карті нашого міста своїми специфічними назвами. Інші з них сягають давньослов'янської та часом праслов'янської доби (Клов, Почайна, Оболонь, Котурка), деякі — народжені Київською Руссю та добою середньовіччя (Берестове, Перевісище, Копирів Кінець, Боричів узвіз), а інші мають відносно недавню (Байкова гора, Бессарабка, Деміївка, Солом'янка, Караваєві Дачі) та зовсім новітню історію, якот «адміністративні» назви робітничих селищ і житлових масивів радянської доби та дотепні, суто народні новотвори доби пострадянської («Царське село», «Турецьке селище», «Оболонські Липки»). Деякі з цих географічних назв — або топонімів — здобули нове життя в найменуваннях районів міста, жилмасивів, вулиць, парків, станцій метро, а останнім часом навіть комерційних закладів; деякі — продовжують існувати в неофіційному вжитку, лише іноді потрапляючи на новітні плани міста як його історичні місцевості — Батиєва гора, Красний Трактир, Куликове, Олександрівська слобідка та й не лише вони...

Зрозуміло, не всі з багатьох сотен назв київських місцевостей потрапили до пропонованого Довідника. *Його автори прагнули зупинити свою увагу передусім на тих місцевостях, де нині існує житлова або промислова забудова і які становлять найбільший інтерес щодо походження своїх назв та історичної долі.* Основне коло питань, які прагнули висвітлити автори довідника — це визначення територіальних меж певної місцевості (район міста, перелік основних вулиць і площ, які пролягають по її території), походження назви, основні віхи історії, сучасний вигляд і перелік інших міських об'єктів, які втілили в собі назву цієї місцевості (наприклад, Печерській міст, Святошинська площа, Куренівський парк, вулиця Деміївська). На жаль, багато з цих питань досі не мають відповіді. Так, справжньою загадкою для багатьох поколінь науковців залишається природа таких відомих назв, як Биківня, Голосіїв, Деміївка, Кудрявець. Інші місцевості мають настільки складну «біографію», що досить проблематичним с навіть визначення їх територіальних меж (Дорогожичі, Клов, Наводничі, Хрести). Показовою щодо цього є хоча б історія Дарниці, яка з невеличкого хутора перетворилася на один з найбільших житлових і промислових районів Києва, а у свідомості багатьох киян асоціюється з усім його лівобережжям.

Статті довідника подані в абетковому порядку. Якщо місцевість змінювала свою назву або відома під кількома назвами, найважливіші з них винесені у відсилочні статті. Коли ж якась важлива інформація про дану місцевість міститься в довідці про іншу місцевість, то її назва виділена курсивом.

Автори довідника виносять подяку доктору філологічних наук І. Железняк за надані наукові консультації та поради, директору видавництва «Плеяди» С. Вєтрову і заступникові директора цього видавництва Л. Вєтровій за технічну допомогу в підготовці рукопису.

А

АВАРІЙНЕ.
Селище між вулицями Червоногвардійською, Червоноткацькою, Мініна і Попудренка. Згадане як Аварійний хутір у 1935 році у зв'язку із його включенням до Дарницького району. Сучасне Аварійне селище забудоване на межі 1940—50-х років переважно 2—3-поверховими багатоквартирними житловими будинками і являє собою цілісний архітектурний ансамбль.

АВІАМІСТЕЧКО.
Місцевість у західній частині Києва (Святошинський район). Розташоване між залізницею Київ—Ковель, проспектом Перемоги, бульваром Вернадського і вулицею Краснова. Становить частину *Святошина.* Забудована у 1946—1950-х роках переважно приватними садибами працівників авіазаводу (тепер завод «Авіант»). Паралельна назва — *Новосвятошин.*

АКАДЕММІСТЕЧКО.
Мікрорайон у *Святошині.* Збудований на землях колишнього городницького господарства «Святошин» (утворене наприкінці 1940-х років). Академмістечко складається з двох частин — житлового мікрорайону (між бульваром Вернадського, вулицею Академіка Доброхотова і проспектом Академіка Палладіна, забудову розпочато в 1962 році) і наукового центру, забудованого науково-дослідними інститутами (між проспектом Академіка Палладіна, вулицями Наумова, Службовою, Кржижановського і бульваром Академіка Вернадського; забудову розпочато наприкінці 1950-х років). У довідниках і на планах Києва, виданих в останні десятиліття, подані набагато ширші межі житлового мікрорайону Академмістечко — між бульваром Академіка Вернадською, вулицями Феодори Пушиної та Депутатською.

АНДРІЇВСЬКА гора.
Один з відрогів Старокиївської висоти, північний виступ *Старокиївської гори.* Простягається між Андріївським узвозом, вулиці Боричів Тік, трасою фунікулера і східним краєм забудови вздовж Десятинної вулиці. На південному сході межує з Михайлівською горою, на північному сході — зі Старокиївською і Замковою горами. Первісно була невід'ємною від Замкової гори, але наприкінці XIV століття, в процесі побудови на останній замку литовського князя Володимира Ольгердовича та облаштування фортифікаційних ровів (по одному з них у майбутньому прокладено більшу частину сучасного Андріївського узвозу) була відокремлена від неї. За археологічними даними, життя на Андріївській горі існувало ще в I—II століттях до н. е. Назва «Андріївська гора» усталилася опісля побудови на ній Андріївської церкви (1749—1754 роки): за легендою, саме тут апостол Андрій Первозванний благословив заснування майбутнього міста і встановив із цієї нагоди хрест. Андріївська гора дала назву Андріївському узвозу і Андріївській вулиці (до середини XIX століття таку ж назву мала початкова ділянка сучасної Володимирської вулиці). Відрог Андріївської гори, що прилягає до Андріївського узвозу, має назву Уздихальниця або Вздихальниця: за переказами, давній підйом з Подолу до Верхнього міста був настільки стрімким, що перехожі «вздихали» від втоми.

АНТИФЄЄВКА.
Місцевість у Шевченківському районі. Пролягає вздовж вулиці Стара Поляна. Становить частину Татарки та Юрковиці. Межує з Вовчим та Чмелевим ярами.

Назва — від прізвища околоточного Антифеєва, який свого часу дав дозвіл на забудову цієї, доти незаселеної, території представникам незаможних верств населення, переважно з числа колишніх в'язнів. Серед перших згадок — у 1893 році. Паралельні назви — Юрківка (поселення виникло на г. Юрковиця) і Стара поляна, чия назва походить від рельєфу місцевості (на противагу *Новій поляні,* розташованій з протилежного боку Вовчого яру), а вулиця під цією назвою на початку XX століття фіксувалася як вулиця Антифеєвка. Більша частина історичної (одноповерхової) садибної забудови ліквідована у 1980—90-і роки.

АРЕШТАНТСЬКІ ГОРОДИ.
Місцевість у Шевченківському районі. Простягається між проспектом Перемоги, Старовокзальною вулицею, Повітрофлотським шляхопроводом і р. Либідь. Прилягає до місцевостей Євбаз (займає частину Арештантські городи), Новоє Строєніє, Солом'янка і Шулявка. Назва «Арештантські городи» виникла у 2-й половині XIX століття, коли цю, доти незаселену, територію передали у відання Лук'янівської в'язниці для влаштування підсобного городнього господарства (городи оброблялися арештантами). На початку XX століття городи було ліквідовано, а на їх місці розгорнуто житлове і промислове будівництво. Стара (одно- і двоповерхова) забудова ліквідована у 1950—70-і роки. Нині основну частину території колишніх Арештантськіх городів займає швидкісна магістраль (Жилянська вулиця).

АСКОЛЬДОВА МОГИЛА.
Історична місцевість у Печерському районі. Розташована між Дніпровським узвозом, вулицею Січневого повстання і Маріїнським парком, охоплюючи частину Дніпрових схилів. Виникла на місці урочища Угорського. За літописом, саме тут у 882 році поховано київського князя Аскольда (Осколда), вбитого разом з іншим київським князем Діром за наказом князя Олега, який після того захопив владу в Києві. За часів Київської Русі на Аскольдовій Могилі було збудовано дерев'яну церкву, в 1810 році — муровану церкву-ротонду, зведену за проектом архітектора А. І. Меленського. З 1786 року довкола церкви існувало міське кладовище, де згодом ховали відомих громадських, наукових і культурних діячів Києва. У 1935 році кладовище на Аскольдовій Могилі офіційно закрито і ліквідовано разом з переважною більшістю надгробків та склепів (ряд могил перенесено на інші київські кладовища). До Аскольдової Могили прямує Аскольдів провулок (до 1944 року — Парковий, Панкратьєвський провулок). Паралельна назва — урочище *Угорське.*

АФАНАСІВСЬКИЙ яр, Афанасіївський яр.
Місцевість, Урочище в Шевченківському районі. Простягається між бульваром Шевченка, вулицями Лисенка, Ярославів Вал, Чапаєва і М. Коцюбинською. Межує зі Старим Києвом та Новим Строєнієм. Один з відрогів Афанасівського яру має назву *Святославський яр.* Походження назви невідоме. Під час інтенсивної забудови центру міста в 1830—50-і роки більшу частину Афанасівський яр засипано. Одна з вулиць, прокладених по його колишній території, мала назву Афанасівська (з 1899 року — частина Несторівської вулиці, з 1926 року — вулиця Івана Франка).

Б

БАБИН ТОРЖОК.
Історична місцевість у центр. Частині Києва (Подільський, Шевченківський райони). Простягається в районі перетину Андріївського узвозу, Володимирської (буд.

№№ 1—7) і Десятинної (буд. №№ 2—6) вулиць. На території Бабиного торжку виявлено залишки землянок зарубинецької культури й фундамент язичницького капища. За доби Київської Русі Бабин торжок був центральною площею Верхнього міста. Існує версія, згідно якої назва місцевості походить від встановлених тут свого часу статуй богів («баб») і квадриги коней, привезених у 989 році київським князем Володимиром Святославичем з походу на Херсонес (сама ж площа «Бабин Торжок», імовірно, виникла раніше, але її первісна назва невідома). Місцевість колишнього Бабиного торжку перепланована і набула сучасної конфігурації у 1830-і роки.

БАБИН яр.
Урочище, історична місцевість у Шевченківському районі. Простягається між вулицями Фрунзе і Дорогожицькою вздовж вулиці Олени Теліги. Прилягає до місцевостей Куренівка, Реп'яхів яр, від якого Бабин яр відокремлений пагорбом, і Сирець. Довжина — близько 2,5 км, глибина — понад 50 м. Перша згадка — у 1401 році, коли володарка цієї землі жінка-шинкарка («баба») заповідала її Домініканському монастирю. У XV—XVII століттях згадується також як урочище *Бісова баба, Шалена баба*. У 1647 році у цій місцевості згадано слобідку *Романів Міст*. У 1933 році став місцем масового поховання селян, загиблих під час голодомору, а в роки Великої Вітчизняної війни — місцем масових розстрілів німецькими окупантами мирного населення (передусім єврейського) і радянських військовополонених. На початку 1950-х років у верхній частині Бабиного яру було влаштовано штучну водойму, прорив дамби в якій призвів до Куренівської трагедії 13 березня 1961 року (див. *Куренівка),* а опісля її ліквідації на цьому міст облаштовано парк, по центру ж Бабиного яру у 1961 році прокладено нову ділянку вулиця Мельникова (між вулицями Оранжерейною і Олени Теліги). Назву «Бабин Яр» до 1952 року мала сусідня вулиця Ольжича, що дало окремим історикам підставу для помилкових тверджень про існування історичного Бабиного яру саме по її трасі (адже кінцева частина цієї вулиці також проходить через яр).

БАГРИНОВА гора, Багринів.
Історична місцевість у Голосіївському районі. Простягається між проспектом Науки, вулицями Лисогірською, Моторною і схилами над Червонопрапорною вулицею (за окремими джерелами, урочище Багринів простягалося до р. Либідь). Являє собою узгір'я-перемичку між історичними місцевостями Деміївка, Добрий Шлях, Лиса гора, Китаїв, Мишоловка і Саперна слобідка. Вперше згадується у 1070 році, коли київський князь Всеволод Ярославич подарував селище Багринів Видубицькому монастирю, у володінні якого він перебував до XVIII століття (грамоти та універсали від 1504, 1541, 1590, 1719 років). В різні роки Багринова гора згадувалася як с. Багринове (1580 рік), грунти Багринівські (кінець XVI — початок XVIII століття), хутір Либідський Багринівський (1752 рік), слобідка Багрин (1756 рік), хутір Багринова Гора (1926 рік) тощо. У 1931 році Багринова Гора фігурувала у списку селищ, не поділених на вулиці. На місці старого, зруйнованого під час Великої Вітчизняної війни, селища Б.агринова Гора у 1-й половині 1950-х років збудоване нове селище Багринів із сучасним плануванням (Ракетна, Панорамна вулиці і кінцевий квартал Лисогірської вулиці): у 1956—1957 роках — селище Хрущове (назву скасовано через відмову тодішнього керівника СРСР М. С. Хрущова від прижиттєвого увічнення його імені), від 1957 року — селище Жовтневе, нині — без назви. Забудовано одно- і двоповерховими приватними будинками. Назву Багринова вулиця у 1944—1952 роках мала сучасна вулиця Адмірала Ушакова.

БАЙКОВА гора, Байков хутір, Байковщина.
Історична місцевість у Голосіївському і Солом'янському районах. Охоплює територію Байковою кладовища і прилеглу до нього частину правобережжя р. Либідь. Основні вулиці — Байкова і М. Грінченка. Прилягає до місцевостей Божків яр, Деміївка, Забайків'я, Клінічне містечко, Новоє Строєніє і Протасів яр. Назва «Байкова гора» пов'язана із героєм Вітчизняної війни 1812 року генерал-майором С. В. Байковим (?—1848), який у 1830 році придбав ділянку землі на узбережжі р. Либідь для побудови власною хутора (орієнтовно, на місці сучасних будинків №№ 4—8 по вулиці Миколи Гринченка. У 1851 році територія Байкова хутора передана військово-інженерному відомству, але він продовжував існувати до кінця XIX століття (востаннє нанесений на план Києва за 1888 рік). У 1833 році на Багриновій горі влаштоване Байкове кладовище, у її північній частині існував Байков гай, що з 1877 року функціонував як місце масових народних гулянь (у 1880-і роки вилучений під територію сухарного заводу військового-інженерного відомства. Від Байкової гори одержало також назву селище *Забайків'я***.**

БАТИЄВА гора.
Історична місцевість, селище у Солом'янському районі. Розташована на схилі пагорба над р. Либідь і залізницею. Прилягає до місцевостей Солом'янка Олександрівська слобідка, Кучмин і Протасів яри. Основні вулиці — Кондукторська, Локомотивна, Привітна. Вперше зафіксована на картосхемах Києва за 1861 і 1874 роки як Батиєві могили (від 50 курганів-могильників, знайдених на Батиєвій горі). Походження назви не встановлено; із ханом Батиєм, як досі вважалося, ця місцевість не пов'язана. В 2-й половині XIX століття на Батиєвій горі виникло однойменне селище робітників-залізничників. На початку XX століття у селищі було 3 вулиці, у 1911 році воно вже налічувало 10 вулиць і 1 провулок (історичне планування і значна частина первісної одноповерхової садибної забудови збереглися донині). У 1879—1901 роках Батиєва гора входила до Бульварної частини Києва, у 1901—1909 роках — у складі с. Солом'янка. Остаточно включена до меж Києва у 1909 році.

БАТИЄВО-ОЛЕКСАНДРІВСЬКИЙ жилмасив — див. *Залізничний масив.*

БЕГІЧЕВСЬКА гора.
Місцевість, підвищення між вулицями Хрещатик, Грушевського та Інститутською. Є частиною місцевості Липки. Попередня назва — Іванівська гора (Іван-гора), по якій пролягала Іванівська дорога (нині Інститутська вулиця). Назва «Бегічевська гора» вживалася у 1-й половині XIX століття, коли однією із садиб у цій місцевості володіла родина Бегічевих (Інститутська, 1): Бегічев Матвій Семенович (?—близько 1791) — генерал-майор, військовий інженер, будівничий і начальник київського заводу «Арсенал», літератор і перекладач з німецької літератури; Бегічев Дмитро Матвійович — генерал, учасник масонського руху, у 1830-і роки подарував свою садибу Київському університету (тепер тут Міжнародний центр культури і мистецтв). Назву *Бегічевська* у 1820—40-і роки мала сучасна Інститутська вулиця.

БЕРЕЗНЯКИ.
Історична місцевість, жилмасив у Дніпровському районі. Розташовані між Дніпром, проспектом Возз'єднання та залізницями Київ—Полтава і Петрівською. У середині масиву — озеро Тельбин (між проспектом Тичини, вулицями Березняківською та Шумського). В 1883 році зафіксовані як хутір Зательбин-Березняк, що відокремлювався від Кухмістерської слобідки озером Тельбин. Жилмасив Березняки

збудований у 1966—1975 роках на місці хутора Березняк (східна частина масиву) і *Кухмістерської слобідки* (наддніпрянська частина масиву; обидва історичні поселення ліквідовані впродовж 1960-х років).

БЕРЕСТОВЕ.
Історична місцевість у Печерському районі. Давнє поселення Берестове було розташоване на території сучасного парку Слави і верхньої частини Києво-Печерської лаври (до її заснування). Назва — від дерев породи берест. Археологічними дослідженнями в Берестові виявлено глиняний посуд корчуватського типу. Згадується в літописах X—XII століття (зокрема, у 944, 980 роках та ін.) як заміська резиденція великих князів Володимира Святославича, Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха та ін. Село Берестове знищено під час навали хана Батия. У 1008 році в Берестові споруджено церкву святих апостолів Петра і Павла, що згодом здобула назву церква Спаса на Берестові і неодноразово перебудовувалася (нині — пам'ятка архітектури загальнонаціонального значення; в ній поховано київського князя Юрія Долгорукого).

БЕРКОВЕЦЬ, Берківці.
Історична місцевість, колишній хутір у Шевченківському районі. Пролягає вздовж вулиць Берковецької, Газопровідної, Синьоозерної, Стеценка. Поселення Берковець (колишній хутір) розташоване вздовж кінцевої ділянки вулиця Стеценка. Межує з місцевостями Виноградар, Нивки, Ново-Біличі, Пуща-Водиця, Веселий Майдан. Походження назви виводять з давньослов'янських слів: «бір» — фортеця, укріплення; «бірка» — вівця (припущення про наявність тут монастирського пасовиська) або ціпок із зарубками — атрибут бірича (бірюча, борича) — збирача податків за часів Київської Русі. Вперше згадані у 1240 році як поселення Берков, що на той час належало Києво-Печерському монастирю. На початку XVII століття згадані як «дєревня» Берковець, що належала кляштору (католицькому монастирю), в 1666 році Берківський бор закріплений за Братським монастирем, а в 1731 році — за Київським магістратом. Фігурували також під назвами Бирковець, Берківський грунт. Хутір Берковець приєднаний до Києва у 1923 році. У 1950-і роки довкола нього облаштовано дачне селище, а між Нивками і Берковцем — Берковецьке (Перше міське) кладовище. Назву Берковець до 1940 року мало також селище Коцюбинське на західній околиці Києва, засноване колишніми жителями хутора Берковець.

БЕРЛІЗОВІ ГОРОДИ.
Місцевість на території сучасного селища *Монтажник.* Відомі з початку XX століття як сільськогосподарські ділянки (городи), що належали дворянській родині Берлізових (володіли також землями на сусідній Деміївці, в тому числі на Тихонівській вулиці).

БЕРНЕРА ДАЧА.
Історична місцевість, колишнє поселення у Пуща-Водицькому лісі (Оболонський район). Виникла на початку XX століття. У 1920-і роки націоналізована, а на її території облаштовано піонерський табір (Пуща-Водицький провулок, 5).

БЕССАРАБКА, Бессарабська біржа.
Історична місцевість довкола сучасної Бессарабської площі. Відома з кінця XVIII століття, коли тут було відкрито потужне водне джерело і облаштовано басейн для забезпечення киян питною водою, а в 1-й третині XIX століття виник базар. На межі XVII—XIX століть на Бессарабці розміщувалася також кінна поштова станція. Назва місцевості зумовлена тим, що в XIX століття вона слугувала основним місцем

найму на сезонні будівельні роботи («Бессарабська біржа») селян, значна частина яких була походженням з Бессарабії (тепер Молдова і частина Одеської області). У 1910—1912 роках на Бессарабці збудовано Бессарабський критий ринок з торговою площею 896 кв. м.

БИКІВНЯ.
Селище у Деснянському районі. Розташоване на північно-східній околиці Києва між Броварським проспектом та Бобринецькою вулицею із заглибленням у лісовий масив вздовж вулиць Радистів та Ушицької. Головний проїзд до Биківні з боку Києва — по вулиці Кіото. Відокремлене Биківнянським лісом від Лісового жилмасиву. З північного боку прилягає до урочищ Болото Колпито, Куричів, Озеро Стигля, з південного — до урочища Пляхова. Походження назви «Биківня» не з'ясоване. Хутір Биківня. відомий з початку XX століття, з 1923 року — в межах Києва. У 1930-і роки Биківнянський ліс став місцем масових таємних поховань громадян, репресованих і розстріляних органами НКВС. Сучасне планування — з 1950-х років. Включає 18 вулиць і провулків (в тому числі Биківнянські вулиця і провулок), забудованих малоповерховими приватними оселями із вкрапленнями багатоквартирних будинків. Наприкінці вулиць Радистів і Ушицької — селище Радистів (збудоване у 1950-і роки).

БІЛИЧЕ ПОЛЕ.
Урочище, історична місцевість. Простягається вздовж Білицької вулиці (здобула назву від Біличого Поля) та прилеглої до неї забудови. Більша частина території Біличого Поля фактично співпадає з історичною місцевістю *Замковище.* Прилягає до місцевостей Куренівка, Мостище, Нивки і Сирець. Згадується з 2-ї половини XIX століття. Існує версія (науково не підтверджена), що назва «Біличе Поле» походить від великої кількості білок, які водилися тут. Заселення розпочате в останній третині XIX століття приватними садибами. По місцевості пролягають Білицькі вулиця і провулок (назву 2-й Білицький провулок до 1955 року мав Парковий провулок) і Дачно-Білицька вулиця.

БІЛИЧІ.
Історична місцевість, селище, жилмасив у Святошинському районі. Розташовані між вулицею Феодори Пушиної, проспектом Академіка Палладіна, вулицею Булаховського і Біличанськими озерами. Прилягає до місцевостей Святошин і Ново-Біличі. Вперше згадане в 1160 році як поселення *Буличі.* Назва — від імені Булич. У XVI столітті згадується як слобідка *Білячі*, відтоді ж — під сучасною назвою. У XVIII столітті — володіння Києво-Печерської лаври, від 1786 року — у державному володінні. З 1929 року — селище. Від 1923 року — частково, від 1966 року повністю — в межах Києва. З 1988 року на знесеній (найдавнішій) частині селища Біличі та північно-західній частині Святошина (між проспектами Академіка Палладіна і Чорнобильською вулицею) зводиться жилмасив Біличі. У Святошині існує Біличанська вулиця (колишня *Біличанська дорога*), таку ж назву в 1900—10-і роки мала сучасна Чорнобильська вулиця

БІСКУПЩИНА.
Історична місцевість у Подільському районі. Включала в себе частину Подолу (між Замковою горою та Щекавицею, далі вздовж сучасних вулиць Верхній та Нижній Вал до Гавані) і Плосської слобідки (включаючи колишні сіножаті біля Гавані та Рибальського Острова). Назва Біскупщина відома з 1604 року, коли грамотою польського короля Сигизмунда згадані землі було передано у власність католицької

єпископу («біскупу») Домініканського монастиря Верещинському, а в 1660 році знов повернуті подолянам. Палац єпископа — так званий *Кудрявський палац* — стояв на Кудрявці, а єпископський двір містився на Щекавиці, яка в той час здобула назву *Біскупська гора*. На Подолі існувала Єпископська вулиця, що пролягала від Боричева узвозу до р. Глибочиці поблизу сучасних вулиць Братської, Почайнинської та Набережне Хрещатицької (зникла під час пожежі 1811 року).

БОГДАНІВ яр, Богданівський яр.
Урочище у Солом'янському районі. Прилягає до місцевостей Залізнична Колонія, Кадетський гай і Солом'янка. У Богдановому яру пролягають Богданівські вулиця та провулок (здобули назви від Богданового яру), Калінінградська, Стадіонна і Шовкуненка. Відомий з XIX століття — від імені або прізвища одного з місцевих поселенців. У 1920-і роки забудований приватними одноповерховими оселями, з 1970—80-х років — багатоповерховими житловими будинками. Праворуч від Богданівської вулиці — промзона.

БОГУСЛАВЩИНА.
Урочище, поселення у Шевченківському районі. Являє собою улоговину у Кирилівських висотах. Простягається вздовж Богуславського узвозу. Прилягає до місцевостей Плосське, Татарка і Юрковиця. Походження назви невідоме. Поселення Богуславщина засноване у середині XIX століття, але невдовзі злилося із Подолом. Тепер тут лісопарк і лікувальний заклад. Крім Богуславського узвозу, існував також Богуславський провулок у місцевості Плосське (пролягав від вулиці Фрунзе до гори Юрковиці).

БОЖКІВ ЯР.
Улоговина між Байковою горою, селищем Монтажник та Олександрівською слобідкою. Орієнтовно обмежується Байковим кладовищем, вулицями Медвинською та Нечуя-Левицького. Відомий з 2-ї половини XIX століття, назва походить від прізвища одного з місцевих мешканців — Божко. До Божкового яру прямує однойменна вулиця на Олександрівській слобідці (від Клінічної вулиці до гаражного містечка). У 1977 році назву цієї вулиці уточнено на Башків Яр, але рішення не набуло чинності як помилкове.

БОЛГАРСЬКИЙ хутір, Болгарський скит.
Місцевість на околиці *Мишоловки* (Голосіївський район). Орієнтовне місцеположення — між Китаївською вулицею та Корчуватським кладовищем. Заснований у 1861 (?) році болгарським архієпископом Йосипом Сокальським, який прибув з Болгарії під протекторат Росії. Згодом Болгарський хутір злився із с. Мишоловка, разом з яким в 1923 році увійшов до складу Києва.

БОРЗАКІВ хутір, Борзаківщина.
Місцевість на південній околиці *Чапаєвки* (Голосіївський район). Простягається між вулицями Бродівською (на її початку), Заболотного, Червонопрапорною та залізницею Київ—Миронівка. Заснований родиною церковних і державних діячів Борзаків (Борзаковських). Вперше згаданий у 1703 році. Від 1709 року належав колезькому секретарю Льву Борзаковському. У 1817 році придбаний дворянином Зелинським. Востаннє згаданий у середині XIX століття. Нині «Борзаків» — народна назва кутка у колишньому с. Чапаєвка (збереглася завдяки місцевим народним переказам). У XIX столітті існував також Борзаків хутір на о. Козин (біля Дніпра).

БОРИЧІВ УЗВІЗ, Боричів взвоз.
Одна з найдавніших історичних місцевостей на території Києва (Подільський, Шевченківський райони). Простягається по схилу між сучасними Михайлівською та Поштовою площами обабіч траси фунікулеру. Імовірно, освоювався як місце для поселення ще до нової ери: тут, на думку деяких дослідників, був розташований Борич-град, що підтверджується існуванням тут за добі Київської Русі митниці біля Хрещатицької брами Подільських укріплень. Назва — від давньослов'янського «борич», «бірич», «бірюч» — збирач мита або глашатай. За літописом саме на Боричевому узвозі Кий заснував городище, що дало початок Києву. Від Боричева узвозу відтоді збереглися назви двох київських вулиць — Боричів узвіз (офіційно підтверджена у 1869 році) і Боричів Тік. У верхній частині Боричева узвозу за дохристиянської доби існувало капище Перуна, ідол якого під час Хрещення Русі в 988 році був скинутий у Почайну саме по Боричевому узвозу. Пізніше ця місцевість фігурувала також як Михайлівський узвіз (від Михайлівської гори та Михайлівського Золотоверхого монастиря) або Різдвяний (від церкви Різдва на Поштовій площі). Згадується також під іншими народними назвами — Чортове Беремище, Скольники (місце княжого полювання на соколів) і Кучківка (XVI—XVII століття, від Параскеви Кучинської, власниці саду на схилах Боричева узвозу). Верхня частина Боричева узвозу згадувалася як Лиса гора. В процесі зведення (X століття) та реконструкції (XVII століття) Старокиївських укріплень, рельєф Боричева узвозу був деформований, значно зросла крутизна схилу, внаслідок чого він став недоступним для проїзду — «взвозу». Це дало підстави багатьом дослідникам заперечувати тотожність сучасного та давнього Боричева узвозу, помилково відносячи його до Андріївського узвозу.

БОРТНИЧІ.
Селище, історична місцевість у Дарницькому районі. Основний проїзд на Бортничі з Києва — від Харківської площі по Світлій вулиці. На сході та південному сході межує з Бориспільським лісом, на заході — з луками, через які сполучається з дачним селищем Нижні сади (Осокорки), селами Вишеньки та Гнідин Бориспільського району Київської області. На території та на околицях Бортничів виявлено залишки поселень доби білогрудівської, дніпро-донецької, середньодніпровської і тшинецької культур. Згадуються від 1508 року як бортна земля, яку її власник Салтан Албеєв продав Микільському монастирю. Як поселення Бортничі вперше згадані у 1585 і 1598 роках у зв'язку із розмежуванням їх земель між Микільським монастирем і Києво-Печерською лаврою. Існує версія, що назва «Бортничі» походить від давньослов'янського слова «борть» — дуплистого дерева, в якому гніздилися бджоли (звідси — бортник, давня назва пасічників). З кінця XVIII століття — у казенному володінні. З 1935 року — у приміській смузі, з 1988 року — у складі Києва. В сучасних Бортничах — близько 70 вулиць і провулків. Більшу частину території селища обіймає приватна садибна забудова.

БОРЩАГІВКА.
Історична місцевість, група сіл, житлові масиви у Святошинському районі. Розташована між залізницями Київ—Ковель, Київ—Фастів, Святошинським лісом і по обидва боки Окружної магістралі. Назва — від р. Борщагівка (інші назви — Бортівка, Боршувка і Жилка), що була лівою притокою р. Нивки (див. статтю *Желань).* Первісна Борщагівка складалася з п'ятьох сіл, що належали київським монастирям і від кожного з них здобули відповідну назву (у 1787 році всі ці села були вилучені у казенне володіння):

Братська Борщагівка. Пролягає вздовж вулиць Тепличної, Трублаїні, вулиці і провулка Я. Качури. Відома з 1633 року як земля, передана Братському монастирю її тогочасним володарем козацьким отаманом І. Петрижицьким. У складі Києва — від 1971 року. Наприкінці 1970-х років північну частину Братської Борщагівки. знесено під час будівництва жилмасиву Південна Борщагівка.

Микільська Борщагівка. Розташовувалася на території сучасного жилмасиву Південна Борщагівка і промзони вздовж проспекту Академіка Корольова. Археологічними дослідженнями в цій місцевості виявлено залишки давньоруського городища XI століття площею 6 десятин. З 1497 року фігурує як «земля на річці Борщовці», передана того ж року у власність Микільського монастиря. Як поселення згадується з початку XVIII століття (у 1730 році налічувала 30 дворів). З 2-ї половини XIX століття до 1923 року — адміністративний центр Микільсько-Борщагівської волості Київського повіту. У складі Києва — від 1971 року. Ліквідована впродовж 1976—1978 років (залишилася садибна забудова по вулиця Пришвіна).

Михайлівська Борщагівка. Простягається вздовж вулиць маршала Бірюзова, Дев'ятого Травня, Стратонавтів, вулиці і провулка Миру. Прилягає до залізниці Київ—Ковель. Є найдавнішою з-поміж інших Борщагівок. Її землі належали київському князю Святополку, який між 1108—1111 роками подарував їх Михайлівському Золотоверхому монастирю. У складі Києва — від 1971 року. Північна частина Михайлівської Борщагівки (праворуч від вулиці Дев'ятого Травня) знесена у 1980-і роки під час розбудови промзони.

Петропавлівська Борщагівка. Село Києво-Святошинського району, межує з Києвом по Великій Окружній вулиці, сполучена зі Святошиним по Шепетівській вулиці. На півдні прилягає до Софіївської Борщагівка. Відома з початку XVIII століття як володіння Софіївського монастиря, у 1743—1787 роках — Петропавлівського домініканського монастиря (звідки и назва села). У 1828—1923 роках — центр Петропавлівсько-Борщагівської волості Київського повіту, з 1937 року — у складі Кисво-Святошинського району.

Софіївська Борщагівка. Село Києво-Святошинського району, межує з Києвом по Великій Окружній вулиці, на півночі прилягає до Петропавлівської Борщагівки, на півдні — до м. Вишневе. Відома з XVI століття як володіння Софіївського монастиря, у XVII—XVIII століттях фігурувала як Мильківщина та Праведницька земля. З 1937 року — у складі Києво-Святошинського району

Впродовж 1967—1988 років на луках між с. Микільська Борщагівка, селищами Жовтневим і Перемога збудовано жилмасив **Микільська Борщагівка** (наказ про початок будівництва виданий у 1966 році, початок заселення — у 1968 році; в 1969—1970 роках мав назву *Нова Борщагівка*; основні магістралі — проспект П'ятдесятиріччя Жовтня, бульвари Кольцова і Ромена Роллана, вулиця Зодчих), у 1978—1990 роках — на території знесеного с. Микільська Борщагівка — жилмасив **Південна Борщагівка** (початок заселення — у 1981 році, простягається між проспектом Академіка Корольова і Великою Окружною вулицею, центральна магістраль — вулиця Симиренка), у 1960—70-і роки — промзону вздовж залізниці Київ—Ковель (Пшенична, Якутська вулиці, частково — вулиці Жмеринська і Корольова).

БУДИЩА.
Місцевість на *Вигурівщині.* Назва походить від давньослов'янського слова «будище» — місце, де було розташоване кустарне виробництво по виготовленню смоли, дьогтю, селітри, поташу (влаштовувалося в лісі або на межі поля і лісу). На жилмасиві Вигурівщина-Троєщина існує Будищанська вулиця (з 1991 року).

БУДІВЕЛЬНИКІВ селище.
Розташоване у Дніпровському районі. Простягається між вулицями Попудренка, Бажова, бульваром Верховної Ради і Петрівською залізницею. Центральна магістраль — вулиця Будівельників. Включає 3—5-поверхову багатоквартирну і приватну садибну забудову. Споруджене наприкінці 1940-х — впродовж 1950-х років для персоналу будівельних організацій, що зводили об'єкти на лівобережжі Києва. Частина старої забудови на початку вулиці Івана Дубового змінена у 1980—90-і роки (зведено багатоповерхові житлові будинки).

БУСОВЕ ПОЛЕ, Бусова гора, Бусовиця, Буслівка.
Історична місцевість у Печерському районі, частина Звірниця. Бусове Поле розташоване в кінцевій частині вулиць Ківвідзе, Саперно-Слобідської та Залізничного шосе; **Бусова гора** — узгір'я між вулицями Кіквідзе і Тимірязєвською. **Струмок Буслівка** тече через Бусове Поле (тепер у колекторі) до р. Либідь. Згадується з XVIII століття, в окремих джерелах — як «колодязь Буслівка». Основні версії щодо походження назви такі: від імені вождя одного з антських племен Буса (Божа), чиї укріплення були тут (Бус згадується у «Слові о полку Ігоревім»); від давньоукраїнських слів бус, бусенець — мжичка, мряка. На Бусовій горі пролягає Буслівська вулиця (одержала цю назву в 1944 році).

В

ВАЛЕЙКИ хутір — див. *Волейків.*

ВАСИЛЬКІВСЬКІ РОГАТКИ, Печерські рогатки.
Слобідка. Існувала вздовж кінцевої частини сучасних Московської та Цитадельної вулиць з 1706 року до 1-ї чверті XIX століття. Прилягають до історичних місцевостей Наводничі, Хрести, Соколиний Ріг. Назва — від Васильківської брами (її залишки збереглися на подвір'ї будинку № 5/9 по Цитадельній вулиці) Старої Печерської фортеці. Рогатки — застава, шлагбаум на дорозі в місто чи до фортеці. Від Васильківської брами починався шлях до міста Васильків. Як поселення Васильківські Рогатки формувалися з числа жителів Печерського містечка, що ліквідовувалося внаслідок будівництва фортеці. Наприкінці XVIII століття мали назву Печерські Рогатки. Ліквідовані в процесі будівництва Нової Печерської фортеці, а його жителі переселені на *Новоє Строєніє.*

ВАСИЛЬЧИКИ.
Історична місцевість на території сучасного парку «Нивки» біля станції метро «Берестейська», перетину проспекту Перемоги і Петрівської залізниці. Відомі з середини XIX століття як хутори Сіньківщина та Хмелівшина. У 1859 році указом Імператора Олександра II ці хутори були передані у довічне спадкове володіння Київському, Подільському і Волинському генерал-губернатору Іларіону Васильчикову. Відтоді — під сучасною назвою (як хутір або дача Васильчики). Опісля смерті І. Васильчикова (у 1863 році) перейшли у володіння його удови К. О. Васильчикової,

яка заповіла хутір Свято-Троїцькому монастирю на Звіринці. Остання згадка — від 1912 року, у зв'язку із зведеннням кам'яної церкви у Васильчиківських дачах (архітектор Є. Єрмаков).

ВЕНЕЦІЯ — див. *Передмістна слобідка.* **ВЕРХНЄ МІСТО** — див. *Старий Київ.*

ВЕРХНЬОЛИБІДСЬКА СЛОБІДКА, Верхньолибідське подвір'я — див. *Деміївка.*

ВЕСЕЛИЙ МАЙДАН.
Історична місцевість, колишнє поселення у Святошинському районі. Простягається між вулицею Академіка Туполєва і залізницею Київ—Ковель (нині — територія заводу «Авіант»). Як невеличкий «виселок» фігурувало у 1920—30-і роки.

ВИГУРІВЩИНА.
Історична місцевість, колишнє село у Деснянському районі. Простягалося по частині території сучасного жилмасиву Вигурівщина-Троєщина (між заплавою Дніпра, проспектом Ватутіна і вулицею Драйзера), промзони та гаражних містечок між вулицями Закревського і Крайньою та ринку «Троєщина», що міститься на розі Братиславської та Електротехнічної вулиць. На півночі межувало із с. Троєщина, з яким майже зливалося територіальне. Археологічними дослідженнями у Вигурівщині виявлено стоянки доби неоліту. Вигурівщина виникла на місці давнього поселення *Милославичі* (Милослащина). Історія сучасної Вигурівщини відлічується з 1492 року, коли місцевість Милославичі разом із с. Чотанове (сучасне с-ще Троєщина) була подарована дрібному шляхтичу Ваську Жеребятичу литовським князем Олександром. Згодом Милославичі належали Київському замку, а в 1503 році згадані як поселення і місце проведення торгів. У 1608 або 1609 році Милославичі були спалені шляхтичем Фредериком Тишковичем. У 1609 році на місці знищеного поселення тодішній київський городничий (з 1607 року) Станіслав Вигура збудував власний хутір (фільварк), а в 1613 році одержав право пожиттєвого володіння ним. Від 1654 року поселення фігурувало як власність Михайлівського Золотоверхого монастиря спочатку під подвійною назвою Милославичі-Вигурівщина (того ж року затверджено межу між ним і сусіднім с. Троєщиною), а з 2-ї половини XVII століття — під сучасної назвою. Від 1786 року — у казенному володінні. В 1932—1937 роках — у Київський приміській смузі. В межах Києва — від 1983 і того ж року знесене (фрагменти старої забудови залишилися між вулицями Електротехнічною і Крайньою).

ВИГУРІВЩИНА-ТРОЄЩИНА.
Жилмасив у Деснянському районі. Є найбільшим за територією (3265 га) та населенням (280 тис. жителів) жилмасивом Києва. Основні магістралі — проспект Маяковського (довжина близько 5 км), вулиці Закревського (5,3 км), Бальзака (5,1 км) і Радунська. Має підковоподібну форму. З півдня та південного сходу оповивається ланцюгом штучних озер, на сході межує із заплавою Дніпра. Прилягає до селища Троєщина, жилмасивів Кибальчич і Воскресенка. Основна забудова Вигурівщини-Троєщини здійснена у 1982—1994 роках (заселяється з 1983 року). У 1982—1987 роках мав назву жилмасив Троєщина. Сучасна назва — з 1987 року, від сіл Вигурівщина і Троєщина, на території яких (після знесення старої забудови) планувалося збудувати масив. Насправді ж масив зведений на території знесеного с. Вигурівщина і прилеглих до нього луках. Через те, що сучасна офіційна назва масиву є надто довгою і важко вимовлюваною, у повсякденному вжитку усталилася його попередня назва — Троєщина. Низка вулиць на Вигурівщині-Троєщині одержали

назви від історичних місцевостей, що існували на його території — Будищанська, Градинська, Лісківська, Милославська, Радунська і Вигурівський бульвар.

ВИДУБИЧІ, Видобичі, Видобич, Видобеч.
Історична місцевість у Печерському районі. Простягається між р. Дніпро і Центральним ботанічним садом НАН України. Охоплює схил гори і частину заплави Дніпра з Видубицьким озером. Прилягає до місцевостей Звіринець, Наводничі і Теличка. Основні магістралі — Наддніпрянське шосе, Набережно-Печерська дорога, Видубицька вулиця. За легендою, назва місцевості походить з переказу про те, начебто саме тут з Дніпра випірнув («видибав») дерев'яний ідол давньослов'янського язичницького бога Перуна, скинутий у Дніпро зі Старокиївської гори під час Хрещення Русі у 988 році. Перші згадки про Видубичі припадають на 1070 році у зв'язку із влаштуванням Красного двору (літньої заміської резиденції) київського князя Всеволода Ярославича (син Ярослава Мудрого, батько Володимира Мономаха) та спорудженням Видубицького монастиря (тепер пам'ятка архітектури загальнонаціонального значення). Від 1991 року діє станція метрополітену «Видубичі» Сирецько-Печерської лінії, від 2001 року — залізнична платформа Видубичі на залізниці Київ—Полтава.

ВИНОГРАДАР.
Історична місцевість у Подільському районі. Включає жилмасив Виноградар (між проспектом Правди, Синім озером, проспектами Радянської України та Межовим провулком), винрадгосп «Нивки» (між проспектом Правди, Замковецькою вулицею і Суклеєвим яром; в'їзд — з Полкової вулиці) та Синє озеро (між жилмасивом Виноградар і лісом Пуща-Водиця). Прилягає до місцевостей Берковець, Вітряні гори (межує з жилмасивом Вітряні Гори по проспекту Свободи, вулицях Галицькій і Світлицького), Замковище, Мостище, Западинка, Нивки, Пріорка і селища Шевченка. Історія Виноградаря відлічується з 1907 року, коли землі на території сучасного винрадгоспу були передані в оренду садівникам І. І. Бекасову (Бекасу; ?—1942, асірієць з походження) і Абрамову для розведення винограду. Бекасову належить назва «Виноградар». У радянський час на основі господарства Бекасова і Абрамова створено радгосп, у 1932—1937 роках — колгосп міськземвідділу. Нині — винрадгосп «Нивки». Жилмасив Виноградар забудовано в 1975—1985 роках (територія — 277 га, планова кількість населення — 80 тис. жителів). У XIX столітті існував також хутір Виноградний на захід від *Китаєва.*

ВИШГОРОДСЬКИЙ жилмасив.
Розташований на частині місцевостей *Пріорка, Кинь-Грусть* і *Дача Кульженка.* Простягається між вулицями Вишгородською, Полупанова, Автозаводською і площею Тараса Шевченка. Основна забудова здійснена у 1-й половині 1960-х років переважно п'ятиповерховими будинками. Площа — близько 112 га. В окремих місцях помережаний залишками одноповерхової садибної забудови 1940—50-х років

ВИШНЕВИЙ хутір.
Історична місцевість, колишнє поселення на Сирці (Шевченківський район). Заснований у 1844 році поміщиком Вишневським і того ж року подарований дочці (Писарєвій). З 1923 року — у межах Києва. Нині не існує.

ВІДРАДНИЙ.
Історична місцевість, колишній хутір, жилмасив і промзона у Солом'янському районі. Жилмасив Відрадний простягається між Відрадним проспектом, бульваром Лепсе і

Гарматною вулицею; промзона — між вулицями Ватченка, бульваром Лепсе і залізницями Київ—Ковель і Петрівською. Основні магістралі в середині Відрадного — проспект Космонавта Комарова, вулиці Героїв Севастополя і Радищева (у промзоні). Прилягає до місцевостей Борщагівка, Галагани, Грушки і Караваеві Дачі. Назва — від однойменного хутора, заснованого у 1914 році київським колезьким реєстратором К. Л. Яниховським на землях, викуплених у місцевих селян. Яниховському ж належить і назва «Відрадний», а одну з вулиць було названо на його ім'я Костянтинівською (тепер вулиця Радищева). Розташовувався на території сучасної промзони Відрадного між вулицями Козелецькою і Радищева вздовж провулка Радищева. У 1932—1937 роках входив до Київської приміської смуги. У складі Києва — від 1938 року. Стару забудову знесено в 2-й половині 1960-х років. Промзону Відрадного збудовано впродовж 1950—60-х років, а жилмасив Відрадний — у 1959—1965 роках.

ВІЛЬНИЙ хутір — див. *Церковщина.*

ВІТА ЛИТОВСЬКА — див. *Чапаєвка.*

ВІТРЯНІ ГОРИ.
Історична місцевість, жилмасив у Подільському районі. Простягається між проспектом Свободи, вулицями Світлицького, Осиповського, Вітряні Гори і Галицькою Центральна магістраль — Червонопільська вулиця. Прилягає до місцевостей Виноградар (межує з жилмасивом Виноградар по проспекту Свободи, вулицям Галицькій і Світлицького), Западинка і Пріорка. Вперше згадані наприкінці XIX століття (назва народна). Фігурували також як Піщані гори (звідси первісна назва сучасної Галицької вулиці — Пісочна), Вітряні Піщані гори та Западинські Піщані гори. Жилмасив Вітряні гори забудовано у 1961—1965 роках переважно п'ятиповерховими цегляними будинками. До середини 1980-х років у сусідній Западинці існували Вітряні вулиця і провулок (ліквідовані внаслідок знесення садибної забудови).

ВОВЧА ГОРА, Вовчі Гори.
Урочище, колишній хутір на *Нивках.* Хутір Вовча гора розташовувався вздовж Вовчогірського шляху (його частину становить сучасна Естонська вулиця). Відомий з поч. XX століття. Назва — народного походження. З 1926 року — в межах Києва. У 1940—50-і роки злився з приватною садибною забудовою на Нивках.

ВОВЧИЙ яр.
Урочище, історична місцевість у Шевченківському районі. Являє собою вузьку, звивисту і досить глибоку улоговину вздовж Соляної вулиці (до 1908 року — вулиця Вовчий Яр) та Вишневого провулка. Прилягає до місцевостей Глибочиця, Нова і Стара Поляна, Татарка і Юрковиця. Назва — народного походження. Одна з перших згадок — у 1852 році (фігурує у звітах київських землемірів). Як облаштована вулиця, Вовчий яр фігурує з 1883 року. Забудовувався малоповерховими приватними будинками. Протягом 1980—90-х років майже всю стару житлову забудову ліквідовано (разом із прилеглими до Соляної вулиці Вишневим, Перехресним і Соляним провулками). Відрогом Вовчого яру є *Чмелів яр.*

ВОДНИКІВ острів.
Розташований посеред Дніпра, поблизу селища Чапаєвка і місцевості Жуків острів, з яким острів Водників сполучений дамбою (насипана у 1950-і роки). Проїзд на острів Водників — зі Столичного шосе. У XVIII—XIX століттях мав назву о. Чернечий,

оскільки належав Києво-Печерській лаврі. З кінця XVIII століття утверджується паралельна назва — о. Галерний, пов'язана з тим, що на його узбережжі було пришвартовано галери, виготовлені у Смоленську на замовлення російської імператриці Катерини II. На початку XX століття всі Дніпровські острови між Теличкою і островом Водників мали назву Галерні, а їхні землі належали частково військово-інженерному відомству та міністерству внутрішніх справ, частково — Києво-Печерській лаврі та жителям с. Осокорки. У складі Києва — від 1923 року. Сучасна назва — із середини 1950-х років, від розташованих на острові господарських об'єктів, пов'язаних із обслуговуванням водного транспорту.

ВОДОПАРК — див. *Лісовий масив.*

ВОЛЕЙКІВ.
Валейка хутір. Історична місцевість у Шевченківському районі. Розташований на схилі пагорба над Петрівською залізницею між вулицями Танковою і Новоукраїнською. Прилягає до місцевостей Васильчики, Дегтярі та Сирець. Заснований як хутір у 1865 році дворянином Валейком. Розташовувався на узбережжі р. Рогостинка (притока р. Сирець). На межі XIX—XX століть склалася сучасна мережа вулиць (крім Новоукраїнської і Танкової вулиць, прокладених у 1940—50-і роки), у 1912 році організоване Товариство благоустрою поселення на хуторі Валейко. Більша частина старої садибної забудови ліквідована у 1970—80-і роки.

ВОЛОВА гора.
Узгір'я на *Кудрявці* (Шевченківський район). Простягається між вулицями Смирнова-Ласточкіна, Кожум'яцькою. Дегтярною і Киянівським провулком. Прилягає до місцевостей Глибочиця, Кожум'яки. Кудрявець і Поділ. Існує версія, що назва місцевості походить від давньослов'янського бога Велеса, капище якого містилося на Воловій горі. Нині основу її забудови складають Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури та лікарня для вчених.

ВОЛОДИМИРСЬКА ГІРКА.
Парк на *Михайлівській горі.* Завдяки широкій популярності своєї назви та насиченістю пов'язаних з ним історичних подій, парк Володимирська гірка набув значення історичної місцевості. Розташований між Трьохсвятительською вулицею, Михайлівським Золотоверхим собором, трасою фунікулеру, Поштовою площею, Володимирським узвозом і Європейською площею. Територія майбутнього парку вперше була упорядкована впродовж 1840—1849 років, назва «Володимирська гірка» почала вживатися після відкриття в центрі парку пам'ятника великому київському князю Володимиру (1853). У 1890-і роки парк було наново розплановано і впорядковано, в 1900—1935 роки при вході до парку з боку Костьольної вулиці діяла панорама «Голгофа», (ліквідована владою як «ідейно шкідлива»), у 1905 році на місті давнього узвозу введено в експлуатацію трасу фунікулеру, що визначила північний кордон Володимирської гіркі. У 1936—1997 роках парк було розширено до сучасної Михайлівської площі за рахунок території Михайлівського Золотоверхого монастиря, зруйнованого в 1936 році (відбудований у 1997—1999 роках). У 1978—1982 роках, в процесі побудови нового приміщення Музею В. І. Леніна (з 1992 року в ньому діє Громадсько-культурний центр «Український Дім») і облаштування поруч з ним «монументального» каскаду фонтанів, знищено стару забудову біля головного входу до парку (зокрема, будинок колишнього готелю «Європейського») та споруди вздовж Трьохсвятительської вулиці, що завдало значної шкоди історичному середовищу.

ВОСКРЕСЕНКА, Воскресенська слобідка.
Історична місцевість і жилмасив у Дніпровському районі. Основні магістралі — бульвар Перова, проспект Визволителів, вулиця Курнатовського. Прилягає до місцевостей Вигурівщина, Куликове, Микільська слобідка. На її території — жилмасиви Воскресенка, *Кибальчич, Райдужний.* Воскресенська слобідка (тобто «історична» Воскресенка) простягалася між Дніпром і, орієнтовно, сучасним бульваром Перова. Відома з XVI століття як «земля Євстафієва» або «Євстафіївська земля» (востаннє згадана у XVIII столітті), що належала кошовому отаману Запорізького козацтва Остапу (Євстафію) Дашковичу, який подарував ці землі Воскресенській церкві (знаходилася на Подолі і також побудована коштом О. Дашковича). Звідси й походить назва майбутньої слобідки. У 1719 році за розпорядженням київського губернатора князя Д. М. Голіцина Воскресенка була вилучена у Воскресенської церкви й під новою назвою Губернаторська слобідка перетворена на ранговий маєток київських губернаторів і комендантів Печерської фортеці. У 1786 році остаточно перейшла у казенне володіння. У 1930—1933 роках входила до Київської приміської смуги. У складі Києва — від 1933 року. Протягом 1960—80-х років слобідку майже повністю знесено (лишилась тільки вулиця Марка Черемшини), поряд з нею протягом 1960-х років збудовано жилмасив Воскресенка (Воскресенський), до якого в 1980—1982 роках прибудовано мікрорайон Куликове Поле на місці знесеного селища *Куликове,* у 1970-і роки — жилмасив *Кибальчич,* а на місці знесеної Воскресенської слобідки — 1-й і 2-й мікрорайони *Райдужного* жилмасиву (1977—1985). На Воскресенці прокладено Воскресенську вулицю (до 1968 року — частина Воскресенського шосе).

Г

ГАВАНЬ, Київська гавань.
Затока Дніпра, історична місцевість у Подільському районі. Розмежовує Поділ і Рибальський Острів, простягається від Дніпра до вулиці та провулка Електриків. Утворена в 1897—1899 на частині колишнього русла р. *Почайни.* Її будівництво було викликане тим, що давня гавань (відома з часів Київської Русі як Притика), розташована біля місця колишнього впадіння Почайни у Дніпро, була знищена внаслідок інженерно-будівельних прорахунків у середині XIX століття.

ГАЛАГАНИ.
Історична місцевість, колишній хутір у Солом'янському і Святошинському районах. Розташовані між проспектом Перемоги, вулицями Василенка, Козелецькою і залізницею Київ—Ковель. Перетинаються Петрівською залізницею. Прилягають до місцевостей Васильчики, Відрадний, Нивки і Святошин. Виникли як хутір у 1836 році біля перетину сучасних проспекту Перемоги і вулиці Миколи Василенка. Утворений солдатами лісової охорони братами Єгором, Іваном і Мусієм Галаганами, які оселилися тут зі своїми сім'ями: територія, яку охороняли брати — 87-ма ділянка Київського лісництва, — й визначила межі місцевості Галагани. У с. Біличах, звідки походили брати Галагани, й донині існує куток під такою ж назвою (вздовж вулиці і провулка Бонч-Бруєвича). У 1871 році лісову охорону було скасовано й після того місцевість Галаганів неодноразово переплановувалася і перебудовувалася. У 1884 році на частині її території розташовано *Рубежівську колонію,* в 1910 році розпочато будівництво фабрики сівалок Фільварта і Дедіни (тепер ВО «АТЕК»), у 1910-і роки розпочато прокладання і в 1930 році введено в експлуатацію Петрівську залізницю, у 1936 році — верстатозавод ім. М. Горького. У межах Києва — від

1928 року. У 1950—70-і роки між новопрокладеними вулицями Омеляна Горбачова і Чистяківською зведено житловий мікрорайон, що певний час (у 1950-і роки) фігурував як *Верстатозаводське селище*.

ГАРАЩЕНКА хутір.

Історична місцевість на *Звіринці*. Простягається по південно-східному схилу гори між Видубицьким монастирем і Тимірязєвською вулицею. У середині XIX століття ці землі орендував Гессе. З 1860-х до 1875 року — київський хірург, профессор В. О. Караваєв, який надав їм назву «Прибрежная отрада» (через близькість до Дніпра). У 1875—1979 роках — в оренді у селянина Максима Гаращенка. У 1879 року хутір Гаращенка вилучений у казенну власність через несплату оренди.

ГЛИБОЧИЦЯ.

Річка, яр, урочище у Подільському і Шевченківському районах. Прилягає до місцевостей Вовчий яр, Кмитів яр, Кудрявець, Лук'янівка, Татарка, Чмелів яр і Щекавиця. Назва — від рельєфу місцевості у верхній течії Глибочиці (протікає глибоким і звивистим яром). Річка Глибочиця відома з часів Київської Русі, починалася в одному з відрогів Кмитова яру (біля сучасних Лермонтовської вулиці та Криловського провулку), протікала по території сучасної Глибочицької вулиці, між вулицями Верхній і Нижній Вал, була правою притокою р. Почайни. Біля Житнього ринку до неї впадав струмок Киянка, що витікав з місцевості Кожум'яки. Первісне Глибочиця мала густу мережу прилеглих до неї струмків та ярів, значна частина яких збереглася донині: ліворуч — Вовчий, Кмитів, Чмелів і Чорний яри, праворуч — Косогірний (вздовж Косогірного провлуку) і Вознесенський (вздовж Петрівської вулиці) яри та урочище Кожум'яки. Згадувалася також як р. Кудрявець і Биківщина. По нижній (рівнинній) течії Глибочиця до кінця XVIII століття проходила північна межа Подолу, вздовж неї пролягав оборонний вал. На межі XVIII—XIX століть русло нижньої течії Глибочиці було випрямлено та оточено валом для захисту довколишньої забудови від повені (звідси — назви вулиць Верхній і Нижній Вал), Деякий час побутувало під іронічною назвою Канава, Канал або Помийник, оскільки сюди потрапляли відходи гончарного, шкіряного та інших виробництв. Яр у верхній течиї Глибочиці почав інтенсивно заселятися у середині XIX століття бідними міщанами і забудовуватися одно- і двоповерховими будинками (знесені впродовж 1960—80-х років), частково — невеличкими підприємствами. Нижню течію Глибочиці взято в колектор у середині XIX століття, верхню — у 1-й половині XX століття. Тепер в урочищі Глибочиця — промзона. Крім Глибочицької вулиці, існує Глибочицький проїзд (з 1955 року). Існували також Великий і Малий Глибочицький провулки у західній частині Подолу (ліквідовані внаслідок перепланування місцевості).

ГОЛОСІЇВ.

Історична місцевість, колишній хутір і пустинь (Голосіївський район). Охоплює Голосіївський ліс і без посередньо прилеглу до нього територію. Прилягає до місцевостей Багринова гора, Деміївка, Добрий Шлях, Мишоловка, Пирогів, Теремки, Феофанія і Ширма. Включає мережу ставків, що півколами перетинають Голосіївський ліс з півдня на схід: вздовж струмків Горіхуватського, Голосіївського та Жуківка. Походження назви «Голосіїв» невідоме. Вперше згадується 1541 року як володіння Києво-Печерської лаври, у 1617 році — як хутір Голосіївський, на базі якого в 1631 році митрополит Петро Могила заснував однойменну пустинь, де розташовувалася і його власна садиба. У грамоті російського царя Петра І про

землеволодіння ця місцевість згадана як Черкащина, у XVIII столітті Голосіїв фігурує як маєтність київських митрополитів, у 1-й половині XIX століття — як Палатницький хутір та Яровці (таку ж назву має куток сусіднього с. *Пирогів).* З 1853 року пустинь у Голосієві існувала під паралельними назвами — Голосіївська і Покровська. У XX столітті розпочинається інтенсивне освоєння Голосієва як житлової, господарської і рекреаційної зони: у жовтні 1918 року Міносвіти уряду УНР виділив у Голосіївській лісовій дачі для новостворюваної Української Академії наук територію під акліматизаційний парк і ботанічний сад, на базі яких у 1920-і роки розпочато спорудження комплексу вищих навчальних закладів сільськогосподарського профілю з великою мережею дослідних станцій (у 1954 році об'єднані в Українську сільськогосподарську академію, тепер — Український аграрний університет). В 1917 році Голосіївську пустинь ліквідовано (відроджено у 1990-і роки), а в 1923 році її територію включено до меж Києва. В 1930—40-і роки за рахунок території Голосіївського лісу розширено забудову с. Мишоловка і селища Добрий Шлях, у 1952—1958 роки збудовано Республіканську сільськогосподарську виставку (з 1958 року — Виставка передового досвіду в народному господарстві, тепер — Національний комплекс «Експоцентр України»), у 1957 році закладено Голосіївський парк культури і відпочинку (з 1965 року — ім. М. Рильського), у 1957—1965 роках здійснено основну забудову жилмасиву Одеської автостради, що побутує також під неофіційною назвою Голосіївський масив, а в 1969—1976 роках — Музею народної архітектури та побуту України. В Голосієві існують Голосіївські вулиця, площа і провулок. Назву Новоголосіївська вулиця первісне мали сучасні вулиці Блакитного і Закарпатська. Під паралельною назвою «Голосіївський проспект» (офіційно не затверджена) з початку 1990-х років фігурує проспект Сорокаріччя Жовтня. У 2002 році утворений Голосіївський район Києва.

ГОНЧАРІ.
Урочище, історична місцевість, колишнє передмістя Києва (Подільський район). Простягається вздовж Гончарної вулиці в яру між східним виступом Старокиївської гори та гори Детинка. Прилягає до місцевостей Замкова гора, Кожум'яки і Старий Київ. Виникли як поселення вздовж безіменного струмка, що впадав у р. Киянку. Назва — від розташованих тут у давнину гончарних майстерень, що існували до XIX століття. Початок сталого заселення і освоєння Гончарів починається за доби Київської Русі (орієнтовно, від XII століття). Археологічними дослідженнями виявлено залишки гончарних печей кінця XVII — початку XVIII століття по Гончарній вулиці та прилеглій до неї частини Воздвиженської вулиці. Але через малопридатний для постійного життя характер місцевості, її інтенсивне освоєння та щільна житлова забудова починаються лише в 1-й половині XIX століття. У процесі реконструкції старих районів Києва в 1830—40-і роки місцевість Гончарів була наново розпланована і включена до меж міста. В 1854 році в Гончарській долині налічувалося 100 будинків. Історична забудова у Гончарах знесена у 1980-і роки, нині розробляється проект їх нової забудови.

ГОРА — див. *Старий Київ.*

ГОРЕНКА.
Село, річка, урочище на північно-західній околиці Києва. Межує із передмістям Пуща-Водиця по Селянській вулиці. Назва народного походження — від особливостей рельєфу (невелике підвищення серед лісу). Річка Горенка — притока р. Водиця. Назва «Горенка» зумовлена тим, що річка починається на невеликому підвищенні

(«горі») серед Пуща-Водицького лісу (паралельна назва річки — *Котурка).* Одна з перших згадок про річку Горенка припадає на 1523 рік, про урочище Горенка — на 1760 рік, коли воно перебувало у володінні Києво-Межигірського монастиря. З 1765 року Горенка фігурувала як хутір, розташований біля однойменної річки, у XIX столітті — як с. Горянка або Папірня. У 1923 році включене до смуги Києва із збереженням самостійного статусу й того ж року знову відокремлене. Нині — у Києво-Святошинському районі. Існує Горенська вулиця у Святошині, прилеглий до неї Горенський провулок ліквідований у 1980-і роки.

ГОРОДЕЦЬ, Городець пісочний.
Історична місцевість, колишнє поселення у північній частині лівобережжя. Вперше згадується у 1026 році. У поселенні існував княжий двір та церква Святого Юрія. Знищений під час золотоординської навали. Точне місцеположення не встановлене.

ГРАДИНА.
Місцевість на *Вигурівщині.* Назва народного походження (означає поле біля поселення). На жилмасиві Вигурівщина-Троєщина існує Градинська вулиця (з 1991 року).

ГРАФСЬКА гора.
Історична місцевість на *Липках,* узгір'я над Хрещатиком, між Городецького і Круглоуніверситетською вулицями, перетинається Лютеранською вулицею (у 1830—40-і роки носила паралельну назву Графська вулиця). На Графській горі існувала *Німецька слобода.*

ГРУШКИ.
Історична місцевість, колишній хутір у Солом'янському районі. Розташовані між проспектом Перемоги та вулицями Шугова, Василенка і Виборзькою. Прилягає до місцевостей Васильчики, Відрадний і Казенні Дачі. Виникли у 1869 році, коли Київська палата державних маєтностей виділила у цій місцевості 14 земельних ділянок для освоєння киянами. У 1871—1902 роках більша їх частина була у володінні дворянина, колезького асесора Костянтина Грушка та його дружини Устини Грушко (звідси — назва хутора). У 1898—1902 роках територія хутора була частинами передана військово-інженерному відомству. В радянський час фігурував як поселення, не поділене на вулиці. Ліквідоване у 1960-і роки, тепер на його місці промзона).

Д

ДАРНИЦЯ.
Історична місцевість, річка. В широкому розумінні Дарницею називають всю лівобережну частину Києва, у вузькому — історичну місцевість на узбережжі річки Дарниця, що протікає вздовж залізниці Київ—Полтава, впадаючи в озеро Нижній Тельбин (біля Дніпра). Дарниця складається із *Старої Дарниці* та *Нової Дарниці.* Імовірно, назва походить від давньоруського «дарнє» або «дарні» («в дар», «в дарунок»). За однією з версій, ця земля за доби Київської Русі була комусь подарована. На території Дарниці знайдено залишки стоянок 3—4-го тисячоліть до н. е. Одна з перших згадок про Дарницю — у 1509 році, коли вона перебувала у володінні Києво-Печерського та Микільського монастирів. У 1765—1769 роках згадується Дарницький хутір з млином на р. Дарниця. Інтенсивне освоєння Дарниці

як житлового і господарського району розпочато в процесі будівництва залізниці Київ—Курськ у 2-й половині XIX століття. У 1860-і роки виникає селище Стара Дарниця, а в 1890-і роки — селище Нова Дарниця (в межах Києва — з 1927 року), збудоване Дарницьке депо, на базі якого у 1930-і роки створений Дарницький вагоноремонтний завод (ДВРЗ) і облаштоване *селище ДВРЗ.* Під час Великої Вітчизняної війни дарницькі селища і промислові підприємства обабіч залізниці були повністю зруйновані. Інтенсивне житлове і промислове будівництво в Дарниці розгорнуто з кінця 1940-х років. У Дарниці існує озеро Дарницьке, Дарницький бульвар, Новодарницька вулиця. Назву «Дарницький» має низка промислових підприємств, в тому числі шовковий і м'ясокомбінати, «Дарниця» — хімфармоб'єднання, станція метро, залізнична станція (так званий Дарницький вокзал) і автостанція. Назву Дарницьке шосе до 1973 року мала сучасна Алма-Атинська вулиця, Дарницька вулиця (до 1955 року) — вулиця Івана Бойка. У 1935 році утворено Дарницький район Києва, затверджений в сучасних межах у 2002 році.

ДАЧА КУЛЬЖЕНКА.
Історична місцевість в Оболонському і Подільському районах. Включає площу Тараса Шевченка і прилеглі до неї вулиці (зокрема Полярну, Пуща-Водицьку, Сошенка). Прилягає до місцевості Пріорка, Селища Шевченка і лісу Пуща-Водиця. На частині території Дачі Кульженка збудовано *жилмасиви Вишгородський* і *Мінський* (див. окремі статті). Назва «Дача Кульженка» виникла після того, як наприкінці XIX століття земля у цій місцевості була придбана С. В. Кульженком (1836—1904) — київським видавцем, який з 1864 року володів у Києві однією з кращих друкарень в Російській імперії, уславився, зокрема, виданням листівок з краєвидами Києва, що й до нині являють собою неабияку документальну і мистецьку цінність. На частині території Дачі Кульженка було засновано плантацію лікарських рослин (ліквідована у 1920-і роки після націоналізації цих земель та їх передачі сільгосптресту). Раніша назва — *Кинь-Грусть.*

ДВРЗ селище, селище Дарницького вагоноремонтного заводу.
Розташоване у Дніпровському районі. Простягається між залізницею Київ—Ніжин, під'їзною залізницею до ДВРЗ і Биківнянським лісом. Основні вулиці — Алма-Атинська (після залізничного шляхопроводу), Марганецька і Новоросійська. Виникло на початку 1930-х років як селище Дарницького депо (згодом — ДВРЗ). Найстаріша частина селища розташована біля перетину Алма-Атинської та Волховської вулиць. Під час Великої Вітчизняної війни селище ДВРЗ було зруйноване. Сучасні межі та мережа шляхів склалися у 1950-х років. Налічує 29 вулиць і провулків. Переважає приватна садибна забудова із вкрапленнями багатоквартирних будинків.

ДВС селище, селище Дніпровської водної станції.
Розташоване в Оболонському районі на шляху до міста Вишгорода. Центральна вулиця — Дніпроводська. Збудоване у 1950-і роки для обслуговуючого персоналу ДВС. Фігурувало також як селище Дніпроводгоспу .

ДЕГТЯРІ, Діхтярі, хутір Діхтяренка.
Історична місцевість, колишній хутір у Шевченківському районі. Простягається вздовж вулиць — Калинової, Магістральної, Сонячної, Цулукідзе, Черкаської, провулку Толбухіна та Петрівської залізниці. Прилягає до місцевостей Васильчики, Волейків, Нивки і Сирець. Виникли у 1819 році як хутір селянина із с. Біличі Василя

Діхтяренка. Сучасне плануваня — з 1910-х років. У межах Києва — з 1923 року. Значною мірою збереглася садибна забудова 1-ї половини XX століття.

ДЕМІЇВКА.

Історична місцевість, колишнє село, жилмасив у Голосіївському районі. Простягається між залізницею Київ—Полтава, Кіровоградською вулицею, Совськими ставками, вулицями Майкопською, Козацькою, Сумською, Васильківською (по обидва її боки між Голосіївською площею та Сумською вулицею), Голосіївською, Ковельською, Ціолковського, Малокитаївською та Великою Китаївською. Основні магістралі — проспекти Сорокаріччя Жовтня (до Голосіївської площі), Науки (до Малокитаївської вулиці), Червонозоряній (до Мистецької вулиці), Васильківська (до Сумської вулиці) Кіровоградська (до вулиці Монтажників) вулиці. Прилягає до місцевостей Багринова гора, Голосіїв, Добрий Шлях, Забайків'я, Новоє Строєніє, Саперна слобідка. Цимбалів яр, Чорна гора і Ширма. Відома з часів середньовіччя як Либідська земля, що належала Михайлівському Золотоверхому монастирю (одержана у власність від княгині Ірини, право на володіння підтверджене в 1576 році). У 1817 році фігурує як поселення Верхня (Вища) Либідь, що перебувало у володінні Києво-Печерської лаври, дещо згодом — як два поселення: Верхня Либідь і Нижня (Нижча) Либідь. Сучасна назва вперше зафіксована у 1840 році істориком Де ла Флізом як «село Нижня Либідь Деміївка» (походження назви і точне місце розташування цього села не встановлено), в середині XIX століття назва «Деміївка» закріплюється за всією місцевістю. Інтенсивний господарський розвиток Деміївки у 2-й половині XIX — на початку XX століття, спорудження тут цукрово-рафінадного заводу (1868 рік, згодом кондитерська фабрика «Валентин Єфимов», тепер Київська кондитерська фабрика), снарядного і пивоварного заводів, залізничної станції «Київ-II» (тепер «Київ-Московський»), зумовив перетворення Деміївки у велике робітниче селище, де в 1914 році вже налічувалася 41 вулиця. У межах Києва — з 1918 року. Із середини 1920-х до початку 1960-х років Деміївка мала офіційну назву *Сталінка* (на честь Й. В. Сталіна). Впродовж 1958—1980 років проведено грунтовну реконструкцію Деміївки, внаслідок якої ліквідовано більшу частину історичної, переважно малоповерхової садибної забудови і зведено три багатоповерхових житлових мікрорайони — жилмасив Деміївський (1978—1981 роки; вздовж лівої сторони Деміївської вулиці між заводом «Харчомаш» і вулицею Михайла Стельмаха), мікрорайони між проспектом Сорокаріччя Жовтня та Голосіївською вулицею (основна споруда — Національна наукова бібліотека НАН України) і обабіч проспекту Науки. Історична забудова компактно збереглася по Козацькій вулиці (між Деміївською вулицею та Майкопським провулком), Червонозоряному проспекту (біля вулиці і провулка Балакирєва та провулка Гулака-Артемовського), Фрометівським вулиці та узвозу, Ковельській вулиці і на початку Стратегічного шосе. На Деміївці існують Деміївські вулиця і провулок та улоговина Деміївський яр (інші назви — Красний, Червоний яр). Назви «Деміївські» первісно мали сучасні вулиці Волзька, Ізюмська і Кіровоградський провулок (на сусідньому Забайків'ї), а Оскольська вулиця в 1920—30-і роки мала назву Новодеміївська. У 1918—1921 роках існував Деміївський район.

ДИТИНКА, Детинка, Дитинець, Клинець.

Клиноподібний відріг Старокиївської гори, що розмежовує історичні місцевості Гончарі та Кожум'яки. На Дитинці знайдено археологічні пам'ятки за рубинецько-корчуватської культури III століття до н. е. — II століття н. е. та залишки

християнського кладовища XII—XIII століть. Згадується від доби Київської Русі як важлива ланка укріпленої частини міста — дитинця. Нині — заповідна зона.

ДІВИЧ-ГОРА — див. *Лиса гора.*

ДОБРИЙ ШЛЯХ.
Дорога, історична місцевість, поселення у Голосіївському районі. Простягається між Голосіївським лісом, Голосіївською вулицею, Уральським провулком, Листопадною вулицею (розмежовує місцевості Добрий Шлях і Цимбалів яр) і Тихвінським провулком. Головні вулиці — Добрий Шлях, Олега Кошового, Максима Рильського. Прилягає до місцевостей Багринова гора, Голосіїв, Деміївка і Цимбалів яр. Назва «Добрий Шлях», як досі вважається, походить від народного переказу, згідно з яким звідси, з колишньої околиці села Деміївка, виряджали чумаків до Криму, бажаючи їм доброї дороги. Як заселена місцевість Добрий Шлях відомий з 1914 року й відтоді забудовується приватними малоповерховими будинками. Сучасна мережа вулиць у Доброму Шляху склалася у 1930-і роки, теперішні назви надані їм у 1944—1955 роках (крім вулиці Добрий Шлях, відомої з 1914 року). Найінтенсивніший період забудови — 1930—50-і роки.

ДОРОГОЖИЧІ.
Історична місцевість. Охоплювала територію між річками Глибочицею, Сирець і Кирилівським монастирем (вулиця Олени Теліги, 12). Згадується у літописах за 980, 1150 рік та інші. За доби Київської Русі на Дорогожичах існувала митниця із земляним укріпленням, Її існування було в 1869 році використано як аргумент на користь найменування Дорогожицької вулиці. Існуючі версії про походження назви «Дорогожичі» (як місця, де сходяться дороги, від словосполучення «дорого жити») не мають наукового підтвердження. Топонім «Дорогожичі» відображений у назвах вулиць на Лук'янівці — Дорогожицька (колишня Лагерна), Велика Дорогожицька (тепер Мельникова), Мала Дорогожицька (тепер частина вулиці Герцена) — і станція метро «Дорогожичі».

Є

ЄВБАЗ.
Історична місцевість, колишній базар на місці сучасної площі Перемоги та довколишньої території (Шевченківський район). Прилягає до місцевостей Арештантські Городи (охоплює їх частину), Новоє Строєніє і Солдатська слобідка. Назва «Євбаз» розшифровується як Єврейський базар. Має народне походження. Євбаз існував на території сучасної площі Перемоги у 1860—1952 роках. Після того, як у 1869 році площа одержала назву Галицька, ринок офіційно фігурував як Галицький базар. В 1952 році, у зв'язку з початком реконструкції площі Перемоги, базар був перенесений в інше місце — між сучасним проспектом Перемоги і р. Либідь, здобувши офіційну назву Новий базар. Але населення, за звичкою, продовжувало називати його Євбазом. Внаслідок цього назва «Євбаз» поширилася не лише на площу Перемоги, але й на житлові квартали, прилеглі до Нового базару (вулицю Декабристів, Ринковий і Скомороський провулки) Остаточно Новий базар був ліквідований у 2-й половині 1970-х років, тепер по його території пролягає автомагістраль і траса швидкісного трамваю (кінцева ділянка Жилянської вулиці).

ЄВСЕЙКОВА ДОЛИНА.
Історична місцевість. Охопює ділянку вулиці Хрещатик між Володимирським узвозом і Майданом Незалежності. Згадується у 1523 (в описі володінь Михайлівського монастиря), 1646, 1746 роках. Назва — від імені або прізвища власника цих земель Євсейко (Євсей).

Ж

ЖЕЛАНЬ, Желя, Жилка, Жиляни, Жуляни.
Історична місцевість, річка, село у Солом'янському районі. Пролягає між жилмасивом Теремки-2, залізницею Київ—Фастів і межею міста. Включає с. Жуляни і територію аеропорта «Київ» («Жуляни»). Прилягає до місцевостей Братська і Михайлівська Борщагівка, Совки, Теремки і Чоколівка. Перетинається р. Нивка. Існує декілька версій щодо походження назви місцевості: від язичницького капища давньослов'янської богині скорботи Желі (Жалі); від переселення сюди нових поселенців у XVII столітті і набуття цією місцевістю обжитого (жилого) характеру; від народу гелонів (желонів) та від гіпотетичної давньої назви Києва Гелон (до V століття); від давньослов'янського «жал» — узбережжя річки. На території Желані виявлено залишки курганів скіфської доби та пам'ятки матеріальної культури доби Київської Русі. Струмок Желань (Жаліна, Желяна) згадується у літописах з 1093 до 1163 року (згодом — річка Жилка, ліва притока р. Нивки; пересохла внаслідок інтенсивної житлової та промислової забудови місцевості у 2-й половині XX століття). З кінця XVII століття починає згадуватися й село Жиляни, що було на той час власністю Софійського монастиря. В сучасному написанні назва «Жуляни» вперше зафіксована у 1874 році і є перекрученням назви «Жиляни». У 1924 році поруч із селом був введений в експлуатацію аеропорт під такою ж назвою (нині «Київ»). У 1930—1937 роках село Жуляни входило до Київської приміської смуги, у складі Києва — з 1988 року. У Києві існують вулиці Жилянська і Набережно-Жилянська, назву Новожилянська до 1974 року мала сучасна вулиця Іллі Еренбурга, а Жулянська — вулиці Коротка (до 1977 року), Трутенка (до 1990 року) і Федора Андерса (до 1962 року).

ЖОВТНЕВЕ селище.
Розташоване у Святошинському районі між вулицями Жмеринською, Великою Окружною, Перемоги і Бетховена. Прилягає до Казенного лісу, жилмасиву Микільська Борщагівка і с. Петропавлівська Борщагівка (через окружну магістраль). Забудоване впродовж 1956—1962 років на колишній території Казенного лісу. У селищі — 16 вулиць, його основу складає одноповерхова садибна забудова їх вкрапленнями багатоквартирних двоповерхових будинків. В межах Києва — від 1965 року.

ЖОВТНЕВЕ селище — див. *Багринів, Катеринівка.*

ЖОВТНІВКА — див. *Шулявка.*

ЖУКІВ ОСТРІВ.
Місцевість у Голосіївському районі. Простягається між озером Коник (вздовж Столичного шосе) і Чернечою протокою Дніпра. Прилягає до місцевостей Корчувате, Пирогів і Чапаєвка. Сполучений дамбою з островом Водників (насипана у 1950-і роки). Назва — від струмка Жуківка, що впадає в озеро Коник, яке під час великої повені з'єднується з Дніпром, перетворюючи Жуків острів на справжній

острів. Згадується під сучасною назвою і як о. Жуківка у XVIII—XIX століттях, коли ця місцевість належала Києво-Печерській лаврі. У 1932 році на Жуковому острові існувало одноймене підсобне господарство. У 1930—1937 роках входив до Київської приміської смуги В межах Києва — з 1957 року. У сусідньому селищі Мишоловка в 1944 році планувалося прокласти Жуківострівну вулицю (між Парниковою вулицею і Корчуватським провулком; план не здійснено).

ЖУЛЯНИ — див. *Желань.*

З

ЗАБАЙКІВ'Я, Забайков'є.
Історична місцевість, поселення, колишнє передмістя Києва. Розташоване в Голосіївському районі на південно-західному схилі Байкової гори — між Байковим кладовищем, Кіровоградською вулицею та улоговиною між вулицею Профінтерну та селищем Монтажник. Прилягає до місцевостей Берлізові Городи, Божків яр, Деміївка та Новоє Строєніє. Назва — від Байкового кладовища, за яким розташоване поселення. Вперше згадується у 1850-і роки, коли ці, доти порожні землі, придбала Києво-Звіринецька церква і почала здавати їх в оренду міщанам, селянам і відставним солдатам. У 1889 році в селищі вже налічувалося 1,5 тис. жителів, в той самий час сформувалася сучасна система вулиць і провулків (згодом окремі з них змінювали назви по 3-4 рази). В межах Києва — від 1909 року (викуплене в церкви міською владою). На Забайків'ї збереглося чимало житлових будинків XIX — початку XX століть, частина поселення — між Кіровоградською та Кочубеївською вулицями — повністю знесена у 1980—90-і роки (тепер тут пустир і промзона).

ЗАБАРА.
Урочище на *Пріорці.* Точні межі Забари не визначено. Згадується в документах з початку XIX століття, але назва має на багато давніше походження — від давньослов'янського слова «бар» (вологе місце перед болотом або між схилами; мілководна гряда на дні річки). Назва урочища відобразилася в кількох вулицях і провулках Пріорки — Забарській (тепер Мукачівська), Старозабарській (тепер Автозаводська), Новозабарській вулицях і Старозабарському провулку (тепер Радомишльська вулиця). Існує також куток Забара у селищі Жуляни.

ЗАГОРІВЩИНА, Загуровщина, Загорівське, Займище.
Історична місцевість на Лук'янівці (Шевченківський район). Обіймає територію сучасної Обласної лікарні (Багговутівська вулиця, 1). Прилягає до місцевості Реп'яхів яр, вулиці Пугачова, вулиці і узвозу Герцена. Походження назви «Загорівщина» невідоме, вперше зафіксовано у 1831 році, коли у цій місцевості було виявлено стародавню печеру. Подальші археологічні дослідження Загорівщини та Реп'яхового яру дозволили виявити тут низку печер доби общинно-родового суспільства. У 1905 році на Загорівщині розпочато побудову єврейської лікарні (тепер Обласна).

ЗАКАНАВ'Я.
Історична місцевість на Подолі. Простягається на північ від вулиці Нижній Вал. Назва — від так званої *Канави* (паралельна назва р. *Глибочиці* в межах Подолу).

ЗАЛІЗНИЧНА КОЛОНІЯ, селище Південно-Західної залізниці.
Розташована в Солом'янському районі між залізницею, вулицями Миколи Островського, Петрозаводською, Стадіонним провулком і вулицею Фурманова (по

обидва її боки). Прилягає до місцевостей Кадетський Гай і Солом'янка. Частина місцевості біля залізниці (вздовж вулиці Ползунова) у XIX столітті фігурувала як Лиса гора. Залізнична Колонія виникла в 1860-і роки як поселення залізничників у процесі будівництва Київського залізничного вокзалу, у 1980-і роки значну частину старої житлової забудови знесено (крім кварталів між вулицями Лукашевича і Фурманова), а її колишню територію переплановано.

ЗАЛІЗНИЧНИЙ жилмасив.
Розташований у Солом'янському районі між Волгоградською, Солом'янською вулицями та схилом Протасового яру. Прилягає також до місцевостей Батиєва гора, Кучмин яр і Олександрівська слобідка, на знесеній частині якої й зведений Залізничний масив. Основна забудова здійснена у 1963—1965 роках переважно п'ятиповерховими панельними будинками. Первісна назва — жилмасив Батиєво-Олександрівський, який простягався вздовж однойменної вулиці (з 1964 року — Волгоградська вулиця). Сучасна назва — з 1964 року, походить від Залізничного району, де на той час був розташований Залізничний масив.

ЗАМКОВА гора, Киселівка, Хоревиця, Флорівська (Фролівська) гора.
Узгір'я, історична місцевість у Подільському районі. Висота — близько 80 м, площа верхівки (бугристе плато) — близько 2 га. Прилягає до місцевостей Андріївська гора, Глибочиця, Гончарі, Кожум'яки, Поділ, Старий Київ. Чорна Грязь і Щекавиця. На Замковій горі знайдено залишки поселень трипільської культури та бронзового віку. Загальна потужність її культурного шару сягає 5 м. Замкова гора спочатку становила єдине географічне утворення з Андріївською горою, згодом поступово відокремлювалася від неї в процесі будівництва оборонних ровів довкола замку і прокладання шляху від Верхнього міста на Поділ (тепер Андріївський узвіз). Маючи форму природнього укріплення (круті схили, довколишні яри подібні до фортечних ровів), Замкова гора віддавна слугувала місцем зведення городищ і замків. За легендою про заснування Києва, на Замковій горі оселився молодший брат Кия Хорив, від якого вона здобула назву Хоревиця. Наприкінці XIV століття, коли, з метою більш ефективного захисту Києва від військ Золотої Орди, князем Володимиром Ольгердовичем на Замковій горі був зведений Київський замок із великою кількістю адміністративних, церковних та житлових споруд, гору стали називати Замковою. У 1482 році замок був зруйнований військами кримського хана Гірея, потім двічі відбудовувався і остаточно знищений у 1651 році повсталими козаками. В 1-й половині XVII століття на Замковій горі розташувалася резиденція київського воєводи Адама Киселя, від якого ця місцевість здобула нову назву — Киселівка. Згодом Замкова гора використовувалася переважно під сільськогосподарські потреби, в 1816 році тут влаштоване цивільне кладовище, а в 1822 році (за іншими даними — у 1840, 1854 роках) — цвинтар Флорівського монастиря, що зумовило народження ще однієї назви цієї гори — Флорівська (Фролівська). У 1935 році кладовище було ліквідовано, а наприкінці 1943 року — облаштовано секретну радіостанцію. З 1972 року Замкова гора перебуває у складі парку-музею «Стародавній Київ» і оголошена археологічним заповідником. Від Замкової гори починаються Фролівські вулиця і провулок та Хорива вулиця.

ЗАМКОВИЩЕ.
Історична місцевість, узгір'я, поселення у Подільському районі. Більша частина Замковища територіально співпадає з *Біличим полем,* включаючи до своїх меж також схил над Суклеєвим яром (Жашківська, Замковецька вулиці, вулиця і провулок

Старицького). Прилягає до місцевостей Виноградар, Куренівка і Мостище. Головна вулиця — Замковецька. Простягається вздовж Замковецької та прилеглих вулиць. Назва — народного походження, засвідчує, ймовірно, наявність тут у давні часи замку. За припущенням, на Замковищі існував за часів Київської Русі літописний Ольжин град (під час зведення приватних будинків жителі натрапляли на зразки давньої кераміки). Освоєння Замковища як житлового району розпочалося в останній третині XIX століття. На Замковищі існує також Замковецький провулок; назву Замковецький тупик мали сучасні провулок і вулиця Старицького, Замковищенська вулиця — сучасна Замковецька вулиця. Частково збереглася історична садибна забудова (найкомпактніше — між Жашківською вулицею і провулком Старицького).

ЗАПАДИНКА, Западинка, Западинці.
Історична місце вість, урочище в Подільському районі. Простягається між проспектом Правди і Западинською вулицею. Прилягає до місцевостей Вітряні гори, Кристерова Гірка, Мостище і Пріорка. Назва фіксується з XIX століття, походить від слова «западина» — полога кругла або овальна котловина у міжгір'ї. Фігурувала також як Западинські гори, Западинські піщані гори, Лиса гора, що зумовило паралельну назву сучасної Западинської вулиці — Лисогірська. Западинський струмок, що починався біля Западинської вулиці та, перетинаючи Пріорку, впадав у р. Курячий Брід, нині у колекторі. З кінця XIX століття до 1950-х років Западинка забудовувалася приватними оселями. Стару забудову і дрібно-бугровий рельєф місцевості ліквідовано у 1984—1985 роках, а на її місці збудовано один з мікрорайонів жилмасиву Виноградар. Крім згаданої Западинської вулиці назву 2-а і 3-а Западинська вулиця до 1955 року мали Квітникарська вулиця в Западинський провулок (ліквідовані разом із забудовою). Назву Новозападинська вулиця до 1955 року мала вулиця Полупанова на Пріорці.

ЗАРУБ.
Історична місцевість біля гирла р. Либідь (Голосіївський район). Імовірне походження назви — від давньоруського «заруб» (засіка в лісі, кордон землеволодіння в лісі, бистрина річки). Місцевість згадувалася від доби київського князя Ізяслава Мстиславича (1097—1154).

ЗАТОН.
Затока Дніпра між сучасними мостами ім. Є. Патона і Дарницьким залізничним. Виникла при впадінні Наводницького струмка у Дніпро. Прилягає до історичних місцевостей Видубичі та Наводничі (Печерський район). Від доби середньовіччя використовувалася як місце стоянки суден, у XX столітті — човнова станція.

ЗАТОНСЬКЕ ПОДВІР'Я.
Історична місцевість, колишнє поселення у Печерському районі. Існувало на Дніпрових схилах біля Києво-Печерської лаври (фіксувалося як її володіння з 1773 року). Назва — від місцевості *Затон,* поблизу якого розташовувалося Затонське подвір'я. Ліквідоване у 1832—1834 роках у зв'язку із будівництвом Печерської (Миколаївської) фортеці.

ЗВІРИНЕЦЬ.
Історична місцевість, селище у Печерському районі. Простягається між валами Старої Печерської фортеці, вулицею Січневого повстання, територією Видубицького монастиря, залізницею Київ—Полтава, вулицею Кіквідзе і кінцевою частиною бульвару Лесі Українки. Прилягає до місцевостей Берестове, Бусове Поле (при цьому

включає до своїх меж Бусову гору), Видубичі, Теличка, Чорна гора і жилмасиву Печерської автостради. Основні магістралі — бульвар Дружби народів, вулиці Звіринецька, Ківвідзе і Старонаводницька. У Звіринці виявлено печери, чий вік, імовірно, сягає докиївської доби. Назва «Звіринець» з'явилася за доби Київської Русі, означаючи спеціально відведене місце князівських полювань на дикого звіра (на подобу до сучасних заказників), що ретельно охоронялися від сторонніх мисливців. Вперше згадується у 1070 році, коли гора Звіринець разом із прилеглими дворами була подарована Видубицькому монастирю князем Всеволодом Ярославичем. Право цього володіння у 1608, 1628, 1690 та інші роки підтверджувалося грамотами польських королів і російських князів. У XVIII столітті фігурує як слобідка Звіринець, а в середині цього ж століття у місцевості Звіринець згадується Святоозерська слобідка (імовірно, була його паралельною назвою). Наприкінці XVIII століття Звіринець перейшов у відання київської міської влади. Від 1854 року Звіринець мав статус передмістя Києва. Відтоді розпочалася інтенсивна розбудова Звіринця, його населення зросло із 164 жителів у 1854 році до 2156 жителів у 1865 році. У цей час освоювалася передусім територія, безпосередньо прилегла до Видубицького монастиря (Видубицька гора) — між сучасними бульваром Дружби народів, Тимірязєвською вулицею і Наддніпрянським шосе, а також між бульваром Лесі Українки і Звіринецьким кладовищем (на західному схилі Наводницького яру). Крім житлової забудови, тут зведено Свято-Іонівський монастир і облаштовано низку кладовищ — Братське, караїмське, турецьке, єврейське (ліквідовані за радянської доби). Південний схил Видубицької гори з 1860-х років до 1875 року знаходився в оренді у відомого київського лікаря, професора В. О. Караваєва (у 1875—1879 роках — *Гаращенка хутір;* на цьому місці згодом прокладено 2 вулиці і провулок, що мали назву Печерсько-Караваєвські; нині не існують). Під час правління гетьмана Павла Скоропадського (1918 рік) у Звіринці планувалося розмістити урядові установи. Влітку того ж року внаслідок вибуху на артилерійських сховищах, розташованих біля сучасної вулиці Ківвідзе (тоді Військового шляху), більшу частину забудови Звіринця зруйновано (частково відбудовано у 1920-і роки). У 1930-і роки на колишній території звіринецьких кладовищ і маєтку «Прибрежная отрада» облаштовано Ботанічний сад АН України (відкрили у 1935 році). У 1940—50-і роки освоєно під житлову садибну забудову територію колишніх Звіринецьких укріплень Нової Печерської фортеці (закладені у 1810 році, розібрані у 1940—50-і роки, тепер на їх місці забудова по Радіальній, Редутній вулицях, вулиці і провулку Панфіловців, провулку Реута тощо) та на Бусовій горі (обабіч Вільшанської та Звіринецької вулиць). У 1980-і роки значну частину дорадянської житлової забудови на Звіринці ліквідовано (насамперед обабіч бульвару Дружби народів та між вулицями Бастіонною та Струтинського). На Звіринці існують Звіринецькі вулиця і провулок, назву Звіринецька до 1901 року мала сучасна Тверська вулиця.

І

ІВАН-ГОРА — див. *Бегічевська гора.*

К

КАДЕТСЬКИЙ ГАЙ, Кадетська Роща.
Історична місцевість у Солом'янському районі. Охоплював територію між залізницею Київ—Фастів, Повітрофлотським проспектом та Чоколівським бульваром. Кадетський гай відомий з 1720-х років як Шулявський гай, насаджений після заснування на

правому березі р. Либідь Шульжинського подвір'я (див. *Шулявка).* З кінця XVIII століття мав назву Архієрейський гай і служив місцем весняних рекреацій студентів Києво-Могилянської академії. Після переходу цих земель у 1847 році з власності Софійського монастиря у казенне володіння та початку побудови Володимирського кадетського корпусу (Повітрофлотський проспект, 6) гай був оновлений, розширений і в 1857 році здобув назву Кадетський. Невдовзі Кадетський гай був перетворений на великий та гарно облаштований міський парк, що став одним з найбільших та найпопулярніших центрів відпочинку киян. Проте під час громадянської війни 1918—1920 років більшу частину гаю було вирубано на дрова, а «вивільнену» територію — згодом забудовано. Частина Кадетського гаю, що збереглася донині, являє собою лісопарк між Уманською вулицею та залізницею Київ—Фастів. Назву «Кадетський гай» нині також мають: струмок, що перетинає лісопарк (права притока р. Либідь), і вулиця в розташованому неподалік *«Турецькому селищі»* (з 1994 року).

КАЗЕННИЙ ЛІС — див. *Скарбовий ліс.*

КАЗЕННІ ДАЧІ.
Історична місцевість, колишнє селище в Солом'янському районі. Розташовані між проспектом Перемоги, вулицями Янгеля, Виборзькою і Гарматою. Прилягають до місцевостей Відрадний, Грушки, Караваєві Дачі та Шулявка. Назва — з 1854 року, коли Київська палата державних маєтностей почала здавати цю місцевість в оренду заможним верствам населення. Забудовані впродовж 1860—80-х років. Найбільш відомою стала дача Амалії Шедель «Сан-Сусі», від якої пішла паралельна назва всієї місцевості. Після того, як у 1870-і роки на Казенні Дачі поширилася практика масового скуповування дачних земель підприємцями для будівництва фабрик і заводів (таким чином у 1882 році виник Механічний завод Гретера і Криванека, тепер завод «Більшовик», у 1911 році — фабрика грамплатівок Г. Їнджишека та Е. Гессе), територія Казенних Дач втратила дачний характер і певний час фігурувала як «Колишні Казенні дачі». До 1910-х років селище Казенні Дачі простягалося між проспектом Перемоги і 3-ю Дачною вулицею (тепер Металістів), тоді ж розширене до 4-ї Дачної вулиці (тепер Виборзька). Впродовж 1960—80-х років приватну садибну забудову на Казенних Дачах остаточно ліквідовано. Тепер тут — жилмасив і промзона.

КАНАВА — див. *Глибочиця.*

КАРАВАЄВІ ДАЧІ.
Історична місцевість, поселення у Солом'янському районі. Розташовані між вулицями Виборзькою, Маміна-Сибіряка, залізницею Київ—Фастів, Пост-Волинською вулицею, Відрадним проспектом і Гарматною вулицею. Прилягає до місцевостей Відрадний, Кадетський Гай, Казенні Дачі, Чоколівка і Шулявка. Головні вулиці — Борщагівська, Індустріальна, Ново-Польова. На території Караваєвих Дач виявлено археологічні пам'ятки доби пізнього палеоліту, енеоліту, зарубинецької культури. Назва «Караваєві Дачі» виникла після 1870 року, коли частину цих земель, на яких доти розташовувався «Деревний розсадник», було продано відомому хірургу, почесному громадянину Києва, професору В. О. Караваєву (1811—1892). Згодом до цих земель було приєднано «Гімназичну земельну Ділянку», придбану новим господарем у Кадетського корпусу, опісля чого їх загальна площа зросла з 43 до 63 десятин. Після смерті В. Караваєва територію колишнього маєтку в 1902—1908 роках було поділено

на ділянки й розпродано під приватні садиби (між сучасними вулицями Ніжинською, Тупикова і частиною Польової вулиці). У межах Києва — від 1912 року. Впродовж 1910—30-х років територія Караваєвих Дач розширилася до вулиць Виборзької, Комбайнерів та залізниці Київ—Фастів, впродовж 1940-х років — від вулиці Комбайнерів до Пост-Волинської вулиці (див. *Новокараваєві Дачі).* Майже всю забудову 1-ї третини XX століття на Караваєвих Дачах знесено в 1970—80-і роки, а «старі» Караваєві Дачі перетворені на жилмасив із вкрапленнями промислових підприємств (Редукторний завод), навчальних закладів (окремі корпуси Національного технічного університету) і приватної садибної забудови (переважно по Борщагівській та Дашавській вулицях).

КАТЕРИНІВКА.
Історична місцевість, колишнє дачне селище у Святошинському районі. Розташоване між Брест-Литовським шосе і Святошинським лісом, включає вулиці Герасименка. Жовтневу, Максимовича і Чалого. Прилягає до місцевості Святошин і с. Петропавлівська Борщагівка (через лісовий масив). Закладена в 1895 році Київським доброчинним товариством як дачне селище, забудова якого, втім, розпочата лише 10 років згодом. У 1905—1906 роках — Сулимівські дачі, розраховані на відпочинок вихованок Сулимівського пансіону, яким опікувалося Товариство. Сучасна назва — з 1906 року, на честь дружини київського генерал-губернатора М. В. Клейгельса Катерини, яка на той час була головою ради Товариства. З 1923 року — в межах Києва. У 1938 році перейменоване на селище Жовтневе, але ця назва на практиці не узвичаїлася. Прокладені на Катеринівці вулиці Герасименка, Максимовича і Чалого до 1961 року мали назву Катеринівські. Більшу частину Катеринівки складає приватна садибна за будова, решта — господарські об'єкти.

КИБАЛЬЧИЧ.
Жилмасив у Деснянському районі. Простягається між вулицею Миколи Кибальчича (звідси й назва масиву), бульваром Перова і проспектом Ватутіна. Прилягає до жилмасиву Воскресенка і Вигурівщина-Троєщина. Забудований у 2-й половині 1970-х років 9—16-поверховими будинками. Названий на честь революціонера-народника, винахідника літального апарату М. І. Кибальчича (1853—1881).

КИНЬ-ГРУСТЬ.
Історична місцевість в Оболонському і Подільському районах. Включає площу Тараса Шевченка і прилеглі вулиці (Навашина, Полярну, Пуща-Водицьку, Сошенка та деякі інші). Походження назви пов'язують із перебуванням у Києві російської імператриці Катерини II, яка, проїжджаючи в 1787 році цією місцевістю, сказала, нібито, князю Григорію Потьомкіну: «Кинь грусть!». Згодом — дачна місцевість, яка належала генералу М. С. Бегічеву (див. *Бегічевська гора),* з 1838 року — П. Я. і М. Г. Лукашевичам, а наприкінці XIX століття придбана С. В. Кульженком, після чого здобула іншу назву — *Дача Кульженка.*

КИСЕЛІВКА, Кисілівка — див. Замкова гора.

КИТАЇВ.
Історична місцевість, колишній хутір у Голосіївському районі. Простягається між сучасними Моторною, Червонопрапорною, Учбовою вулицями і каскадом ставків наприкінці Китаївської вулиці. Прилягає до місцевостей Багринова Гора, Корчувате, Мишоловка і Пирогів (через лісосмугу). У Китаєві знайдено зразки кераміки залізного віку. На думку деяких дослідників (в тому числі М. Максимовича), Китаїв тотожній

літописному Пересічину, що згадується в Іпатіївському літописі за 1154 і 1161 роки. З XIV століття у Китаєві фігурує печерний монастир, заснований ченцями-пустельниками (за деякими твердженнями, ними було використано печери, що були прориті протягом VI— VII століть і первісно належали грецькій факторії Кіос), а в XVII столітті підпорядкований Києво-Печерській лаврі. Відтоді монастир фігурував як Китаївська пустинь, у 1763—1768 роках в ньому зведено Троїцьку церкву (архітектор С. Ковнір). У 1853 році Китаївська пустинь перейменована на Троїцьку. Крім того, у XIX — на початку XX століття фігурує також хутір Китаїв (Китаївський), що в 1920 році був вилучений у Києво-Печерської лаври в державну власність і приєднаний до сільради с. Мишоловка. Територія між Китаївською пустинню і Моторною вулицею (власне «житловий» Китаїв) почала інтенсивно заселятися на межі XIX—XX століть (сучасні вулиця і провулок Левітана, Китаївська вулиця, Червонопрапорний провулок, «нижня» частина проспекту Науки). У 1900—10-і роки існувала Дачна місцевість Китаїв, що, втім, розташовувалася біля Дніпра на території сусіднього Корчуватого (вздовж Набережно-Корчуватської вулиці). В 1925 році Китаїв фігурує як окреме село, в якому влаштовано сільгоспкооператив «Огородник», а в 1937 році — як хутір, на території якого створений будинок інвалідів. В подальшому як поселення із самостійним статусом Китаїв більше не згадується. В 1993 році поновлено діяльність Китаївської пустині (як подвір'я Києво-Печерської лаври). Крім Китаївської вулиці та однойменного провулку (ліквідований у 1980-і роки), існують вулиці — Велика Китаївська, що до середини XX століття була основним шляхом з Києва до Китаєва, і Мала Китаївська.

КЛІНІЧНЕ МІСТЕЧКО.

Місцевість у Солом'янському районі. Простягається вздовж узвозу Протасів Яр. Прилягає до місцевостей Байкова гора, Божків яр, Олександрівська слобідка і Протасів яр. Збудоване у 1910-і роки для клінік Київського університету, тоді ж тут було влаштовано міську туберкульозну лікарню, на базі якої в 1922 році створений Інститут туберкульозу та грудної хірургії (узвіз Протасів Яр, 7), у 1983 році — Інститут серцево-судинної хірургії (узвіз Протасів Яр, 11). Від Клінічного Містечка одержала назву Клінічна вулиця (продовження узвозу Протасів Яр прокладена під час забудови Клінічного Містечка).

КЛОВ.

Історична місцевість, урочище, струмок у Печерському районі. Простягається (орієнтовно) між бульваром Лесі Українки, вулицями Банковою, Грушевського, Московською та Гусовського. Прилягає до місцевостей Соколиний Ріг і Хрести. Включає в себе місцевості *Липки* і *Собача Тропа*. Струмок Клов починався у Кловському яру поблизу Кловського узвозу, протікав по території сучасних вулиці Мечникова. Спортивної площі, майдану біля Національного спорткомплексу «Олімпійський» і впадав у р. Либідь. Назва — від індоєвропейського «клов» (вода, волога). На думку історика І. Каманіна, назва «Клов» або «Клов'є» означає також озеро, де ловили рибу шляхом забивання паль. Клов вперше згаданий у давньоруських літописах XI—XII століттях, де, зокрема, фігурував монастир Стефана на Клові (заснований близько 1040 року, востаннє згаданий 1112 року, залишки монастиря розкопані на подвір'ї будинку по Шовковичній вулиці, 25а). На плані Києва за 1695 рік Клов позначений як «боєрак Печерський», у 1752—1756 споруджений Кловський палац (тепер приміщення Музею історії Києва по вулиці Пилипа Орлика, 8). Освоєння Кловського яру під житлову садибну забудову і прокладання в ньому сучасного Кловського узвозу розпочинається у 1-й половині XIX століття.

Забудований багатоквартирними житловими будинками у середині XX століття, у 1930-і роки розпочато прокладання вулиці Мечникова, у 1950-і роки остаточно сформувалася сучасна система вулиць. Місцевість Клов відобразилася в назвах кількох вулиць Печерська — Кловського бульвару (тепер вулиця Мечникова), Кловської вулиці (тепер Гусовського), 1-го Кловського (тепер у складі Іжевського узвозу) і 2-го Кловського (нині провулок Чекістів) провулків .

КМИТІВ ЯР.

Історична місцевість, улоговина у Шевченківському районі. Простягається між Глибочицькою і Багговутівською вулицями, один з його відрогів сягає Лермонтовської вулиці та Криловського провулку. Кмитів яр перетинає Татарську вулицю, узгір'ям над Кмитовим яром пролягає Половецька вулиця. Сполучає місцевості Глибочицю, Лук'янівку і Татарку. У Кмитовому яру починалася р. *Глибочиця,* притокою якої був струмок Кмитів яр: починався, імовірно, біля сучасних провулків Квітучого і Тропініна, до яких простягається яр; пересох у 1-й чверті XX століття (у 1920-і роки на його місці ще існував ланцюг озер). Назва — від прізвища дворянина С. Кмити, який у 1829 році придбав ці землі. Згодом Кмитів яр належав його синам Г. і Ф. Кмитам, від 1881 року — Т. Кибальчичу. У 1883 році почалося масове стихійне заселення схилу між улоговиною Кмитового яру і Половецькою вулицею, але дозвіл на заселення (оренду) був даний міською владою лише у 1903 році. Відтоді у Кмитовому яру виникли вулиця Кмитів Яр, Кмитові узвіз, провулок і тупик (до 1955 року — безіменний), ліквідовані на межі 1970—80-х років разом із забудовою. Тепер у Кмитовім яру — промзона.

КНЯЖИЙ ЗАТОН.

Історична місцевість у Позняках. Назва народного походження (затон — затока річки). Зафіксований на планах XVII століття. На жилмасиві Позняки прокладено однойменну вулицю (у 1993 році).

КОЖУМ'ЯКИ.

Урочище, історична місцевість у Подільському районі. Простягається в яру між Воловою, Замковою і Старокиївською горами, вздовж Кожум'яцької та Дегтярної вулиць і частини Воздвиженської вулиці (між Кожум'яцькою площею та горою Детинка). Прилягає також до місцевостей Глибочиця, Гончарі, Копирів Кінець, Поділ і Старий Київ. Виникли як поселення вздовж р. Киянки (починається з-під гори біля Львівської площі; тепер більша частина його течії у колекторі, біля сходів між Дегтярною вулицею і Киянівським провулком — у відкритому вигляді). Назва «Кожум'яки» — від розташованих тут у давнину шкіряних майстерень, що існували до XIX століття. Початок заселення і освоєння Кожум'як припадають на добу Київської Русі (орієнтовно, з XII століття). Але через малопридатний для постійного життя характер місцевості, її інтенсивне освоєння та щільна житлова забудова починаються лише в 1-й половині XIX століття. Тоді ж усталюються й сучасні назви розташованих тут вулиць. У 1869 році проведено топонімічну ревізію розташованих у Кожум'яках безіменних провулків (майже поспіль тупикових), які одержали назви відповідно до «ремісничого» характеру місцевості — Мало-Дегтярний, Овчинний, Ремісничий тощо (рішення не набуло чинності). Історична забудова у Кожум'яках знесена у 1980-і роки, нині розробляється проект їх нової забудови. Кожум'яки увічнені в давньоруській легенді про Кирила (Микиту) Кожум'яку, який урятував киян від загибелі, здобувши перемогу у двобої зі змієм-людожером (символ кочовиків — ворогів Київської Русі).

КОЗИНЕ БОЛОТО.
Історична місцевість у центрі міста, її межі співпадають із сучасним майданом Незалежності Прилягає до місцевостей Євсейкова долина, Липки, Михайлівська гора, Перевісище, Піски, Сад Меринга, Старий Київ. Відоме з часів Київської Русі. Через Козине Болото пролягав Іванівський шлях від Старого Києва на Печерськ, а з півночі до нього підходили Старокиївські укріплення. Саме через Лядську браму цих укріплень 6 грудня 1240 року орди хана Батия увірвалися до Києва. Інтенсивне житлове освоєння місцевості розпочалося у 1-й третині XIX століття (план забудови складений у 1784—1786 роки), а назва «Козине болото» продовжувала побутувати до 1830-х років, доки на місці колишньої водойми не було облаштовано міську площу (первісно мала назву Хрещатицька) і розпочато забудову. Сучасне архітектурне обличчя місцевості сформувалося у 1940—2000-і роки. Споруди ранішого часу зруйновані під час Великої Вітчизняної війни та остаточно ліквідовані в 1970-ті роки (частково залишилися на прилеглих вулицях). Назву Козиноболотна (Козиноболотська) вулиця до 1894 року мав сучасний провулок Тараса Шевченка (у 1894—1925 — Хрещатицький провулок).

КОЗЛОВКА — див. *Провалля.*

КОМСОМОЛЬСЬКИЙ жилмасив.
Розташований між вулицями Жмаченка, Малишка і Миропільською. Основна забудова — з 1963 року (між вулицею Бойченка і проспектом Алішера Навої та вздовж Дарницького бульвару, заселявся з 1964 року) до 1975 року (мікрорайон між вулицями Жмаченка і Дарницьким бульваром). Первісна назва — жилмасив Північно-Броварський. Сучасна назва — від 1973 року.

КОНОПЛЯНКА.
Урочище, струмок на *Пріорці.* Струмок Коноплянка перетинав Пріорку від урочища Кристерова Гірка до одного з Оболонських озер. Орієнтовне місце розташування місцевості Коноплянка — вздовж Дубровицької вулиці та кінцевої частини Коноплянської вулиці (одержала назву від струмка Коноплянка). Назва «Коноплянка» має народне походження — від колись рясних заростей коноплі. Відома з XIX століття. Крім Коноплянської вулиці, на Пріорці існували Малоконоплянська вулиця (тепер Петра Дегтяренка) і Коноплянський провулок (частина Радомишльської вулиці).

КОНЧА-ЗАСПА.
Історична місцевість, лісовий заповідник, зона відпочинку в Голосіївському районі. Пролягає між Дніпром, селищем Чапаєвка, залізницею Київ—Миронівка і межею міста. Прилягає також до місцевості Церковщина. Назва місцевості походить від озер Конча і Заспа, що в давнину утворилися з рукавів Дніпра (на планах та в документах XVIII—XIX століть вже фіксуються як самостійні водойми). У свою чергу, назви цих походять від місцевих діалектних слів: «заспа» — мілководне озеро або річковий Рукав, «конча» — поросле очеретом та іншою болотною рослинністю або напівпосохле та пересипане піском колишнє дно річки. Вперше ця місцевість згадується як Конча або Глушець у XVI столітті, а в 1607 році озеро та урочище Заспа фігурують як володіння Видубицького монастиря. У 1772 році Конча зафіксована як урочище в Трипільському бору (від розташованого неподалік с. Трипілля). У XIX столітті фігурують хутір та озеро в урочищі Заспа, що належали Софіївському монастирю (в 1919 році озеро Заспа націоналізовано. Назва «Конча-Заспа»

вживається від початку XX століття, коли ці землі належали Видубицькому і Введенському монастирям. У 1930—1937 роках Конча-Заспа — у складі Київської приміської смуги. В межах Києва — від 1957 року. Нині Конча-Заспа найбільше відома як місце розташування численних санаторіїв, будинків відпочинку і урядових дач.

КОПИЛІВ, Копилово.
Урочище на Куренівці (Подільський район). Простягається вздовж Копилівської вулиці (одержала назву від урочища Копилів). Згадується з 1-ї половини XIX століття, походження назви невідоме.

КОПИРІВ КІНЕЦЬ.
Історична місцевість на *Кудрявці* (Шевченківський район). Розташована в місці сходження вулиць Кудрявської, Петрівської, Смирнова-Ласточкіна, Киянівського і Несторівського провулків. Прилягає до місцевостей Волова гора, Кожум'яки і Старий Київ. Відомий з 1121 року. В XI — на початку XII століття — посад. За доби Київської Русі неодноразово руйнувався внаслідок князівських міжусобиць. Наприклад XII століття Копирів Кінець був резиденцією київського князя Святослава Всеволодовича (так званій Новий двір). Припинив існування після навали військ хана Батия (1240 рік). Нове освоєння цієї місцевості як житлового і ділового району припадає на початок XVIII століття, коли було споруджено церкву Вознесіння (1718—1879 роки; наново збудована у 2001—2002 роках) і почала формуватися сучасна мережа вулиць і провулків.

КОРЧУВАТЕ.
Історична місцевість, поселення у Голосіївському районі. Простягається між Набережно-Корчуватською і Червонопрапорною вулицями. Прилягає до місцевостей Жуків острів, Китаїв і Покіл. Назва народного походження — від давньослов'янських «корч» (кущ, пень). На Корчуватому виявлено залишки трипільської культури, відкрито Корчуватський могильник доби зарубинецької культури. Тривалий час хутір Корчувате був у володінні Видубицького монастиря, а наприкінці XVIII століття вилучений у казенне володіння. Від середини XIX століття Корчувате стає центром цегельного виробництва: впродовж 1859—1962 років з Корчуватських цегелень щороку відвантажувалося 42 860 пудів цегли. У 1900—10-х роках на території Корчуватого — біля сучасних вулиць Набережно-Корчуватської та Плещеєва — існувало дачне поселення Китаїв. У межах Києва — від 1923 року. У 1980-й роки на частині колишньої приватної (первісно — дачної) забудови зведений Корчуватський жилмасив (між вулицями Плещеєва і Новопирогівською). Існують Корчуватські вулиця і провулок та Новокорчуватська вулиця в сусідньому селищі Мишоловка.

КОСТОПАЛЬНЯ.
Місцевість або декілька місцевостей на *Олександрівській слобідці.* Назва походить від костопальних підприємств, що існували у цій місцевості (працювали переважно на сировині, яку їм постачав Солом'янський скотомогильник). Найбільше з них — Костопальний завод Шапіро, розташований біля сучасної Севастопольської площі; заснований у 1880-і роки, був головним постачальником кісткового вугілля для цукрово-рафінадного заводу на Деміївці. Існують також відомості про костопальню О. Кошкова, дозвіл на створення якої був одержаний у 1911 році.

КОТУРКА, Котор, Котир.
Річка в *Пущі-Водиці.* Назва — від індоарійського «котур» (вода, волога). Згадується в 1569, 1616 роках як річка, що протікає через володіння київських церков. Від

1894 року до середини XX століття існувала Котурська вулиця, що проходила по південному краю селища Пуща-Водиця (між 2-ю Лінією і Леніногорською вулицею, ліквідована у зв'язку із будівництвом санаторіїв).

КРАСНИЙ ТРАКТИР.
Історична місцевість, колишнє село у Голосіївському районі. Розташовувалося на території Національного комплексу «Експоцентр України» та майдану перед центральним входом до нього. Згадується від 1799 року як «трактир городской», у 1900 році — як казенний хутір Красний Трактир (налічував 16 дворів), в 1926 році — як с. Червоний Трактир, в 1933 році — як с. Червоний Шинок, в 1940 році — як Червоне село. Ліквідоване протягом 1949—1952 років у зв'язку з початком будівництва Республіканської сільськогосподарської виставки (від 1958 року — Виставка передового досвіду в народному господарстві, нині — «Експоцентр України»), а його мешканці переселені у нове селище *Наукове.* Назву «Красний Трактир» впродовж XIX століття мав також пункт переправи, що містився на лівому березі Дніпра (імовірно, біля Кухмістерської слобідки).

КРАСНИЙ хутір. Червоний хутір.
Селище у Дарницькому районі. Розташоване між Харківським шосе, Кронштадтською вулицею і парком Партизанської слави (вздовж Борової та Ялинкової вулиць). Прилягає до місцевостей Бортничі, Нова Дарниця, с. Шевченка і Харківського жилмасиву. На території Красного хутора виявлено залишки давніх поселень, в тому числі родові могильники доби трипільської культури і залишки неукріплених поселень 4—6-го тисячоліть до н. е. Під паралельними назвами Красний хутір та Червоний хутір фігурує від 1920-х років. У 1931—1936 роках був у складі Осокорківської, від 1936 року — Позняківської сільрад. Початок інтенсивної забудови Красного хутора припадає на 1930-і роки: в 1933 році у поселенні зафіксовано 11 вулиць і провулків, а наприкінці 1930-х років склалася сучасна мережа шляхів — 24 вулиці й провулки (включно з кінцевою частиною Харківського шосе), майже всі вони у 1953—1955 роках здобули сучасні назви.

КРИСТЕРОВА ГІРКА, хутір Кристера.
Історична місцевість у Подільському районі. Охоплює територію між вулицями Вишгородською, Западинською, Червонопільською, Вітряні Гори та Осиповського (по обидва боки). Прилягає до місцевостей Вітряні гори, Западинка, селище Шевченка і Вишгородського жилмасиву. Відома з 1-ї половини XIX століття як володіння угорського князя Естергазі. Сучасна назва виникла після того, як у 1850 році тут було засноване багатопрофільне сільськогосподарське підприємство «Садівництво та насіннєве господарство «В. Крістер», очолюване підприємцем Вільгельмом-Готлібом Крістером (1812—1890), а згодом — його синами Юлієм та Едмундом. За радянської доби підприємство було націоналізоване. Тепер на більшій частині його території розташований радгосп «Троянда» (Вишгородська вулиця, 45).

КУДРЯВЕЦЬ, Кудрявська гора.
Історична місцевість, річка, узгір'я, поселення у Шевченківському районі. Простягається обабіч вулиці Артема (орієнтовно — до Глибочицького проїзду), праворуч обмежується схилами над Глибочицькою та Петрівською вулицями, ліворуч — улоговиною вздовж вулиць Павлівської та Ю. Коцюбинського. Прилягає до місцевостей Глибочиця, Кожум'яки. Лук'янівка, Солдатська слобідка і Старий Київ. Включає в себе місцевості Вознесенський яр (вздовж Петрівської вулиці), *Волова гора*

і *Копирів Кінець.* Струмок Кудрявець, що має паралельну назву Киянка, починався біля Львівської площі, перетинав урочище Кожум'яки і впадав у р. Глибочицю — верхня течія цієї річки у деяких документах також позначена як струмок Кудрявець. Одна з перших згадок про Кудрявець припадає на 1559 рік, коли Кудрявець був придбаний Михайлівським Золотоверхим монастирем у шляхтича Андрія Янкевича, а в 1570 році частина Кудрявця передана у користування Микільському монастирю, у 1730 році низка садиб на Кудрявці належала Софійському монастирю. В середині XVIII століття згадуються слобідки Нижній і Верхній Кудрявець, а з кінця XVIII століття слобідка Кудрявець підпорядкована київському магістрату. Інтенсивна забудова Кудрявця розпочинається в 1830—1840-і роки, тоді ж сформувалася сучасна система вулиць. Нині на Кудрявці значною мірою збереглася забудова початку XX століття. На Кудрявці існують Кудрявські вулиця і узвіз, таку ж назву до 1909 року мала нинішня Полтавська вулиця; існували також Бульварно-Кудрявська вулиця (тепер Воровського) і Кудрявський провулок (тепер частина Кудрявської вулиці). Від струмка Киянка (Киянь) одержав назву Киянівський провулок.

КУЛИКОВЕ.
Місцевість, селище на північно-східній околиці Києва (Деснянський район). Розташоване між Воскресенкою, Вигурівщиною і лісом. Головні вулиці — Курнатовського (парний бік) і Сулеймана Стальського (кінцева частина). Назва народного походження — ймовірно, від великої кількості куликів, які водилися у цій заболоченій свого часу місцевості. Згадується в 1571 році як Долина Куликове, у 1616, 1764 роках — як селище. У 1950-і роки в Куликовому розгорнуто інтенсивне приватне будівництво. Проте вже у 1970—80-і роки майже всю садибну забудову в Куликовому знесено, а на її місці в «трикутнику» між вулицями Курнатовського, Сулеймана Стальського та лісом у 1980—1982 роках збудовано мікрорайон Воскресенського жилмасиву, який у 1980-і роки фігурував як самостійний жилмасив Куликове Поле. Фрагменти садибної забудови Куликового залишилися по Біговій, Мостищенській і Томашівській вулицях та Яворівському провулку.

КУЛЬЖЕНКА ДАЧА — див. *Дача Кульженка.*

КУРЕНІВКА.
Історична місцевість, колишнє село в Оболонському і Подільському районах. Простягається з півночі на південь між вулицями Казанською і В. Хвойки (умовно), зі сходу на захід — від Петрівської залізниці до кінцевої частини вулиць Петропавлівської, Верболозної, Тагільської, Фруктової та Ольжича. Прилягає до місцевостей Бабин яр, Біличе Поле, Оболонь, Пріорка, Реп'яхів яр, Сирець і до Подільської промзони. Включає в себе місцевості Копилів, Шполянка та ін. На Куренівці виявлено численні пам'ятки давніх культур, в тому числі печери общинно-родового періоду, римські монети початку 1-го тисячоліття н. е. тощо. Місцевість відома під сучасною назвою з середини XVII століття, найпоширеніша версія щодо її походження — від куренів, які тут начебто ставив Київський козацький кіш. Згадувалася також як Куренівщина, Кореневка, Коренівщина, Коренювщина. Відтоді Куренівка формувалася як передмістя Києва із забудовою сільського типу (у 1630 році налічувала 200 хат). У XVIII століття Куренівка належала Київському магістрату. У XIX — на початку XX століття на Куренівці розгортається інтенсивне промислове будівництво (цукровий, шкіряний та інші заводи), опісля чого вона поступово перетворюється на велике робітниче селище. В межах Києва — від 1834 року. Південна частина Куренівки (від вулиці Вікентія Хвойки до сучасного

проспекту Червоних козаків) була розпланована у 1830—40-і роки, в радянський час Куренівку продовжено від Шполянської вулиці до сучасного жилмасиву Сирець. 13 березня 1961 року стара забудова у південній частині Куренівки була знищена внаслідок техногенної катастрофи — прориву дамби у штучній водоймі, що у 1950-і роки була намита у верхів'ях Бабиного яру (катастрофа увійшла в історію як Куренівська трагедія). Тепер Куренівка — великий промисловий і житловий район Києва. «Нижня» Куренівка (між Копилівською і Бондарською вулицями та Петрівською залізницею) забудована переважно промисловими підприємствами і багатоквартирними житловими будинками, «верхня» Куренівка (між Копиловською вулицею та жилмасивом Сирець і між Сирецькою вулицею і Петрівською залізницею) — приватними садибами. Збереглося Куренівське кладовище і фрагменти забудови початку XX століття. На Куренівці існують Куренівські вулиця, провулок і парк. Назву Куренівська вулиця до 1944 року мала ділянка сучасної вулиці Фрунзе між Подільським узвозом і площею Фрунзе. У 1918—1919 роках існував Куренівський район.

КУРЯЧИЙ БРІД, Куриний Брід, струмок Куриний.
Струмок на *Пріорці,* ліва притока р. Сирець. Починався в Суклуєвому (Сукачовому) ярі між *Замковищем* і *Мостищем,* перетинав передмістя Пріорка із заходу на південний-схід. Біля сучасних вулиць Петра Дегтяренка і Шахтарської в Курячий Брід впадав Западинський струмок. Назва «Курячий Брід» — від мілководності струмка. На Пріорці існували вулиця і провулок Курячий Брід, що прилучалися до цього струмка (з 1952 року — вулиця і провулок Боровиковського; провулок ліквідований у 1980-і роки внаслідок знесення старої забудови).

КУХМІСТЕРСЬКА слобідка.
Історична місцевість, колишнє селище у Дніпровському районі. Існувала на території сучасного жилмасиву Березняки між Дніпром і озером Тельбин. Назва «Кухмістерська слобідка» пов'язана із первісною функцією поселення — обслуговування військ, які брали участь у спорудженні Старої Печорської фортеці (1706—1715 роки), і походить від розташованих тут польових кухонь (нім. «кухмайстер» — кухар). З 1720 року фігурувала як володіння Києво-Печерської лаври, а в 1780 році згадана як поселення «лаврських кухмістрів». Від кінця XVIII століття — у казенному володінні. В процесі розбудови в цій місцевості судоремонтної та іншої промисловості Кухмістерська слобідка в 2-й половині XIX століття перетворилася на робітниче селище. Під час Великої Вітчизняної війни спалена, в повоєнні роки відбудована. Знесена у 1960-і роки. Тепер на її місці — жилмасив *Березняки.*

КУЧМИН яр.
Історична місцевість, колишнє селище (Солом'янський район). Простягається на схилі між вулицями Кудряшова, Краснодонською (по обидва її боки) і Солом'янським лісопарком. Прилягає до місцевостей Батиєва гора, Олександрівська слобідка, Солом'янка і Залізничного жилмасиву. Походить від прізвища першопоселенця (у 1830 році) Григорія Кучми. У середині XIX століття у Кучминому яру виникли вулиці і провулки Кучмин Яр (Кучменні) — тепер Краснодонські вулиця і провулок та провулок Кудряшова. В 1879—1901 роках Кучмин яр входив до Бульварної частини Києва, у 1901—1909 роках — у складі с. Солом'янка. Остаточно включений до меж Києва у 1909 році. В 1940—50-і роки площу забудови розширено до Солом'янського лісопарку (вулиця і провулок Енергетиків). Більшу частину історичної, переважно садибної, забудови знесено у 1960—70-і роки.

Л

ЛАЗАРІВЩИНА — див. *Феофанія.*

ЛЕВАШОВСЬКА гора.
Історична місцевість на Липках. Охоплювала узгір'я над Бессарабкою та Кловським яром. Назва — від Левашовської вулиці (до 1869 і з 1993 року — Шовковична вулиця, у 1919—1993 роках — вулиця Карла Лібкнехта), що пролягала в цій місцевості: на честь Київського, Подільського і Волинського генерал-губернатора у 1832—1835 роках В. В. Левашова. Назва побутувала в 2-й половині XIX — на початку XX століття.

ЛЕСИША ДАЧА.
Історична місцевість, колишня дача у Святошині. Облаштована на межі XIX—XX століть. Відрізнялася вишуканою естетичністю в опорядженні будинку (одноповерхового дерев'яного) і садиби з альтанками. У 1960-і роки архітектором Є. Осадчим був складений проект реставрації Лесишої Дачі як пам'ятки архітектури, але натомість цю територію передано Міському онкологічному центру (Верховинна вулиця, 69), а садибу ліквідовано.

ЛИБІДЬ.
Річка. Права притока Дніпра. Протікає вздовж залізниць Київ—Фастів і Київ—Полтава, в нижній течії — вздовж Промислової вулиці. Перетинає Київ від Поста-Волинського до Телички. Довжина — 14 км. Основні притоки Либіді — Скоморох, Совка і Буслівка. Вздовж Саперно-Слобідської вулиці з 2-ї половини 1980-х років протікає в колекторі. Прилягає до місцевостей Караваєві Дачі. Чоколівка, Кадетський гай, Шулявка, Арештантські Городи, Євбаз, Залізнична Колонія, Солом'янка, Паньківщина, Батиєва гора, Новоє строєніє, Протасів яр, Байкова гора, Деміївка, Чорна гора, Саперна слобідка, Бусове Поле, Лиса гора, Теличка і Покіл. Назва — від імені Либідь, сестри засновників Києва Кия Щека і Хорива. Вперше згадана в літописі від 968 року. У давні часи, включаючи добу Київської Русі та середньовіччя, Либідь була повноводною та судноплавною, у 1686 році на ній налічувалося 7 млинів. Стрімке обміління Либеді та її фактичне перетворення на стокову канаву відбувається з 2-ї половині XIX століття внаслідок прокладання залізниці та інтенсивного житлово-господарського будівництва у її заплаві, що супроводжувалося повсюдним осушенням озер і ставків, які живили річку.

ЛИПКИ.
Історична місцевість у Печерському районі. Простягаються між вулицями Хрещатик, Грушевського, Кловським узвозом, провулком Мар'яненка, територією Жовтневої лікарні, вулицями Басейною, Шовковичною, Дарвіна, Крутим узвозом, Круглоуніверситетською, Банковою та Інститутською вулицями. В ширшому розумінні, до Липок також зараховують територію між Шовковичною, Басейною і Круглоуніверситетською вулицями. Забудовані на частині місцевості Клов, Липки прилягають до місцевостей Бессарабка, Євсейкова долина, Козине Болото, Новоє Строєніє, Перевісище, Піски, Провалля, Сад Меринга, Собача Тропа і Хрести. Являють собою плато, що в північній частині замикається Бегічевською горою та Графською горою (над вулицею Хрещатик), а із західного боку — Левашовською горою (над вулицями Басейною та Мечникова). На території Липок виявлено пам'ятки зарубинецької культури та римські монети I—II століть. Назва — від липового гаю,

насадженого в середині XVIII століття в районі сучасної Липської вулиці (вирубаний у 1828 році). На той час Липки належали Києво-Печерській лаврі, від 1787 року — у казенному володінні, того ж року складений перший план їх майбутньої забудови. Інтенсивне освоєння Липок як «елітного» кутка міста, що став місцем поселення київської аристократії та інших заможних громадян, розпочинається у 1830-і роки. Тоді ж було ліквідовано виноградний і шовковичний сади (у 1835 році), що обіймали чималу частину території Липок. У 1930-і та пізніші роки радянської доби значну частину історичної забудови Липок, основу якої складали одно- і двоповерхові особняки (в тому числі й ті, що мали неабияку архітектурну та історичну цінність) на їх місці зведено багатоквартирні було знесено, а на їх місці зведено багатоквартирні будинки для високопосадовців УРСР. Топонім «Липки» дав назви Липським вулиці і провулку, а колишні виноградний і Шовковичний сади — Виноградним вулиці і провулку і Шовковичній вулиці.

ЛИСА гора.
Назва, що надавалася кільком місцевостям Києва за їх природно-географічними особливостями — лісисте узгір'я із безлісою верхівкою.

1. Історична місцевість, колишнє селище у Голосіївському районі. Являє собою узгір'я між Столичним шосе Лисогірським провулком, яром між колишнім селищем Багринів і околицею Саперної слобідки, Саперно-Либідською вулицею (між Стратегічним шосе і вулицею Кіквідзе). Прилягає до місцевостей Багринова гора, Покіл, Саперна слобідка і Теличка. Паралельні назви — Дівич-гора (назва народного походження, від імені давньослов'янської богині Лади, свята на честь якої, ймовірно, влаштовувалися тут), Оринівська гора або Оринівський провал (від імені давньоруської княгині Ірини або Орини, якій належали ці землі. Відомо, що Ірина передала їх у володіння Микільському монастирю). У XVII столітті Лиса гора була захоплена В. Паньковичем (див. *Паньківщина),* але в 1653 році повернута монастирю. Під назвою «Лиса гора» фіксується з XIX століття, від 1870-х років її територія перебувала у казенному володінні, у 1870—80-і роки тут розпочато спорудження Лисогірського форту (укріплень) Печерської фортеці. В межах Києва — з 1923 року. В радянський час оголошена заповідною зоною. Поруч з Лисою горою пролягають Лисогірські вулиця і провулок (узвіз).

2. Назва верхньої частини *Боричевого узвозу.*

3. Паралельна назва *Юрковиці.*

4. Паралельна назва місцевості *Западинка.* Назву «Лисогірська вулиця» у 1-й половині XX століття мала сучасна Западинська вулиця.

5. Піщане підвищення між *Чортороєм* і селищем Троєщина.

6. Колишнє піщане підвищення на Верхній Солом'янці біля р. Либідь (імовірно, на території залізничного вокзалу Київ-Південний або сусіднього Електровагоноремонтного заводу).

ЛІВОБЕРЕЖНИЙ жилмасив.
Розташований у Дніпровському районі між Дніпром, Каспійською вулицею, площею Луначарського, Петрівською залізницею і Русанівським каналом. Забудовується з кінця 1960-х років на більшій частині території знесеної Микільської слобідки 9—23-поверховими будинками. Основні вулиці — Анатолія Луначарського, Раїси Окіпної, Марини Раскової. Південна частина Лівобережного масиву відокремлена від його північної частини (забудовується з 2-ї половини 1970-х років) наземною трасою

Святошинсько-Броварської лінії метрополітену (станція «Лівобережна») та швидкісною автомагістраллю (Броварський проспект).

ЛІСКИ.
Історична місцевість, поселення у Дніпровському районі. Орієнтовні межі — по Алма-Атинській, Профспілковій, Калачівській та Вільнюській вулицях. Прилягає до промзони Соцміста, Старої Дарниці та селища ДВРЗ, відокремленого від Лісок полотном залізниці. Згадуються від початку XX століття як хутір. Назва — від розташованого колись поряд з хутором гаю (ліску). Як самостійне поселення позначені також на планах Києва в 1930—40-і роки. Внаслідок інтенсивної приватно-садибної забудови та перепланування зазначеної місцевості після Великої Вітчизняної війни поселення Ліски злилося із Старою Дарницею і втратило свою окремішність. Частину історичної забудови Лісок — між вулицями Бутлерова і Вільнюською — знесено під час будівництва промзони.

ЛІСКІВЩИНА.
Місцевість на *Вигурівщині.* Назва народного походження (означає поле, вкрите рідколіссям). На жилмасиві Вигурівщина-Троєщина прокладено Лісківську вулицю (у 1991 році).

ЛІСОВИЙ жилмасив.
Розташований між вулицями Братиславською, Волкова, Жукова, Кіото і Биківнянським лісом. Прилягає до місцевостей Биківня, Куликове (через лісосмугу) та Комсомольського жилмасиву. Назва — від місцеположення Лісового масиву серед Биківнянського лісу. Забудований протягом 1965—1973 років у три черги: між вулицями Кіото, Жукова і Шолом-Алейхема; між вулицями Шолом-Алейхема і Лісовим проспектом; між Лісовим проспектом та вулицею Волкова. Південна частина Лісового масиву — між вулицями Кіото і Шолом-Алейхема первісне мала назву жилмасив Водопарк (у 1973 році приєднаний до Лісового масиву), що походила від спорудженого тут потужного водозабору (водопарку) артезіанської води.

ЛУК'ЯНІВКА.
Історична місцевість, поселення у Шевченківському районі. Простягається між вулицями Дегтярівською, Довнар-Запольського, Чорновола, Глибочицьким проїздом, Кмитовим яром, провулками Квітучим, Тропініна, вулицею Тропініна, Реп'яховим яром і вулицею Сім'ї Хохлових. Прилягає до місцевостей Бабин яр, Глибочиця, Кудрявець, Реп'яхів яр, Сирець, Татарка і Шулявка. Головна вулиця — Мельникова, центральна площа — Лук'янівська з Лук'янівським ринком. Окремі джерела виводять назву «Лук'янівка» від імені старости Подільського швацького цеху Лук'яна Олександровича, який начебто оселився тут після 1845 року, інші — від власника місцевого хутора І. Лук'яненка (у 1860-і роки хутором володіли його спадкоємці). Однак назва «Лук'янівка» фіксується раніше: у 1820 році — як Лукоянівка, у 1824 році — як передмістя Лук'янівка із хутором київського золотаря Самсона Стрельбицького (імовірно, існував біля перетину вулиць Артема і Чорновола, оскільки сусідня вулиця Глібова у 1838—1952 роки мала назву Самсонівська). Сучасне планування Лук'янівки сформувалося впродовж 1830—60-х років, значна кількість її вулиць були вперше найменовані в 1869 році (Бердичівська, Макарівська, Овруцька, Середньозагородна тощо). Нині Лук'янівка — район промислової та багатоповерхової житлової забудови з «острівцями» споруд дорадянської доби (по Лермонтовській, Овруцькій вулицях та Квіточому провулку). Існують Лук'янівські кладовище,

жилмасив, збудований у 1984—1985 роки між Лук'янівською та Глибочицькою вулицями. Назву Лукянівська вулиця мала сучасна вулиця Нахімова, Загородна Лук'янівська вулиця — Половецька вулиця. Існували також Лук'янівська поліційна частина (у 1879—1917 роках), Лук'янівський район (1917—1919 роки), що охоплювали північно-західні і західні місцини Києва.

М

МИКІЛЬСЬКА БОРЩАГІВКА — див. *Борщагівка.*

МИКІЛЬСЬКА слобідка.
Історична місцевість, колишнє селище у Дніпровському районі. Простягається між Дніпром, Русанівськими садами, Петрівською залізницею і Русанівським каналом. Прилягає до місцевостей Воскресенка і Русанівка. Відома з XV століття як «земля напівкнязівська». Назва — від Микільського монастиря, який придбав ці землі у міщанина Митька Григоровича (у 1506 році, звідси до XVIII століття місцевість згадувалася під паралельною назвою «Земля Григоривечська») і толмача Салтана Албєєва (у 1508 році). Наприкінці XVIII століття перейшла в казенну власність. У процесі реконструкції Чернігівського шляху і побудови Русанівського та Ланцюгового (1848—1853 роки) мостів через Дніпро Микільська слобідка стрімко зростає, перетворюючись на робітниче та дачне селище. В 1903—1923 роках була адміністративним центром Микільсько-Слобідської волості Остерського повіту Чернігівської губернії, проте до входження до складу Києва не була поділена на вулиці, а натомість поділялася на три кутки: Пожарище, За Кладовищем, Дачна. У складі Києва — від 1923 року. У 1930—50-і роки межі Микільської слобідки помітно розширюються на північ, у 1950-і роки на північній околиці Микільської слобідки розпочинається освоєння дачного селища Русанівські колективні сади. В 1960—70-і роки більшу частину Микільської слобідки — між Русанівським каналом і площею Луначарського — знесено, а на її колишній території збудовано *Лівобережний жилмасив.* На Лівобережному масиві прокладено Микільсько-Слобідську вулицю (у 2002 році реконструйовано).

МИКІЛЬСЬКИЙ ПОЛИК.
Історична місцевість, колишнє невеличке поселення на Дніпрових схилах (Печерський район). Простягалося між Пустинно-Микільським монастирем (знаходився на східному боці сучасної площі Слави) і Дніпром. Згадується як володіння цього монастиря з початку XVIII століття, нанесено на план за 1713—1715 роки. Ліквідоване у 1-й половні XIX століття під час реконструкції Спаського (тепер Дніпровського) узвозу.

МИЛОСЛАВИЧІ, Милославщина.
Історична місцевість, поселення, що існувало за часів середньовіччя на території Сучасної Вигурівщини. Знищене внаслідок князівських міжусобиць. Згодом впродовж кількох століть зберігала свою історичну назву як незаселена місцевість. Як поселення знову починає фігурувати з 1492 року. Із середини XVII століття має назву *Вигурівщина.* На жилмасиві Вигурівщина-Троєщина прокладено Милославську вулицю (у 1989 році).

МИХАЙЛІВСЬКА БОРЩАГІВКА — див *Борщагівка.*

МИХАЙЛІВСЬКА гора, Михайлова гора.
Історична місцевість, узгір'я у Шевченківському районі, південна частина *Старокиївської гори.* Пролягає між Володимирським узвозом, вулицею Хрещатик, майданом Незалежності, в середині забудови між Михайлівською і Трьохсвятительською вулицями. Прилягає до місцевостей Євсейкова долина, Козине Болото, Поділ. По Михайлівській горі пролягає Боричів узвіз, її південний схил є частиною *Перевісища.* Відома під сучасною назвою з XI століття після побудови на ній Михайлівського Золотоверхого собору (зруйнований у 1936 році, відбудований у 1997—1999 роках). Впродовж XIX століття Михайлівська гора фігурувала також як Олександрівська гора (від Олександрівської вулиці, що оповивала її зі сходу; тепер — Володимирський узвіз і вулиця Петра Сагайдачного). З 1849 року на східному схилі Михайлівської гори існує парк *Володимирська Гірка.* Від Михайлівської гори здобули назви Михайлівські вулиця (одна з найдавніших у Києві), провулок і площа. Назву Михайлівський узвіз мав також Боричів узвіз (паралельно зі своєю основною назвою), Михайлівський провулок — сучасна Ігорівська вулиця (до 1869 року), Святополк-Михайлівський провулок (початок XX століття) — сучасна алея між Михайлівською площею та верхньою станцією Київського фунікулеру, а сам фунікулер у перші роки свого існування мав назву Михайлівський механічний підйом (введений в експлуатацію в 1905 році).

МИШОЛОВКА.
Місцевість, село у Голосіївському районі. Простягається між проспектом Науки, Китаївською вулицею та Голосіївським лісом. Прилягає до місцевостей Багринова гора, Голосіїв, Китаїв, Корчувате і Пирогів (через лісосмугу). Включає в себе *Болгарський хутір і Самбурки.* Головні вулиці — Закарпатська, Квітки-Основ'яненка, Ягідна. Відома з 1618 року як поселення Мишалівка, що належало Києво-Печерській лаврі. Назва — від спорудженого тут млина, куди з довколишніх сіл привозили перемелювати («перемішувати») збіжжя. Під назвою Мишоловка, що виникло внаслідок перек ручення назви Мишалівка, фігурує з кінця XVIII століття, але в деяких документах радянської доби вживається первісна назва. Впродовж XIX — на початку XX століття Мишоловка — у власності Микільського (Троїцького) шпитального монастиря. В 1920 році вилучена у державну власність і разом із хуторами Болгарським, Китаїв і Самбурки включена до Мишоловської сільради. У складі Києва — з 1923 року. Розширена до сучасних меж у 1930—40-і роки, коли було збудовано «верхню» Мишоловку — між проспектом Науки і вулицею Квітки-Основ'яненка. На початку Великої Вітчизняної війни, коли Мишоловка опинилася на передньому краї оборони Києва, село було зруйноване (відбудовувалося у 1940—50-і роки). По війні втратило самостійний адміністративний статус. Сучасна Мишоловка включає 31 вулицю і провулок. На Мишоловці та розташованої неподалік Деміївці існували Мишоловські вулиці (тепер Квітки-Основ'яненка, Нікопольська, частина Столичного шосе) і провулки (тепер Квітки-Основ'яненка і Ремісничий).

МІНСЬКИЙ жилмасив.
Розташований в Оболонському районі. Простягається між площею Тараса Шевченка, Мінським проспектом, вулицями Кондратюка, Майорова, Петра Панча і Полярною. Назва — від Мінського шосе (паралельна назва кінцевої частини Вишгородської вулиці), на початку якого розташований масив. Мінський масив забудовано 9—16-поверховими спорудами у дві черги: в 1970—1975 роках — у місцевості *Кинь-Грусть* (між вулицями Полярною та Кондратюка) і в 1989—1990 роках — на частині

Місцевість Козине болото (район теперішнього Майдану Незалежності) на межі XIX–XX ст.

Реп'яхів яр. Так званий «Швейцарський» маршрут трамваю. Фото 1930-х рр.

Місцевість Чорна Грязь.
Вид на Флорівський жіночий монастир на межі XIX–XX ст.

Золоті ворота. (Пам'ятник архітектури XI ст.)

Євбаз. Фото 1942 р.

Набережна Дніпра на межі XIX–XX ст.

Центральна частина Подолу на межі XIX–XX ст.

Афанасіївський яр. На передньому плані сучасна вулиця І.Франка.
Фото 1880-х рр.

Вид на Труханів острів зі слобідкою. Огляд з Дніпрових схилів.
Фото 1-ої третини XX ст.

Михайлівський механічний підйом. 1902–1905 рр.
Фото початку XX ст.

Щекавицьке кладовище.
Фото кінця XIX — початку XX ст.

Вулиця Боричів Тік. Березень 1991 р. Фото С. Супрунова.

Пріорки (між вулицями Полярною і Петра Панча, на колишній території радгоспу «Поля зрошення»).

МОНТАЖНИК.

Селище у Солом'янському районі. Розташоване вздовж вулиці Монтажників та прилеглих до неї Медвинської вулиці та Куп'янських, Лисичанських, Травневих вулиць і провулків . Прилягає до місцевостей Божків яр, Деміївка, Забайків'я і Олександрівська слобідка. Має оригінальну форму нитки з нанизаним на неї намистом (серія рівнобіжно розташованих колоподібних тупиків вздовж вулиці Монтажників). Забудоване на території колишніх *Берлізових Городів* з 1949 до середини 1950-х років одноповерховими приватними й двоповерховими багатоквартирними будинками (архітектор — С. Г. Андрієвський). Самостійного адміністративного статусу не має.

МОСТИЦЬКИЙ жилмасив.

Розташований у Подільському районі між Мостицькою, Новомостицькою вулицями, винрадгоспом «Нивки» і проспектом Правди. Прилягає до жилмасиву Виноградар, з яким межує по проспекту Правди. Забудований на місці знесеної історичної забудови Мостища 9—16-поверховими будинками. Будівництво здійснено у дві черги: в 1983—1985 роках — між вулицями Новомостицькою і Наталії Ужвій; у 1985—1986 роках — між вулицями Мостицькою, Наталії Ужвій і проспекту Правди.

МОСТИЩЕ.

Місцевість, колишнє село у Подільському районі. Простягається між Вишгородською вулицею, Суклеєвим яром (між Брестською та Замковецькою вулицями), західною околицею Мостицького жилмасиву і проспектом Правди. Прилягає до місцевостей Виноградар, Вітряні гори, Замковище, Западинка і Пріорка. Виникло на шляху від Пріорки до м. Гостомель (сучасна Мостицька вулиця). Вперше згадане у 1651 році як володіння Братського монастиря, від 1654 року — як село. Назва — від характеру дорожнього покриття на тутешніх вулицях: через заболочений характер місцевості і вогку землю вони «мостилися» дерев'яними колодами та хмизом. У середині XIX століття сформувалася «стара» частина Мостища — орієнтовно між сучасними вулицями Вишгородською, Наталії Ужвій і проспектом Правди — з мережею вулиць, що проіснувала до 1985 року (Велика, Мала і Верхня Мостицькі, Жеребіївська вулиці, Совський провулок тощо). У 1930—50-і роки Мостище розширено до початку угідь винрадгоспу «Нивки» (тепер північна околиця Мостицького масиву) й забудовано приватними одноповерховими будинками. Стару забудову разом з усією історичною мережею вулиць і провулків ліквідовано впродовж 1983—1985 років (серед старих споруд, що збереглися — Покровська церква і декілька приватних будинків по вулиці Брюсова), а на її місці зведено *Мостицький житловий масив.*

Н

НАВОДНИЧІ, Неводничі.

Історична місцевість, урочище у Печерському районі. Простягаються вздовж Старонаводницької вулиці та кінцевої частини бульвару Дружби народів до Дніпра. Прилягає до місцевостей Васильківські Рогатки, Видубичі, та Звіринець. Назва — від переправи через Дніпро, яка постійно існувала на цьому місці з глибокої давнини: спочатку її «наводили» на з'єднаних поміж себе човнах та інших плавзасобах, а згодом вона стала понтонною. Місцевість обабіч сучасної Старонаводницької вулиці

та нижньої частини бульвару Дружби народів має назву Наводницький яр, у минулому фігурувала як «Неводницький буєрак» із Неводницьким струмком, що витікав з озера у верхній частині яру (у деяких документах, зокрема на плані 1695 року озеро та струмок позначені як Душегубиця). Узгір'я з північного боку Наводничей, на якому нині розташований Музей Великої Вітчизняної війни, мало народну назву Запрєтка (від язичницьких капищ, що існували тут у давнину — зони, забороненої («запрєтної») для нечистої сили). В XVII столітті переправа у Наводничах згадується як Наводницький перевіз. Під час будівництва Старої Печерської фортеці (1706—1715 роки) на переправі було наведено наплавний міст, який розбирали тільки на період льодоставу. Наприкінці XVIII століття біля переправи згадується поселення Кам'яний Затон. У 1914 році дещо південніше від сучасного мосту ім. Є. Патона був споруджений дерев'яний Наводницький міст на палевих опорах. У 1920—1921 роках замість зруйнованого мосту споруджений новий, а в 1935 році на його місці введений в дію ще один дерев'яний міст, зруйнований восени 1941 року. У 1937 році на місці теперішнього мосту ім. Є. Патона розпочато спорудження капітального Наводницького мосту із опорами на кесонній основі, що було припинено у зв'язку із початком війни. Після визволення Києва від німецької окупації в 1943 році споруджений низьководний, а в 1944—1953 роках діяв висоководний міст. Гідним продовженням традицій Наводницької переправи стало введення в експлуатацію в 1953 році мосту ім. Патона. Назва «Наводничі» відбилася у найменуваннях багатьох довколишніх об'єктів: Наводницької брами Нової Печерської фортеці (виходила на верхню частину Старонаводницької вулиці), Старо- і Новонаводницьких вулиць (остання в 1981 році приєднана до вулиці Січневого повстання), Наводницької площі (з 1975 року — площа Героїв Великої Вітчизняної війни) і Новонаводницького провулку. У 1940—1983 роках існували також Старонаводницькі провулок і проїзд, Ліквідовані під час будівництва «Царською села».

НАГОРНЕ МІСТО — див. *Старий Київ.*

НАУКОВЕ, селище Республіканської сільськогосподарської виставки (РСГВ). Поселення в місцевості Феофанія (Голосіївський район). Розташоване між вулицями Академіка Заболотного, І. Сірка і Я. Степового. Збудоване у 1949—1952 роках для колишніх мешканців *с. Красний Трактир у* зв'язку з його знесенням. Початкове фігурувало як селище Республіканської сільськогосподарської виставки (РСГВ; первісна назва Національного комплексу «Експоцентр України»). Назва «с-ще Наукове» утвердилося в 2-й половині 1950-х років, оскільки у Феофанії планувалося будівництво комплексу науково-дослідних установ. Нині існує без офіційної назви та самостійного адміністративного статусу.

НАТАЛКА.
Історична місцевість, урочище в Оболонському районі. Простягається по території пляжної зони та частини забудови жилмасиву Оболонь (орієнтовно — між Дніпром і вулицею Мате Залки). Відома з XIX століття. Назва — народного походження.

НИВКИ.

Історична місцевість, жилмасив, колишні дачі (Шевченківський район). Розташовані між Петрівською залізницею і вулицею Туполєва. Центральна магістраль — вулиця Щербакова. Прилягає до місцевостей Берковець, Васильчики, Веселий Майдан, Виноградар, Вовчі Гори, Галагани, Дегтярі, Рубежівська Колонія, Святошин і Сирець.

Існує версія, що назва «Нивки» походить від ниви, яка існувала тут до заснування постійного селища. Відомі з 1850-х років як хутір Фузиківка, заснований заможними селянами із с. Біличі Фузиками (див. *Фузики*). У 1870-і роки в цій місцевості існувала ферма «Нивка» та однойменна дача, що здавалася в оренду, у 1900 році здується невеликий хутір Нивки на 5 дворів. На початку XX століття освоєння місцевості Нивки (так само, як і сусідніх Галаганів) інтенсифікується: побудовано трамвайне депо, електропідстанцію, садовий розсадник братів Крістерів виник розважальний парк «Нивка» з однойменним рестораном та розважальним комплексом «Ельдорадо» (пізніше на його основі створений сучасний парк «Нивки»). Під житлову садибну забудову освоєно територію між Гостомельським шосе (те пер вулиця Туполєва) і Олександрівським провулком (тепер вулиця Гончарова), де й донині збереглися фрагменти історичної забудови. У межах Києва — в 1921—1923 і від 1926 року. У 1948—1957 роках розширено територію садибної забудови на Нивках — до Петрівської залізниці та Салютної вулиці. Протягом 1960-х років забудований жилмасив Нивки, що простягається між вулицею Бабушкіна, винрадгоспом «Нивки», вулицями Бауманською і Туполєва (складається переважно з п'ятиповерхових панельних будинків). Існують також станція метро (Святошинсько-Броварська лінія, діє від 1971 року) і кінотеатр «Нивки». Назву Нивський провулок у 1955 році мав сучасний Невський провулок.

НІЖИНСЬКА СЛОБОДА.

Історична місцевість, колишнє поселення на Печерську. Існувало в районі сучасних Різницької (до 1830-х років — Ніжинська вулиця) та Рибальської вулиць. Імовірно, заснована вихідцями з м. Ніжин: маєток одного з них, нащадка ніжинських купців Г. І. Рибальського, знаходився на Рибальській вулиці. Існувала у XVIII — на початку XIX століття. Ліквідована в 1830—40-і роки у зв'язку із будівництвом Печерської (Миколаївської) фортеці.

НІМЕЦЬКА СЛОБОДА.

Історична місцевість, колишнє поселення у Липках. Існувала з XVIII столітті в місці пролягання сучасної Лютеранської вулиці. Зникла під час перепланування місцевості у 1830-і роки.

НОВА ДАРНИЦЯ.

Історична місцевість, селище в Дарницькому р-ні. Розташована між Харківським шосе, залізницею Київ—Полтава і парком Партизанської слави. Прилягає до місцевостей Позняки, Рембаза, Стара Дарниця, Червоний хутір і Бориспільський ліс. Центральна площа — Привокзальна із ЗС «Дарниця» (так званий Дарницький вокзал). Вперше згадана в 1896 році як дачне селище, тоді ж було сформовано мережу вулиць між залізницею та сучасними вулицями Вересневою (Василівською), Руднєва (Михайлівською) і Сімферопольською (Іванівською). З 1920-х років — робітниче селище. Під час Великої Вітчизняної війни майже повністю знищене. У 1940—50-і роки відбудоване і розширене до Тростянецької вулиці та Харківського шосе. Тоді ж виникло продовження Нової Дарниці — *Рембаза*. Сьогодні в Новій Дарниці — жилмасив, промзона, залишки приватної садибної забудови.

НОВА ПОЛЯНКА, Нова Поляна.

Місцевість обабіч Татарської вулиці між Вовчим та Кмитовим ярами. Являє собою плато, дещо похиле в західну сторону. Є частиною *Татарки*, прилягає до місцевостей Лук'янівка і Глибочиця. Здобула назву на противагу *Старій Поляні*, що простягається

з протилежного боку Вовчого яру. Назву «Нова Полянка» на межі XIX—XX століть мала сучасна Підгірна вулиця.

НОВОБІЛИЧІ.
Селище, жилмасив у Святошинському районі. Назва — від розташованого поруч с. Біличі. Селище Новобіличі простягається між вулицями Наумова, Підлісною і залізницею Київ—Ковель. Розплановане на початку 1940-х років, більшість вулиць одержали назви у 1944 році (решта — у 1955—1957 роках), забудоване в 1948—1957 роках переважно одноповерховими приватними будинками (частково знесені наприкінці 1970-х років під час будівництва шляхопроводу по проспекту Академіка Палладіна). Жилмасив Новобіличі простягається між вулицями Булаховського і Наумова, забудовується з 1975 року головним чином 9—16-поверховими панельними будинками; площа — близько 50 га. Назву Новобіличанська вулиця у 1958—1973 роках мав проспект Академіка Палладіна.

НОВОЄ СТРОЄНІЄ, Нова Забудова, Либідська частина.
Історична місцевість, житловий і промисловий район у Голосіївському, Печерському і Шевченківському районах. Простягається, за одними даними, між вулицею Богдана Хмельницького, площею Перемоги, залізницею Київ—Полтава, вулицями Івана Кудрі. Анрі Барбюса, Еспланадною, Басейною і Хрещатиком, за іншими даними — між вулицями Льва Толстого і Панаса Любченка. Прилягає до місцевостей Арештантські Городи, Афанасіївський яр. Байкова гора, Батиєва гора, Деміївка, Липки, Піски, Протасів яр, Саперне Поле, Соколиний Ріг, Солдатська слобідка, Солом'янка, Черепанова гора і Чорна гора. Включає в себе місцевості *Паньківщина і Предславине.* Головні вулиці — Горького, Жилянська, Саксаганського, Червоноармійська і бульвар Тараса Шевченка. Виникло у 1830-і роки як найбільший на той час житловий і промисловий район Києва; утворений для масового виселення жителів Печерська у зв'язку із будівництвом Нової Печерської фортеці. Остаточно розплановане впродовж 1833—1837 років, відтоді його система вулиць майже не зазнала змін. У 1834 році на базі Нового Строєнія утворено Либідську поліційну частину. Нині на території Нового Строєнія залишилися фрагменти забудови кінця XIX — початку XX століття (найкомпактніше — на вулицях, прилеглих до центру міста). Назву Новостроєнська площа від 1869 року до початку XX століття мала територія між вулицями Червоноармійською, Тельмана, Предславинською, Щорса (первісно була базарною, згодом забудована житловими спорудами, нині тут Національний палац «Україна»). У 1917—1919 роках існував Новостроєнський район, що охоплював більшу частину Нового Строєнія.

НОВОКАРАВАЄВІ ДАЧІ.
Поселення у Солом'янському районі. Охоплює територію між вулицею Комбайнерів, залізницею Київ—Фастів, Пост-Волинською вулицею та Відрадним проспектом. Розплановані та забудовані у 1940-і роки як продовження *Караваєвих Дач.* Прилягає також до місцевостей Відрадний, Чоколівка та Борщагівка. Більшість вулиць на Новокараваєвих Дачах одержали сучасні назви в 1944 році. Основна забудова — малоповерхова садибна.

О

ОБОЛОНЬ.
Історична місцевість, промзона, жилмасив у Оболонському районі. Розташована між Дніпром, Петрівською залізницею, вулицями Вербовою і Петра Дегтяренка. Включає жилмасив Оболонь, промзону і рекреаційну зону (узбережжя Дніпра, ланцюг озер, в тому числі озера Лукове і *Опечень* та заплавні луки, що простягаються в бік м. Вишгород). Прилягає до місцевостей Куренівка, Пріорка і Рибальський Острів. Основні магістралі: на жилмасиві — проспекти Оболонський і Героїв Сталінграда, у промзоні — Лугова і Лебединська вулиці. Розмежовує жилмасив і промзону Богатирська вулиця. Центральна площа — Мінська. Назва «Оболонь» — від давньослов'янського «оболонь» («болонь», «болоньє») — низьке узбережжя ріки, прирічні луки, які заливаються весняним паводком. Через Оболонь протікала літописна р. *Почайна,* Оболоні досягають річки *Коноплянка* і *Сирець* та його притоки *Курячий Брід* і струмок Западинський. На території Оболоні знайдено залишки поселень І століття до н. е. — ІІ століття н. е. та VI—VII століть. Вперше згадується у давньоруських літописах від 1151, 1161, 1169, 1174 років, в тому числі у зв'язку із походом тодішнього вишгородського князя Андрія Боголюбського на Київ (1169 рік). Згодом Оболонь згадувалася переважно як місце військових змагань та розташування військових таборів. Під час російсько-турецьких воєн тут зводилися укріплення-палісади, в 1911 році облаштовано Куренівський аеродром. Одночасно Оболонь використовувалася як місце сіножатей і впродовж багатьох століть власність на неї була предметом суперечок між монастирями (в тому числі Домініканського), київською міською владою та приватними особами. Через низовинне розташування Оболоні, що робило її «беззахисною» перед весняними розливами Дніпра, регулярну забудову тут розгорнуто лише у 2-й половині XX століття після винайдення техніки гідронамиву: в 1970 році розпочато будівництво промзони, у 1972 році — жилмасиву. Останній включає 13 вулиць і 4 площі, забудований переважно панельними 9—16-поверховими будинками. У 1992 році на жилмасиві Оболонь поруч із звичайною масовою забудовою розпочато зведення «елітного» мікрорайону, що здобув стихійну назву Оболонські Липки (розташовані між Дніпром, проспектом Героїв Сталінграда і Прирічною вулицею, площами Мінською і Миколи Загороднього) — за аналогією із колишнім аристократичним районом *Липки* на Печерську. У 2002 році утворений Оболонський район (на базі Мінського району).

ОДЕСЬКОЇ АВТОСТРАДИ жилмасив.
Розташований в історичній місцевості Голосіїв (Голосіївський район) між проспектом Сорокаріччя Жовтня, вулицями Потєхіна і Васильківською. Включає 15 вулиць і провулків. Основну забудову здійснено в 1957—1965 роках. Переважна більшість споруд — п'ятиповерхові цегляні будинки.

ОЛЕГІВКА, Олегова гора, Олегова Могила — див. *Щекавиця.*

ОЛЕКСАНДРІВСЬКА СЛОБІДКА, Олександрівська слобода.
Історична місцевість, поселення у Солом'янському районі. Розташована між Червонозоряним проспектом, вулицями Миколи Кривоноса, Солом'янською, Божків яр, кінцевою частиною Гайової, Шпильової та Траншейної вулиць і вулицею Дежньова. Прилягає до місцевостей Байкова гора, Батиєва гора, Берлізові Городи, Божків яр, Клінічного містечка, Пронєвщина, Протасів яр, Совки, селища Монтажник і Залізничного жилмасиву. Включає в себе місцевість *Костопальня.* Головні магістралі

всередині Олександрівської слобідки — вулиці Івана Клименка, Клінічна, Народна і Нечуя-Левицького. Виникла на початку XX століття як робітниче артельне селище. Назва «Олександрівська слобідка» виникла імовірно в 1911 році, коли відзначалося 50-річчя скасування кріпацтва в Росії (на честь царя-реформатора Олександра II). У складі Києва — від 1923 року (повторно — від 1927 року). Первісна забудова Олександрівської слобідки простягалася вздовж Преображенської вулиці (до 1910-х років — безіменної, від 1974 року — вулиця Івана Клименка), в 1910-і роки селище було поділене на вулиці, в 1910—20-і роки розширена в бік вулиць Народної, Клінічної, Дежньова (Ольгинської) та в бік селища Батиєва Гора, в 1940-і роки — до вулиці Нечуя-Левицького і прилеглих до неї вулиць, тоді ж освоєно порожню «серцевину» Олександрівської слобідки — вулицю Андрія Головка (Новобудівну) та її периферію. Сучасні межі — від початку 1960-х років, коли на знесеній частині Олександрівської слобідки в 1963—1965 роках збудовано Залізничний жилмасив. Нині на Олександрівській слободці, де в цілому збереглася історична система вулиць і провулків (понад 50), залишилися лише фрагменти її первісної забудови (більшу частину споруд знесено в 1970—80-і роки). Назву «Батиєво-Олександрівська» до 1964 року мала сучасна Волгоградська вулиця, що свого часу сполучала селища Батиєва гора і Олександрівська слободка.

ОЛЕЛЬКОВЕ ГОРОДИЩЕ, Олельків городок.
Історична місцевість, колишнє поселення у північній частині лівобережжя. Існувало у середині XV століття як замок київського князя (1454—1470) Симеона Ольковича (Олельковича). Точне місцеположення не встановлене. Імовірно — між с. Троєщина і затокою Дніпра Десенка, де існує урочище Городище.

ОПЕЧЕНЬ, Опечан, Опичан, Пічана.
Озеро, частина ланцюга Оболонських озер (Оболонський район). Простягається між жилмасивом Оболонь і проспектом Червоних козаків. Утворилося в руслі р. *Почайни.* Назва — від давньослов'янського «опечка» або «опечек» (глиниста мілина з круглими краями, коса серед водоймища).

ОРИНІВСЬКА гора, Оринівський провал — див. *Лиса гора.*

ОРІХУВАТЕ, Оріхуватицький хутір, Оріхуватицькі сади.
Історична місцевість, колишнє поселення у Голосіївському районі. Як хутір Оріхувате згадане у 1757 році. Імовірне походження назви — від прізвища господаря. Нині існують Оріхуватський струмок, що перетинає Голосіївський ліс (далі — в колекторі під Голосіївською вулицею; права притока р. Либідь), та Оріхувате озеро (між Голосіївською площею, проспектом Сорокаріччя Жовтня та вулицею Генерала Родимцева).

ОСОКОРКИ.
Історична місцевість, село, жилмасив, дачне селище в Дарницькому районі. Розташовані між Дніпром, озером Вирлиця, проспектом Миколи Бажана, Дніпровською набережною і затокою Берковщина. Прилягають до місцевостей Позняки і Бортничі. Більшість вулиць колишнього села Осокорки здобули назви від місцевих мікротопонімів — Бессарабочка (Бессарабська вулиця, тепер Малоземельська), Завальна, Маслівка, Підбірка (тепер вулиця Костянтина Ареф'єва), Підлипка. Назва місцевості походить від осокорів, що й нині частково збереглися на узбережжях тутешніх озер і заток Дніпра. Одна з перших згадок про Осокорки припадає на 1070 рік, коли с. Осокорки було подароване київським князем

Всеволодом Ярославичем Видубицькому монастирю, який відтоді володів ним до кінця XVIII століття. У 1720 році Осокорки поділені на «дєрєвню Осокорки», яка продовжувала належати згаданому монастирю, і «село Осокорки», що було передане у власність Києво-Печерської лаври. З кінця XVIII століття — у казенному володінні. В 1930—1935 роках входило до Київської приміської смуги. В межах Києва — від 1935 року. В 1986 році частину забудови колишнього села знесено під час прокладання проспекту Миколи Бажана і будівництва транспортної розв'язки біля Південного мосту (введений в експлуатацію в 1991 році). У 1993 році на колишніх заливних луках і сільгоспугіддях с. Осокорки розпочато забудову жилмасиву Осокорки (між проспектом Миколи Бажана і Колекторною вулицею), що разом із сусідніми жилмасивами Позняки та Харківським становить частину Південно-Дарницького планувальною району. Під неофіційною назвою Осокорки побутує також дачне селище Нижні сади, що освоюється з 1950-х років і нині є найбільшим дачним селищем в Україні (простягається від південних та східних околиць села Осокорки в бік с. Вишеньки Бориспільського району).

П

ПАНЬКІВЩИНА.
Історична місцевість, колишня слобідка у Голосіївському районі. Є частиною *Нового Строєнія.* Простягається між вулицями Тарасівською, Льва Толстого і залізницею Київ—Полтава. По центру хрестоподібно перетинається Паньківською та Микільсько-Ботанічною вулицями. Прилягає до місцевості Новоє Строеніє. Назва — від родини Паньковичів (Панькевичів), які володіли цими землями у 1516—1570 роках: намісника київського митрополита Васька Паньковича і його сина Максима (Паньковичі також володіли маєтками на Лисій горі та на лівобережжі Києва). Згодом Паньківщина належала Софіївському монастирю, від 1786 року — у казенному володінні. Востаннє згадується як окреме поселення у 1837 році, коли її колишню територію було переплановано і перебудовано (склалася сучасна мережа вулиць); відтоді Панківщина фактично злилася з Новим Строєнієм. Нині частково збереглася забудова XIX — початку XX століття.

ПАНЬКІВЩИНА — див. *Позняки.*

ПАСИНЧА, Постничі, Постнича Бесіда.
Історична місцевість на Подолі. Згадується у літописах X—XII століть (в тому числі у «Повістях врем'яних літ»). Назва, найпевніше, походить від давньослов'янського «бесіда» — спеціальні укриття на берегах річок, що відігравали сигнальну роль.

ПЕРЕВІСИЩЕ.
Історична місцевість у Печерському і Шевченківському районах, місце для полювання за часів Київської Русі. Простягалося вздовж теперішнього Хрещатика та по схилах його улоговини між сучасними Європейською площею та Майданом Незалежності. Назва — від перевісів, тобто тенетів, які ставили для полювання на дичину та птахів.

ПЕРЕДМІСТНА слобідка, Передмостова слобідка, Венеція.
Поселення, історична місцевість у Дніпровському районі. Існувала на Венеціанському острові обабіч Чернігівської дороги (тепер Броварський проспект). Крім основного русла Дніпра, була оточена протоками *Чорторий,* Венеціанською та Русанівською затокою. Межує з Трухановим (через Чорторий) і Долобецьким (через Венеціанську

протоку) островами, місцевостями Микільська слобідка і Русанівка (через Русанівську затоку). Місцевість сполучена з правим берегом Дніпра мостом Метро, з лівим — Русанівським мостом. Виникла наприкінці XVIII століття. Заселялася переважно робітниками київського заводу «Арсенал». Назва «Передмістна слобідка» усталилася в середині XIX століття, під час спорудження в 1848—1853 роках Ланцюгового (Миколаївського) мосту, що сполучив Чернігівську дорогу із правим берегом Дніпра. У деяких джерелах XIX століття слобідка фігурувала як Мостова. Первісно прилягала до лівого берега Дніпра. Внаслідок сильних повеней 1877 і 1882 років місцевість, де розташувалася Передмістна слобідка, перетворилася на острів. Відтоді поселення ще не раз потерпало від повеней, з початку XX століття щодо нього почала побутувати неофіційна народна назва «Венеція», а острів, на якому вона знаходилася, здобув назву Венеціанський. Наприкінці 1930-х років на Передмостній слободці налічувалося понад 50 вулиць і провулків, проживало близько 10 тисяч жителів. Знищена німецькими окупантами навесні 1943 року. У повоєнний час острів Венеція перетворений на зону відпочинку, у 1965—1968 роках на ньому влаштовано Гідропарк (первісно — Центральний парк), у 1965 році відкрито однойменну станцію метро (Святошинсько-Броварська лінія), а в 1966 році — парковий місток через Венеціанську протоку, що з'єднав Венеціанський і Долобецький острови в єдину паркову зону. У 1918—1919 роках на базі Передмістної слободки існував Слобідський район, у 1917—1923 роках діяв Слобідський райком КП(б)У.

ПЕРЕМОГА.
Селище у Святошинському районі. Простягається між вулицею Василя Верховинця і залізницею Київ—Ковель. Розташоване між промзонами Борщагівки, Відрадного і Святошина. Назване на честь Перемоги СРСР у Великій Вітчизняній війні. Забудоване у 1956—1959 роках приватними садибами і двоповерховими багатоквартирними будинками. У 1968 році всі вулиці селища Перемога (2 повздовжні та 8 поперечних) здобули сучасні назви.

ПЕРШОТРАВНЕВИЙ жилмасив. Розташований у Солом'янському районі біля *Чоколовки* між Повітрофлотським проспектом, вулицями Донецькою, Колективізації, Мартиросяна, Ушинського, Уманською та Курською. Основні магістралі — Чоколівський бульвар, вулиці Антонова і Єреванська. Центральна площа — Космонавтів. Назва — від розташованого поруч селища ім. Першого Травня, заснованого в 1925 році Товариством робітників-залізничників між сучасними Повітрофлотським проспектом, вулицею Антонова і Чоколівським бульваром, і в 1930-і роки продовженого до Донецької вулиці (знесене протягом 1960—1980-х років). Першотравневий масив є першим жилмасивом в Україні, зведеним методом індустріального домобудування. Забудований впродовж 1957—1963 років п'ятиповерховими цегляними будинками із вкрапленнями висотних споруд пізнішого часу. Офіційну назву «Першотравневий масив» здобув у 1959 році.

ПЕТРІВКА — див. *Поділ.*

ПЕЧЕРСЬК.
Історична місцевість, поселення, район міста. Тисячолітня історія Печерська зумовила вкрай різноманітні визначення його територіальних меж. Найпоширеніші серед цих визначень такі:

1. Територія колишнього Печерського містечка, що почало формуватися за доби середньовіччя довкола Києво-Печерського монастиря (1051 рік) і на терені

с. *Берестове,* зруйнованого під час навали військ хана Батия. Назва «Печерськ» — від розташованих у цій місцевості давніх печер, що за доби Київської Русі стали основою для створення Києво-Печерської лаври. Згодом поселення фігурувало як с. Печерське. а в XVI—XVII століттях — як Печерське містечко. Останнє було зруйноване під час спорудження Старої (Петрівської) Печерської Фортеці у 1706—1715 роках, територія якої пізніше фігурувала як *Цитадель.*

2. Територія Нової Печерської фортеці (Печерського форштату) та його еспланади — між Кловським узвозом, вулицями Мечникова і Леоніда Первомайською, верхньою частиною вулиць Госпітальної, Михайла Задніпровського (із заглибленням в бік Тверського тупика), Наводницьким яром, Печерським ландшафтним парком і Дніпровським узвозом — тобто територія, освоєна під житлову, культурно-господарську і оборонну забудову від глибокої давнини до 1830-х років. Включає місцевості *Берестове, Васильківські Рогатки, Клов, Наводничі, Печерський Базар, Соколиний Ріг, Хрести, Цитадель,* вищезгадане Печерське містечко та інші історичні місцевості. Найбільш інтенсивний період формування цієї місцевості — між початком XVIII століття, коли Печерськ у 1711 році був перетворений на військово-адміністративний центр міста, а його головною магістраллю стала прокладена у 1700-і роки Московська вулиця, і 1830-ми роками, коли велося спорудження Печерського форштату, під час якого на Печерську було майже повністю змінено забудову і сформувалася сучасна система вулиць і провулків (з деякими змінами у 1950—80-і роки).

3. Вся нагірна частина Києва між вулицями Хрещатик, Басейною, Еспланадною, Анрі Барбюса, бульваром Дружби народів, Дніпровими схилами і Петрівською алеєю, що включає у себе, крім давнього Печерська (Берестове, Клов та ін.), також місцевості пізнішого формування (XIX—XX століть) — *Бессарабку, Липки, Провалля, Сад Меринга, Саперне Поле, Собачу Тропу, Черепанову гору,* частину *Звіринця* тощо.

Топонім «Печерськ» втілився у назвах багатьох об'єктів Києва — Печерської поліційної частини (1834—1917 роки), в 1797—1734 роках мала назву 1-а або Володимирська поліційна частина), Печерського району (вперше згаданий у 1917, офіційно утворений у 1921 році, у 1936—1944 роках — Кіровський район; сучасні межі затверджені у 2002 році), Печерського мосту (сполучає бульвар Лесі Українки з вулицями Бастіонною та Ківдзе), Печерських площі, бульвару (тепер Лесі Українки), узвозу, вулиці (тепер не існує), провулку (тепер частина Старонаводницької вулиці), ландшафтного парку, станції метро «Печерська», Новопечерських вулиці (тепер не існує) і провулку, Набережно-Печерської дороги й вулиці, вул. Нагірно-Печерської, вулиць і провулку Печерсько-Караваєвських (тепер не існують).

ПЕЧЕРСЬКОЇ АВТОСТРАДИ жилмасив.
Розташований у Печерському районі. Простягається обабіч бульвару Дружби народів між площею Дзержинського і Печерським мостом. Включає також вулиці Ківдзе (частково), Івана Кудрі, Патріса Лумумби (частково), Німанську, Підвисоцькою, вулицю і провулок Філатова, бульвар Лихачова. «Печерська автострада» (або просто «Автострада») — колишня назва бульвару Дружби народів (до 1959 року). Основна забудова масиву здійснена у 1957—1965 роках. Переважна більшість споруд — п'ятиповерхові цегляні будинки. На цьому жилмасиві у 1958 році зведений перший в Києві крупнопанельний житловий будинок (бульвар Дружби народів, 25). У 1960-і роки назва «жилмасив Печерської автостради» вийшла з ужитку.

ПИРОГІВ.
Історична місцевість, колишнє село у Голосіївському районі. Включає поселення Пирогів (основні вулиці — Червонопрапорна, Лауреатська, Фестивальна) і Музей народної архітектури і побуту України (діє з 1976 року). Головна вулиця — Червонопрапорна. Перетинається залізницею Київ—Миронівка (залізнична станція Петро Кривонос). Прилягає до місцевостей Китаїв, Корчувате, Мишоловка (через лісосмугу), Феофанія і Чапаєвка. На території Пирогова виявлено пам'ятки матеріальної культури залізного віку, римські монети II—III століть. Вперше згаданий у 1627 році як поселення Пирогівка — володіння Києво-Печерської лаври. У 1720 році фігурує як с. Пирожов. В 1930—1937 роках — у складі Київської приміської смуги. В межах Києва — від 1957 року. Під час прокладання залізниці Київ—Миронівка (введена в експлуатацію в 1983 році) і влаштування промзони між нею і Червонопрапорною вулицею частину житлової садибної забудови Пирогова було знесено. Нині у Пирогові — 11 вулиць, більшість з яких фігурують під сучасними назвами з 1957 року. Топонім «Пирогів» дав назву Пирогівському шляху (з 1958 року — Червонопрапорна вулиця) та Новопирогівській вулиці.

ПІВДЕННА БОРЩАГІВКА — див. *Борщагівка.*

ПІВДЕННО-ДАРНИЦЬКИЙ планувальний район — див. *Осокорки, Позняки, Харківський жилмасив.*

ПІСКИ.
Історична місцевість, долина в Печерському і Шевченківському районах. Простягалася вздовж і обабіч сучасної вулиці Хрещатик між Козиним Болотом (майданом Незалежності) і Бессарабкою. Згадується в документах XVII—XVIII століть.

ПЛОСЬКЕ, Плосське.
Історична місцевість на *Подолі*, фактично охоплює його північну частину. Умовні межі — по вулицях Нижній Вал, Фрунзе (по обидва боки), Оленівській вулиці та *Гавані.* Прилягає до місцевостей Богуславщина, Рибальський Острів, Щекавиця і Юрковиця. Включає в себе місцевість Турець. На території Плоського вперше виявлено пам'ятки трипільської культури, розкопано Кирилівську стоянку 25—15-го тисячоліть до н. е. За часів Київської Русі Плоське було ремісничим передмістям Києва, знищене під час навали військ хана Батия. За середньовіччя відродилося як слобідка Плоськоліська (або Плоський Ліс). Від 1539 року згадується як с. Плосське, чиї землі у XVII столітті були поділені між Кирилівським монастирем і кафедрою католицького єпископа. З 1787 року — у державному володінні. Наприкінці XVIII століття, після впорядкування русла р. Глибочиці (Канави), прилеглі до неї квартали Плоського фігурували як Заканав'я. Стара забудова і планування Плоського були знищені під час пожежі 1811 року. В процесі реконструкції Подолу в 1810—30-і роки Плоське було поглинуте ним і як самостійне поселення припинило існувати. У 1834—1919 роках діяла Плоська поліційна частина (у 1797—1834 роках — 2-га Подільська частина, в 1917—1919 роках — Плосський район), що охоплювала Плоське, Куренівку і Пріорку, а до 1879 року— також Лук'янівку із Сирцем. Назву «Плосська вулиця» до 1869 року мала більша частина сучасної вулиці Фрунзе між Ярославською вулицею і Подільським узвозом.

ПОДІЛ.
Історична місцевість. Складається з «житлового» Подолу (простягається вздовж Дніпра і Київської гавані, попід горами Старокиївською, Замковою, Щекавицею і

Юрковицею, обмежуючись на півночі Заводською вулицею. Головні магістралі — вулиці Петра Сагайдачного, Костянтинівська, Набережно-Хрещатицька, Верхній і Нижній Вали. Центральна площа — Контрактова) і Подільської промзони (між вулицями Заводською, Фрунзе, Тульчинською і Петрівською залізницею). Прилягає до місцевостей Андріївська гора, Богуславщина, Глибочиця, Замкова гора, Кожум'яки, Куренівка, Михайлівська гора, Оболонь, Рибальський Острів, Хрещатик, Щекавиця і Юрковиця. Включає в себе місцевості *Біскупщина, Гавань, Плоське, Турець, Чорна Грязь та інші.* Назва походить від старослов'янського «подол» — низовина між узгір'ям та річкою. Разом зі *Старим Києвом* і *Берестовим* Поділ складає найдавнішу частину міста. На території Подолу виявлено пам'ятки пізнього палеоліту, зарубинецької, корчацької та інших культур. Як стале поселення Поділ виник імовірно, на перетині старої та нової ер. Його найдавніша частина простягалася з півночі на південь між сучасною Поштовою площею і р. Глибочицею, зі сходу на захід — між р. *Почайною* і Замковою горою. За доби Київської Русі та пізнішого середньовіччя фігурував як Нижнє місто (на противагу Верхньому місту, тобто Старому Києву). Подольне місто, Подольє. Опісля навали військ хана Батия (у 1240 році), коли було зруйновано Верхнє місто і Берестове як осердя київської князівської еліти, Поділ на декілька століть перетворився на єдину життєздатну частину Києва, що мала всі ознаки самостійного міста і в багатьох джерелах позначався як Києво-Поділ, тут містилися органи міського самоврядування (в тому числі магістрат), а довкола Подолу було зведено власні фортечні укріплення із п'ятьма брамами (на півночі вони відокремлювали Поділ від Плоської слобідки, на півдні та заході прилягали до Старокиївських укріплень). У 1494 році Поділ здобуває Магдебурзьке право. У XVII—XVIII століттях він перетворюється на важливий культурно-освітній та релігійний центр України, де розгортається діяльність Київського братства і Киево-Могилянської академії. Під час царювання російської імператриці Катерини II Магдебурзьке право Подолу в 1775 році було значно обмежене, у 1834 році скасоване і розроблявся план ліквідації Подолу як самостійного поселення — потенційного «розсадника вільнодумства». Після спустошливої пожежі 1811 року впродовж 1-ї третини XIX століття Поділ майже повністю переплановано, на місці старого поселення з його примхливим ландшафтним плануванням (налічувало близько 100 вулиць і провулків) фактично збудовано нове місто з прямими вулицями-лініями (деякі з них — зі згином на 45° перед поворотом на набережну). Тоді ж остаточно ліквідовано Подільські оборонні вали. Стару криволінійну конфігурацію зберегли лічені вулиці — Покровська, Притисько-Микільська, початок вулиці Фрунзе. Проте багатьом новим вулицям Подолу надано назви старих, ліквідованих вулиць (Боричевому узвозу, Боричевому Току, Борисоглібській, Волоській, Межигірській, Спаській та іншим). Одночасно розпочинається освоєння *Подільської промзони.* яка разом з новозбудованим Подолом поглинула колишню Плоську слобідку. За радянської доби історичному середовищу Подолу було завдано непоправної шкоди (зруйновано численні пам'ятки старовини, передусім релігійного призначення), а під час будівництва Куренівсько-Червоноармійської лінії метрополітену, що здійснювалося відкритим способом, у середині Подолу утворився відкритий простір між вулицями Костянтинівською та Межигірською (частина цього простору в 1985 році одержала назву площа Красної Пресні). Водночас під тиском громадськості Подолу було надано статус заповідної зони й проведено реставрацію, а з кінця 1990-х років — і відбудову окремих історичних споруд. У 1930—40-і роки Поділ мав офіційну назву Петрівка — на честь голови ВУЦВК Г. І. Петровського. Топонім «Поділ» дав назви Подільській поліційній частині (1797—1917 роки, первісне — 3-я поліційна частина). Подільському

району (вперше згаданий у 1917 році, офіційно заснований у 1921 році, у 1934—1944 роках — Петрівський район; сучасні межі затверджені у 2002 році), Подільським мосту (споруджений у 1929 році), узвозу (з 1957 року) і провулку (з 1955 року, первісне — Мальський провулок).

ПОДІЛЬСЬКА ПРОМЗОНА.
Промисловий район. Розташована в Оболонському і Подільському районах. Простягається між вулицями Оленівською, Фрунзе (по обидва боки). Тульчинською, Новокостянтинівською, Петрівською залізницею і Гаванню. Простягається по території колишніх володінь Кирилівського монастиря Карпилівка (грунт Карпилівський), відчужених в казенне володіння наприкінці XVIII століття, Волоської слободи, що існувала на межі XVII—XVIII століть. Вперше поділ цієї території на вулиці був затверджений Генеральним планом розвитку Києва від 1837 року між сучасними Заводською і Тульчинською (тоді Канавською) вулицями з головною вулицею Плосською (тепер Фрунзе). У 1930—50-і роки Подільська промзона була розширена до Оленівської вулиці, поглинувши колишню територію Іорданського монастиря (його споруди ліквідовані у 1930-і роки) та частину житлової забудови Подолу і до Петрівської залізниці, її ж головною магістраллю стала новопрокладена Новокостянтинівська вулиця.

ПОЗНЯКИ.
Колишнє село, історична місцевість, промзона і жилмасив у Дарницькому районі. Розташовані між Дніпром, залізницею (Київ—Полтава, вулицею Ревуцького, проспектом Миколи Бажана, Дніпровською набережною і затокою Дніпра Берковщина. Прилягають до місцевостей Березняки, Бортничі, Кухмістерська слобідка, Нова Дарниця, Осокорки і озера Вирлиця. Жилмасив Позняки межує з жилмасивами Харківським (по вулиці Ревуцького) і Осокорки (по проспекту Миколи Бажана). Включають у себе місцевості *Княжий Затон, Срібний Кіл, Урлів Град* та інші. Вперше згадані в 1571 році як поселення «бояр путних» — тобто тих, хто ніс шляхову («путну») службу при київському воєводі. У 1631 році на лівому березі Дніпра згадується маєток Паньківщина, придбаний заможними селянами Мойсеєм і Леоном Позняками у родини Панькевичів, й відтоді почав фігурувати як Позняківщина. На користь тотожності тодішньої Позняківщини та сучасних Позняків свідчить струмок Панківщина, що протікає в цій місцевості (південна притока озера Нижній Тельбин). У 1634 році Позняківщина була подарована київському митрополиту Петру Могилі. У 1670-і роки Позняки згадані як «дєрєвня Позняки», у 1694 році — як «село Позняки». З кінця XVIII століття — у казенному володінні. З 1-ї половини XX століття Позняки поділяються на Старі й Нові. У 1950—60-і роки на більшій частині Нових Позняків збудовано Позняківську промзону (Канальна, Причальна, Сортувальна та інші вулиці), а з кінця 1980-х років на території колишніх Старих Позняків та прилеглих заливних луках забудовується жилмасив Позняки (між Дніпровською набережною, проспектом Бажана та вулицею Ревуцького), що разом із сусідніми жилмасивами Осокорки та Харківським становить частину Південно-Дарницького планувальною району. Відтоді більша частина колишнього села Позняки знесена. Топонім «Позняки» дав назви Позняківським вулиці та провулку (таку саме назву до 1958 року мала сучасна Здолбунівська вулиця), кладовищу (розташоване між Харківським шосе, Здолбунівською і Тепловозною вулицями).

ПОКАЛ, Покіл, Покол, Покол галерний.
Місцевість у заплаві Дніпра та Либеді (Голосіївський район). Простягається між Столичним шосе, Промисловою вулицею, Дніпром і селищем Корчувате. Прилягає до місцевостей Лиса гора і Теличка. Включає низку озеро Єрик, затоки Галерну, Миколайчик та інші водойми. Відомий з початку XIX століття як «острів Галерний» (таку ж назву мав сучасний *Водників острів),* згодом — як Покал Галерний. Походження назви «покал» не з'ясоване. У середині XX століття (до 1960-х років) у цій місцевості існували невеличкі селища Комсомольське, Острів, Покіл і П'ятихатки. Тепер — промислова забудова і рибне господарство.

ПОЛЯ ЗРОШЕННЯ.
Історична місцевість в Оболонському районі. Простягається між сучасними вулицями Автозаводською, Полупанова та ланцюгом Оболонських озер. Прилягає до місцевостей Кинь-Грусть, Коноплянка і Пріорка. Утворені в 1895 році як міський каналізаційний відстійник (саме тоді в Києві розпочалося інтенсивне будівництво каналізаційної мережі). У 1920—50-і роки — радгосп «Поля зрошення». Ліквідовані у 2-й половині 1950-х років, на їх території облаштовано промзону, а в 1989—1990 роках — забудовано один з мікрорайонів Мінського жилмасиву (між вулицями Петра Панча і Полярною).

ПОСТ-ВОЛИНСЬКИЙ.
Місцевість довкола залізничної станції Київ-Волинський, розташована між аеропортом «Київ» («Жуляни») і селищем Новокараваєві Дачі. Прилягає також до місцевостей Борщагівка і Чоколівка. «Пост-Волинський» — первісна назва залізничної станції Київ-Волинський (до середини 1970-х років). Ця вузлова станція виникла у 1902 році після введення в експлуатацію залізниці Київ—Ковель, а її назва символізувала своєрідні «ворота Волині» (адже саме біля неї залізниця Київ—Ковель відгалужувалася від прокладеної раніше, в 1870 році, залізниці Київ—Балта). В Новокараваєвих Дачах пролягають Пост-Волинська і Постова вулиці, на Чоколівці — Волинська.

ПОЧАЙНА.
Річка, одне з русел Дніпра. Назва походить від давньослов'янського «почайна» — вода, волога. Починалася поблизу м. Вишгород, впадала у Дніпро біля сучасного Паркового мосту на Труханів острів. Довжина — близько 8 км. В деяких джерелах позначена як Ручай. Існувала також Крива Почайна (з урочищами Старцева долина й Тушанка) та Піщана Почайна. Згадується в літописах з X століття. В 988 році в Почайні відбулося історичне хрещення киян, а гирло цієї річки (так звана Притика) правило за гавань. З метою розширення гавані в 1712 році через піщану косу між Почайною і Дніпром був проритий додатковий канал — Пробитень. Невірний інженерний розрахунок місця прокладення і траєкторії цього каналу призвів до того, що впродовж XVIII—XIX століть піщану косу було розмито, а гирло Почайни поглинуте Дніпром (і тим самим знищено давню гавань). На частині русла Почайни між Рибальським Островом і Подолом у 1897—1899 споруджено нову *Гавань.* Будівництво у XIX—XX століттях Подільської промзони спричинило поступове пересихання русла Почайни, про існування якого нині нагадує лише ланцюжок Оболонських озер (див. *Опечень).* З 1830-х років на Подолі існує Почайнинська вулиця.

ПРЕДСЛАВИНЕ.
Історична місцевість на *Новому Строєнії.* Імовірне розташування — на подвір'ї будинку № 57 по Червоноармійській вулиці. Являло собою княже сельце за доби Київській Русі. Згідно літопису, у 980 році князь Володимир оселив тут свою дружину Рогніду (полоцьку княжну) та її доньку Предславу, від якої й походить назва сельця. На Новому Строєнії прокладені вулиці Предславинська і Рогнідинська (одержали ці назви у 1869 році).

«ПРИБРЕЖНАЯ ОТРАДА» — див. *Гаращенка хутір.*

ПРІОРКА.
Історична місцевість в Оболонському районі. Умовні межі — по вулицях Вишгородській, Полярній, Петра Дегтяренка, промзоні між Резервною і Шахтарською вулицями та по Казанській вулиці. Прилягає до місцевостей Біличе Поле, Дача Кульженка (Кинь-Грусть), Замковище, Западинка, Кристерова Гірка, Куренівка, Оболонь і селищем Шевченка. Включає в себе урочища *Забара, Коноплянка* і *Курячий Брід.* Вишгородський жилмасив і один мікрорайон Мінського жилмасиву. Головні магістралі — Автозаводська і Вишгородська вулиці. Згадується з XIII століття як поселення Яцківка (або Іоакінфівка), заснована домініканським ченцем Яцеком (Іоакінфом) Одровонжем (1183—1257), який одночасно є засновником Богородичного домініканського монастиря на Подолі (виник між 1222—1226 роками). Настоятелі цього монастиря мали титул пріорів. Сучасна назва «Пріорка» вперше згадується у 1629 році після заснування у цій місцевості слобідки Пріорка генеральним проповідником домініканського монастиря Петром Розвадовським. Орієнтовне місце розташування слобідки — між сучасними вулицями Автозаводською, Шахтарською, Петра Дегтяренка і Резервною. Згодом місцевість згадувалася як «поля Конвентські», Преварка, Приворка, Перварка та інші. З 1650-х років належала, за одними відомостями, київському полковнику Яненку-Хмельницькому та його нащадкам, серед яких був брат гетьмана Дем'яна. Многогрішного Пилип, за іншими — Братському монастирю, а з 1701 року — київському магістрату. Крім того, вона ще тривалий час залишалася предметом суперечок між магістратом і козацькою адміністрацією. У 1790 році Пріорці наданий офіційний статус села і водночас — одного з кварталів київської поліції. У 1834 році Пріорку включено до складу Києва. У 2-й половині XIX століття Пріорка перетворена на дачне передмістя Києва, тоді ж формується й система вулиць, що у своїй основі збереглася дотепер. У 1-й чверті XX століття Пріорка фактично злилася з Куренівкою, Мостищем і Западинкою і як окреме селище припиняє існувати. У 1950—80-і роки майже всю історичну забудову на Пріорці ліквідовано, натомість збудовано *Вишгородський масив,* промзону (між вулицями Автозаводською і Петра Дегтяренка), а решту території — між вулицями Казанською та Полупанова — забудовано переважно 5—9-поверховими житловими будинками.

ПРОВАЛЛЯ, Козловка.
Історична місцевість, колишнє поселення на Дніпрових схилах (Печерський р-н). Назва «Провалля» — народного походження, зумовлена гористим, дещо «урвищним» рельєфом місцевості. Відоме під цією назвою з 2-ї половини XVIII століття (1772 року згадується Папкова вулиця біля Провалля). Після того, як у 1804 році ділянку землі на Проваллі придбав колезький реєстратор Козловський, поселення почало фігурувати як Козловка (у 1847 році тут вже налічувалося 22 садиби), а його центральна вулиця — як Козловська (тепер частина Паркової дороги, що прилягає до

Маріїнського парку). Поселення ліквідоване у середині XX століття. Нині у Проваллі — паркова зона, лікувальні та розважальні заклади.

ПРОНЄВЩИНА.
Історична місцевість, поселення, дачі у Солом'янському районі. Являє собою яр у верхній частині течії р. Совки. Умовні межі — Червонозоряний проспект, Донська вулиця, р. Совка, Зеленогірська вулиця. Основні вулиці — Гаріна, Громової, Кишинівська, Можайська, Олексіївська (частина). Прилягає до місцевостей Олександрівська слобідка, Совки, Чоколівка, «Турецьке містечко». На Пронєвщині виявлені давні кургани, що слугували місцем поховання (в тому числі скіфської доби) і як спостережні пункти. Під сучасною назвою місцевість відома з XVI століття — від князя Семена Пронського, якому ці землі були в 1544 році передані в управління Київським воєводою за заслуги у війні з Кримським ханством. У XIX столітті Пронєвщина належала Києво-Софіївському митрополитанському дому, який здавав ці землі в оренду приватним особам (звідси й первісні назви частини Червонозоряного проспекту і Донської вулиці — 1-ша і 2-га Софіївські вулиці). У 1912 році землі Пронєвщини (Софіївських дач) були поділені на 400 земельних ділянок, призначених для садибної забудови, реальне освоєння яких розгорнулося лише у 1950-і роки.

ПРОТАСІВ ЯР.
Історична місцевість, колишнє село у Солом'янському районі. Являє собою улоговину між р. Либідь і Залізничним жилмасивом. Простягається вздовж вулиці Протасів Яр, охоплюючи Докучаєвський провулок і частину Городньої, Докучаєвської, Лінійної, Нововокзальної вулиць та узвозу Протасів Яр. Прилягає до місцевостей Байкова гора, Батиєва гора (пролягає між ними), Клінічне Містечко, Новоє Строєніє і Олександрівська слобідка. Відомий під сучасною назвою від початку XIX століття, коли його землями володів генерал Протасов (за іншими відомостями, назва походить від місцевого селянина Протаса). У 1860 році зафіксований як «дєрєвня Протасів Яр», де вже налічувалося 22 двори. В процесі побудови залізниці Київ—Курськ (введена в експлуатацію в 1870 році), у Протасовому яру інтенсифікується житлове (приватне садибне) і промислове будівництво (в тому числі збудовано цегельний завод Бахутіна). У 1879—1901 роки Протасов яр входив до Бульварної частини Києва, у 1901—1909 роках — у складі с. Солом'янка. Остаточно включений до меж Києва у 1909 році. Більшу частину історичної забудови знесено у 1980-і роки, в 2001—2003 роках у Протасовому яру збудовано швидкісну автомагістраль, що призвело до часткової зміни його рельєфу.

ПУЩА-ВОДИЦЯ.
Дачно-курортна місцевість, селище, лісовий масив в Оболонському районі. Межує із с. Горенка. Сполучається з рештою районів Києва автострадою (Міська вулиця) і трамвайною колією (від площі Тараса. Шевченка). Назва — від «пущі» (густий ліс) і р. Водиця (паралельна назва — *Котурка*). Відома з XI століття як місце князівського полювання. У 1571—1743 роках фігурує у грамотах польських королів та російських царів як земля, що перебуває в користуванні київських міщан. За доби царювання Петра I на р. Водиця побудований салотопний завод і засноване лісове господарство. У 1793 році передана у власність Києву як «Лісова дача Пуща-Водиця». У 1794—1798 роках згадувався хутір Пуща-Водиця. Від 1894 року тут розпочато розбудову дачного селища Пуща-Водиця із сучасним плануванням — 7 повздовжніх (нині 6) і 17 поперечних (в тому числі 14 ліній) вулиць. Існують Пуща-Водицькі у місцевості Кинь-Грусть, Пуща-Водицький парк. За радянської доби в Пуща-Водиці

розгорнуто інтенсивне будівництво санаторіїв та будинків відпочинку, що супроводжувалося масовим знесенням історичної забудови (в тому числі дачних будинків заможних киян, що мали неабияку архітектурну цінність). Існують Пуща-Водицькі вулиця і провулок в Оболонському районі (біля площі Тараса Шевченка).

Р

РАЙДУЖНИЙ жилмасив, Сєрова-Райдужний житловий масив.
Розташований у Дніпровському районі між проспектами Алішера Навої і Ватутіна, вздовж вулиць Райдужної та Валентина Сєрова, узбережжям озера Радунка (Райдуга). Прилягає до жилмасивів Воскресенка і Вигурівшина-Троєщина. Збудований на місці частини знесеної Воскресенської слобідки і новонамитої території. Складається з трьох мікрорайонів: 1-го Райдужного (між проспектом Алішера Навої та вулицею Сулеймана Стальського, основна забудова — у 1985 році), 2-го Райдужного (між вулицями Івана Микитенка і Миколи Кибальчича; забудований у 1977—1980 роках) і Райдужного-3 (між вулицями Райдужною і Петра Вершигори; забудований у 1983—1985 роках).

РЕМБАЗА.

Місцевість у Дарницькому районі. Простягається між вулицями Горбунова, Зрошувальною, Ремонтною і Поліською, включаючи простір між залізницями Київ—Чернігів та Київ—Полтава. Включає промзону (більша частина Рембази) і два житлові мікрорайони — між Бориспільською і Поліською вулицями та між Бориспільською вулицею і залізницею. Є продовженням *Нової Дарниці.* З півдня межує з Бориспільським, зі сходу — з Биківнянським лісами. Інтенсивне освоєння місцевості під забудову розпочалося після Великої Вітчизняної війни. Назва — від розташованих тут підприємств ремонтно-транспортного профілю.

РЕДЬКИ, хутір Редьки.
Поселення в Пуща-Водицькому лісі (Оболонський район). Виникло у XIX столітті. Назва — від прізвища засновника, поміщика Редьки. Складається з одноповерхової садибної забудови.

РЕП'ЯХІВ ЯР.
Урочище у Шевченківському районі. Простягається у глибокій розщелині між вулицями Мельникова (з тильного боку Національного телецентру) і Фрунзе (Кирилівська площа). Прилягає до місцевостей Бабин яр, від якого відокремлений пагорбом, Загорівщина, Куренівка і Лук'янівка По низовині Реп' яхового яру. прокладений Врубелівський узвіз, до нього також прилучаються узвіз Герцена, Макарівська, Новомакарівська вулиці і Подільський узвіз. Назва «Реп'яхів яр» має народне походження — за характером місцевої рослинності (великі зарості реп'яхів). Частково заселений з кінця XIX століття, у 1970—80-і роки забудову ліквідовано. Нині тут — лісопаркова зона. Назву Реп'яхів Яр свого часу мали Врубелівський узвіз (до 1938 року), Новомакарівська вулиця (до 1940 року) і провулок (прилягав до Макарівської вулиці, тепер не існує).

РИБАЛЬСЬКИЙ ОСТРІВ, Рибальський півострів.
Місцевість між Київською гаванню та Оболонню. Прилягає також до місцевості Плоське і Подільської промзони. Є залишком колись довгої піщаної коси, то відокремлювала старовинну р. Почайну від Дніпра. Через своєрідну конфігурацію

(вузький перешийок між ним і «материком» по залізниці та по вул. Електриків) півострів сприймається як локальна територія і через те його помилково називають Рибальським островом. Назва — від місцевості Рибалки і однойменного поселення київських рибалок, яке існувало тут у XIX — на початку XX століття, але через часті повені, не мало постійного характеру. Тоді ж тут діяв відомий Рибальський базар та найбільше у місті дров'яне сховище. В процесі облаштування на Рибалському острові в 1897—1899 роках судової верфі (з 1924 року — у складі заводу «Ленінська кузня») узбережжя Рибальського острова було піднято й зміцнено. У 1926—1930 роках збудовано електростанцію (КРЕС), у 1929 році прокладено Петрівську залізницю і введено в дію Подільський міст через р. Дніпро. У 1963 Рибальський острів був сполучений з Подолом вантовим Рибальським мостом (у 1963—2002 роках— автотранспортним, з 2002 року — пішохідним); у 1976 році стала до ладу Набережно-Рибальська дорога до жилмасиву Оболонь і новозбудованого Московського мосту.

РУБЕЖІВСЬКА КОЛОНІЯ, Рубежівка.
Історична місцевість у Святошинському районі. Орієнтовні межі — проспект Перемоги, вулиці Омеляна Горбачова, Стрийська і територія ВО «АТЕК». Обіймає частину місцевості *Галагани* між колишніми Гур'євським (ліквідований у 1930-і роки під час будівництва Верстатозаводу ім. М. Горького) і Кубелківським (тепер Екскаваторна вулиця; стара частина цього провулку, що прилягала до Рубежівської Колонії, «поглинута» ВО «АТЕК») провулками. Прилягає до місцевості Нивки, з якою межує по проспекту Перемоги. Назва — від Рубежівської колонії для неповнолітніх правопорушників, що існувала тут з 1884 року до початку Великої Вітчизняної війни (утворена в 1876 році в с. Михайлівка-Рубежівка — тепер Києво-Святошинського району, але згодом переведена ближче до Києва задля полегшення нагляду за її діяльністю та добору кваліфікованих кадрів вихователів). Колонія була збудована та утримувалася на пожертви київських підприємців (серед них були Нікола та Федір Терещенки) під наглядом Товариства землеробських колоній та ремісничих притулків. Виникла на місці лісового масиву. Тепер на території колишньої Рубежівської Колонії — житлова багатоповерхова забудова (1950—70-і роки). Існують Рубежівські вулиця і провулок у селищі Новобіличі та залізнична платформа Рубежівський на Петрівській залізниці (біля Нивок). Назву Колонійська вулиця у 1900—10-і роки мала сучасна Святошинська вулиця. Від розташованої у Рубежівської Колонії церкви Олександра Невського (існувала в 1893—1934 роках) одержали назви Невська і Олександрівська вулиці на Нивках.

РУСАНІВКА.
Історична місцевість, жилмасив у Дніпровському районі. Простягається між Микільською та Кухмістерською слобідками: відома 1588 року як «грунт Русанівський», що належав Києво-Печерській лаврі. Згодом разом із Микільською слобідкою перебувала у володінні Микільського монастиря. З кінця XVIII століття — у казенному володінні. В межах Києва — з 1923 року. Жилмасив Русанівка забудований в 1962—1970 роках (заселявся з 1964 року) на штучному острові між Русанівською протокою і спеціально проритим обвідним каналом (довжина — 2,7 км, ширина — 40 м). Прилягає до Соцміста, жилмасивів Березняки та Лівобережного. Русанівка — перший в Україні жилмасив, зведений на намивному грунті (гідронамив здійснений у 1961—1962 роках), забудований 9—23-поверховими цегляними і панельними будинками. Топонім «Русанівка» дав назви Русанівським мосту, бульвару, набережній і дачному селищу «Русанівські сади» (розташоване на північній околиці Микільської слобідки, освоєне у 1950—60-і роки).

С

САД МЕРИНГА.
Місцевість у Печерському районі. Простягається між вулицями Хрещатик, Городецького, Банковою (орієнтовно від буд. № 10) і Лютеранською. Межує з місцевостями Липки і Піски. Назва походить від прізвища колишнього власника цієї землі Федора Федоровича Меринга (1824—1887) — лікаря-терапевта, професора Київського університету. Випускник Дрезденської медичної академії, німець за походженням Федір Меринг оселився у Києві в 1857 році та придбав зазначену ділянку землі у її колишнього власника Рудиковського. Після смерті Меринга, на клопотання його спадкоємців Сад Мерінга у 1895 році був розпланований під міську забудову. Одна з вулиць, прокладених на місці колишньої садиби, була названа на честь її господаря — Мерингівська (тепер вулиця Заньковецької). Решта вулиць — Миколаївська (тепер Архітектора Городецького), Ольгинська, Станіславського (до 1938 року — Нова) і Миколаївська площа, облаштована на місці колишнього ставка (тепер площа Івана Франка).

САДОВЕ.
Селище в місцевості Чоколівка (Залізничний район). Простягається вздовж Медової вулиці та кінцевої частини вулиці Народного ополчення. Виникло під сучасною назвою у 1950-і роки, включає забудову господарського призначення і гаражні містечка Наприкінці XX століття назва «Садове» вийшла з ужитку.

САКАРКИ — див. *Осокорки.*

САМБУРКИ, Садморський хутір.
Історична місцевість, колишній хутір на Мишоловці. Існував наприкінці сучасної Ягідної вулиці. Одна з перших згадок про Самбурки припадає на 1580 рік, коли вони фігурують як володіння Києво-Печерської лаври «Сад Марський» (включало поселення і сад). Походження слова «Марський» невідоме. У XVIII століття поселення фігурує під двома назвами — хутір Садморський та хутір Самбурський (остання назва, ймовірно, є результатом трансформації першої). Впродовж XIX — на початку XX століття усталюється назва «хутір Самбурський», у якому в 1900 році налічувалося 36 жителів. У 1920 році Самбурки були вилучені у Лаври в державне володіння та підпорядковані Мишоловській сільраді, опісля чого втратили статус самостійного поселення. На Мишоловці існує Самбурський провулок, що в більшості джерел 1950—90-х років, у т.ч. на планах та в довідниках, помилково позначений як Самбірський провулок (начебто від м. Самбір Львівської обл.).

САН-СУСІ — див. *Казенні Дані.*

САПЕРНА СЛОБІДКА.
Історична місцевість, колишнє дачне селище у Голосіївському районі. Простягається між Великою Китаївською вулицею, залізницею Київ—Полтава, яром між Стратегічним шосе та Лисою горою і (умовно) вулицею Писаржевського. Прилягає до місцевостей Багринова гора, Бусове Поле, Деміївка, Теличка і Чорна гора. Виникла у 1840-і роки як Саперні дачі, виділені під городи офіцерам саперного батальйона (містився на Печерську) та іншим військовим. У 1860 році ці землі були передані в оренду київським міщанам, тоді ж і виникло селище під сучасною назвою. Первісне пролягало між р. Либідь і Каревською вулицею, в 1-й чверті XX століття досягло

Стратегічною шосе, а в 1940—50-і роки — Байкальської, Іртиської та Єнисейської вулиць. У середині 1980-х років більшу частину забудови XIX — початку XX століття на Саперній слобідці знесено (залишилися її «острівці» по Феодосійським вулиці та провулку, Литовському провулку та ін.), її головну вулицю — Саперно-Слобідську — перетворено на швидкісну магістраль, а р. Либідь узбережжям якої первісно пролягала ця вулиця, забрано в колектор. Нині більшу частину Саперної слобідки обіймає садибна малоповерхова забудова із вкрапленнями 4—16-поверхових багатоквартирних будинків. На Саперній слобідці існує також Саперно-Слобідський поїзд (до 1955 року — безіменний тупик), до якого до середини 1980-х років прилягав Саперно-Слобідський провулок (до 1955 року — безіменний проїзд; ліквідований внаслідок перепланування місцевості).

САПЕРНЕ ПОЛЕ.
Історична місцевість у Печерському районі. Простягається обабіч вулиці Саперне Поле, частини вулиць Раєвського і Філатова. Прилягає до місцевостей Новоє Строєніє і Печерськ. Виникло на місці саперного полігону, що існував тут із серед. XIX століття. Назва «Саперне поле» вперше зафіксована в 1913 році. Після ліквідації полігону в 1920—50-і роки тут сформувалася малоповерхова забудова садибного типу. Протягом 1960—70-х років місцевість значною мірою переплановано, зведено 5- і 9-поверхові житлові будинки та промислові підприємства.

СВЯТООЗЕРСЬКА слобідка — див. *Звіринець.*

СВЯТОШИН.
Історична місцевість, дачне селище, жилмасив у Святошинському районі. Простягається між залізницею Київ—Ковель, проспектом Академіка Палладіна, вулицями Спартаківською, Миколи Ушакова, Святошинськими озерами (ланцюг водойм по р. Нивка) і в тилах забудови вздовж вулиць Котельникова і Відпочинку. Прилягає до місцевостей Берковець, Біличі, Веселий Майдан, Галагани, Катеринівка, Нивки, Новобіличі, Скарбовий ліс, с. Петропавлівська Борщагівка (Києво-Святошинського району Київської області) і Борщагівської промзони. До складу Святошина входять «старий» Святошин (Святошинські дачі), *Авіамістечко* і *Академмістечко.* Святошин відомий із середньовіччя під народною назвою Святий ліс, за доби Великого князівства литовського — як «земля Свеншицька», «борок Святошицький». На початку XVII століття Святошин фігурує як володіння київських монастирів, у 1619 році грамотою польського короля передане у користування київським міщанам. З 1897 року — дачне селище, що обіймало територію площею понад 225 десятин, поділену на 450 ділянок, включало 20 вулиць і провулків та одну базарну площу; простягалося між сучасними вулицями Святошинською, Котельникова, р. Нивка, по околиці с. Біличі (Углова, Спартаківська вулиці), вздовж Біличанського шляху (тепер Біличанська і, орієнтовно, початкова частина Радгоспної вулиці) та проспекту Перемоги. В 1910-і роки на території сучасного заводу «Авіант» існував Святошинський (Сирецький) аеродром: саме з нього пілот Петро Нестеров в 1913 році вперше випробував «мертву петлю». У межах Києва Святошин — від 1923 року. У 1924 році вольовим рішенням влади Святошинські дачі перетворені на житлові будинки для робітників (зі значним . ущільненням житлоплощі). У 1930—50-і роки Святошин розширений до сучасних меж, у 1940-і роки забудовано Авіамістечко, в 1950—60-і роки — Академмістечко. У 1971—1974 роках на території колишньої приватної забудови зведений Святошинський жилмасив (9—16-поверхові панельні будинки), що простягається між проспектом Перемоги, вулицями Миколи

Ушакова, Прилужною і Чорнобильською. Більшу частину історичної забудови Святошина знесено у 1970—80-і роки, на її місці зводяться багатоповерхові панельні будинки, а північно-західна частина «старого» Святошина у 1988—1989 роках «поглинута» новим жилмасивом Біличі. У Святошині існують Святошинський ринок, вулиця, площа і провулок, станції метро і залізниці «Святошин». У 1918—1927 роках і з 2002 року функціонує Святошинський район (востаннє — утворений на базі Ленінградського району).

СЕТОМЛЬ.
Історична місцевість на Подолі. Являла собою піщану косу між Дніпром і Почайною, порослою травою й чагарником. За часів Київської Русі використовувалася як пасовисько. Знищена повінню у 1-й чверті XVIII століття після прокладення каналу («пробитця») між згаданими річками (див. *Почайна).*

СИРЕЦЬ.
Історична місцевість, річка, жилмасив у Шевченківському районі Простягається між Петрівською залізницею, околицями забудови по Тираспольській вулиці, схилом узгір'я над Сирецькою вулицею, початком Тагільської, Верболозної та Петропавлівської вулиць, Сирецьким парком, Оранжерейною, Дегтярівською, Кузьминською та Новоукраїнською вулицями. Прилягає до місцевостей Бабин яр, Біличе Поле, Волейків, Дегтярі, Куренівка, Лук'янівка і Нивки. Річка Сирець протікає вздовж залізниці по трасі Тираспольської та Сирецької (в колекторі) вулиць і, перетинаючи Куренівку, впадає в озеро *Опечень.* Походження назви невідоме. На території Сирця виявлено пам'ятки доби трипільської та зарубинецької культур. Під сучасною назвою вперше згаданий в 1240 році у грамоті князя Романа Галицького, який жалував ці землі Києво-Печерській лаврі. У 1381 році фігурує як село, подароване київським князем Володимиром Ольгердовичем Домініканському монастирю. Згадувався також як Сірец або Серец. З 1661 року — передмістя Києва у володінні київського магістрату. Впродовж XVII—XIX століть Сирець забудовується невеличкими хуторами вздовж р. Сирець (в тому числі *Софіївка*), де виникають численні запруди з млинами (у 1666 році налічувалося 15 млинів. У 1840-і роки на Сирці починається розміщення військових таборів, що дали назви місцевим вулицям Лагерній (тепер Дорогожицька) і Тираспольській (від Тираспільського полку). До складу Києва с включено в 1799 році. У 1959—1965 роках здійснено основну забудову Сирецького жилмасиву — між вулицями Олени Теліги, Дегтярівською, Кузьминською, (Петрівською залізницею і початком Петропавлівської вулиці (забудований переважно п'ятиповерховими цегляними та панельними будинками із вкрапленнями приватних садиб і 2—3-поверхових будинків «сталінського» типу). Топонім «Сирець» дав назви Сирецьким парку (до 1993 року — Парк культури і відпочинку ім. 40-річчя Жовтня, розташований між вулицею Тимофія Шамрила і Петрівською залізницею), аеродрому (паралельна назва — Святошинський), Сирецькій, Північно-Сирецькій та Сирецько-Садовій вулицям.

СІЧНІВКА — див. *Солом'янка.*

СКАВИКА — див. *Щекавиця.*

СКАРБОВИЙ ЛІС, Казенний ліс.
Лісовий масив, історична місцевість. Пролягає між південною околицею Святошина, промзоною по вулицях Святошинській і Жмеринській, селищем Жовтневе і с. Петропавлівська Борщагівка. За дорадянської доби перебував у казенному

володінні (звідси й назва), а від часу освоєння Святошина як дачної місцевості (кінець XIX століття) був місцем масового відпочинку. Від середини XX століття територія Скарбового лісу зменшилася внаслідок «наступу» Борщагівської промзони, будівництва Окружної магістралі та гаражних містечок. Наприкінці 1980-х років у Скарбовому лісі — з боку Жмеринської вулиці — був закладений парк.

СОБАЧА ТРОПА, Собачка.
Історична місцевість, колишній шлях у долині струмка *Клов* (Печерський район). Простягається вздовж вулиць Мечникова, Первомайського та нижньої частини Печерського узвозу. Прилягає до місцевостей Липки, Соколиний Ріг і Хрести. Являє собою улоговину між Бессарабкою і Кловом. Назва — народного походження: в цій, колись заболоченій, низовинній місцевості, було прокладено вузькі стежки, що правили за найкоротший шлях між Старим Печерськом і Хрещатиком. Назва відома з 1-ї половини XIX століття. У 1930-і роки Собача Тропа почала освоюватися як район житлової забудови, а в 1950-і роки склалося її сучасне планування. Назву Собача Тропа до 1952 року мав сучасний Печерський узвіз.

СОВКИ.
Історична місцевість, селище, радгосп у Солом'янському районі. Розташовані між Червонозоряним проспектом, вулицями Кайсарова, Криничною, Сигнальною (по обидва боки) та Донською. Прилягають до місцевостей Желань, Олександрівська слобідка, «Турецьке селище», Ширма. Головна магістраль — вулиця Каменярів. Господарство «Совки», розташоване вздовж Великої Окружної вулиці біля селища Жуляни. Річка Совка починається в яру біля «Турецького селища» і, перетинаючи Совки, Деміївку та Забайків'я, впадає у р. Либідь. Походження назви не встановлено. Вперше згадані як поселення Володимерка обабіч р. Совки — заміський двір київського князя Володимира Ольгердовича (1362—1395), згодом пожалуваний його сином, київським князем Олельком Володимировичем шляхтичу Михайлові Юрійовичу. У 1612 році фігурують як місцевість Сувки (Сувка) — володіння домініканського монастиря, що в 1612 році було продане шляхтичу Ярошу Покаловичу. У 1618 році придбані Києво-Печерською радгосп «Совки», що діє донині. В межах Києва — від 1923 року. Впродовж 1930—40-х років забудова селища, що доти обіймало невеличку територію довкола р. Совка (вулиці Крутогірна, Колоскова, Пржевальського, частина вулиць Каменярів і Кіровоградської) збільшується в декілька разів, досягнувши сучасних меж (налічує 32 вулиці і провулки). Основу Совок складає малоповерхова садибна забудова. Топонім «Совки» дав назву Совським ставкам, кладовищу, вулицям (тепер частина Червонозоряного проспекту, вулиці Пролетарська, Псковська і Фізкультури) і провулкам (один з них існував на Деміївці, інший — згодом Коростишівський провулок — на Мостищі; обидва знесені у 1980-і роки), а також Ново-Совській вулиці (тепер провулок Фізкультури).

СОКОЛИНИЙ РІГ.
Історична місцевість на *Печерську.* Простягається вздовж бульвару Лесі Українки (орієнтовно — до однойменної площі), Госпітальної вулиці, верхньої частини вулиці Щорса (з прилеглими до неї провулками Лабораторним і Щорса) і по території заводу «Радар». Прилягає до місцевостей Клов, Новоє Строєніє, Саперне Поле, Собача Тропа і Черепанова гора. Назва місцевості походить від того, що вона була місцем полювання на соколів. «Ріг» (давньоруське) — гірська гряда, узгір'я, що цілком відповідає рельєфу Соколиного Рогу. У 1533—1694 роках згадується як володіння Братського монастиря. В процесі будівництва Нової Печерської фортеці (1830-і роки) і

прокладання бульвару Лесі Українки (1950-і роки) первісний природний ландшафт місцевості був істотно деформований.

СОЛДАТСЬКА СЛОБІДКА.
Історична місцевість, поселення на *Кудрявці* (Шевченківський район). Простягається між вулицями Артема, Обсерваторною, Воровського, площею і проспектом Перемоги та вулицею В'ячеслава Чорновола. Окремі джерела зараховують до Солдатської слободки є також прилеглу до неї частину Лук'янівки, що розплановувалася й забудовувалася одночасно із Солдатською слободкою (сучасні вулиці Глібова, Коперника, Кравченка і кінцева ділянка Дмитрівської вулиці). Прилягає до місцевостей Арештантські Городи, Євбаз. Лук'янівка, Новоє Строєніє і Шулявка. Виникла як поселення відставних солдатів у 1830-і роки, але невдовзі, внаслідок інтенсивного розселення тут міщан і новоприбулої до Києва робітничої сили, втратило статус окремого поселення. На території Солдатської слобідки «острівцями» збереглася забудова початку XX століття.

СОЛОМ'ЯНКА.
Історична місцевість, колишнє село у Солом'янському районі. Розташована між залізницею Київ—Фастів, вулицями Кудряшова, Солом'янською, Повітрофлотським проспектом, Богданівськими вулицею та провулком. Прилягає до місцевостей Батиєва гора, Богданів яр, Залізнична Колонія, Кадетський гай, Кучмин яр, Новоє Строєніє. Паньківщина і Чоколівка. Основні магістралі — вулиці Солом'янська та Урицького, головний транспортний вузол — Солом'янська площа. Солом'янка відома із 1830-х років як «слобідка Солом'янка», забудована переважно хатами під солом'яними стріхами (звідки й назва), що належали кріпакам Києво-Печерської лаври, відставним солдатам та іншим незаможним громадянам. У 1858 частину території Солом'янки площею 898 десятин було приєднано до Києва в компенсацію за землі, вилучені у міста під час будівництва Нової Печерської фортеці. Опісля того Солом'янка деякий час використовувалася передусім як пасовисько. З 1860-х років, під час будівництва залізниць Київ—Балта і Київ—Курськ, Київського залізничного вокзалу та Головних залізничних майстерень (тепер Київський електровагоноремонтний завод) Солом'янка стрімко зростає і перетворюється на робітниче селище. У складі Солом'янки виділилися Нижня Солом'янка, що простягалася вздовж р. Либідь і залізниці (тепер господарська зона), і Верхня Солом'янка, розташована обабіч Великої вулиці (тепер вулиця Урицького). У 1879—1901 роках Солом'янка входила до Бульварної поліційної частини Києва, у 1901—1909 роках була самостійним селом, до якого також входили поселення Батиєва Гора, Кучмин і Протасів яри. На сільському сході 1903 року більшістю жителів Солом'янки було ухвалене рішення про її перетворення на місто Олександрія (назване на честь російської імператриці Олександри Федорівни), але це не здобуло підтримки київської міської влади та урядових інстанцій. Остаточно Солом'янка увійшла до меж Києва в 1909 році. У 1920—30-і роки Солом'янка мала назву Січнівка (від Січневого повстання 1918 року). У 1960—70-і роки проведено реконструкцію Солом'янки, внаслідок якої майже повністю змінено її забудову (це колишнє «село в місті» перетворене на житловий масив, забудований 9—18-поверховими будинками), в декілька разів розширено центральну вулицю Солом'янки — Урицького. В 1918— 1927 (?) роках і з 2002 року існує Солом'янський район (востаннє — утворений на базі Залізничного району).

СОЛОНА ГІРКА.

Історична місцевість, колишнє поселення на Дніпрових схилах (Печерський район). Було розташоване під мурами Києво-Печерської лаври (на схід від церкви Успіння Богородиці). Відоме з 2-ї половини XVII століття. Востаннє слобідка Солона Гірка згадана у 1766 році як володіння Києво-Печерської лаври, що налічувало 20 дворів. Нині тут — лісопаркова зона.

СОФІЇВКА.

Історична місцевість, колишній хутір на Сирці (Подільський, Шевченківський райони). Існував на обох узбережжях струмка Сирець в районі сучасної Тираспольської вулиці. Відомий з 2-ї половини XIX століття, у 1875—1877 роках згаданий як володіння К. Люденко. У XX столітті припинив існувати як самостійне поселення і злився з довколишньою забудовою.

СОФІЇВСЬКА слобідка, Софійська слобідка.

Історична місцевість, колишнє поселення у Старому Києві (Шевченківський район). Охоплювала територію сучасної Софіївської площі та верхню частину прилеглих до неї вулиць Маложитомирської, Софіївської та Алли Тарасової, простягаючись до оборонних валів Старокиївських укріплень. Заснована у 1586 році київським воєводою князем Костянтином Острозьким. Назва — від розташованого поруч Софіївського монастиря. Ліквідована під час реконструкції Старого Києва в 1830-і роки.

СОЦМІСТО, Соцмістечко.

Жилмасив і дві промзони у Деснянському і Дніпровському районах. Жилмасив Соцмісто простягається між вулицями Шліхтера, Регенераторною, Каунаською, Березневою, провулком Лобачевського, краєм забудови між бульваром Ярослава Гашека і Празькою вулицею, вулицями Володимира Сосюри, Івана Сергієнка, Карельським провулком, вулицями Миколи Лебедєва, Червоноткацькою, Мініна, Попудренка, Бажова і бульваром Верховної Ради. Перша промзона Соцмісто розташована між Биківнянським лісом, вулицями Вільнюською, Калачівською, Азербайджанською, Празькою, Сергієнка і Червоногвардійською; друга промзона — між Харківським шосе, залізницями Київ—Полтава і Петрівською, Регенераторною, Каунаською і Березневою вулицями. Щодо першої промзони у 1940-і роки побутувала назва Шовкобуд (від споруджуваного тоді тут Дарницького шовковою комбінату). Соцмісто прилягає до місцевостей Березняки, Биківня, Позняки, Русанівка, Стара Дарниця, селищ Аварійного та Будівельників. Центральна площа — Ленінградська, головні магістралі — проспекти Возз'єднання, Гагаріна, Миру, бульвар Верховної Ради, Празька вулиця. Соцмісто — перший жилмасив на лівобережжі Києва, забудований, на зразок московського жилмасиву «Черьомушки», методом індустріального домобудування переважно п'ятиповерховими будинками (так званими «хрущовками») наприкінці 1950-х — у 1-й половині 1960-х років. Цим обумовлена і його назва — Соціалістичне містечко (скорочено — Соцмістечко), що мала символізувати нові методи і масштаби масового житлового будівництва, розгорнутого згідно спеціальної Постанови ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР з липня 1957 року. Окремі споруди Соцміста (між вулицями Попудренка і бульваром Верховної Ради) були зведені у 1-й пол. 1950-х років, що дало підставу укладачам деяких довідників та планів міста ототожнювати Соцмісто тільки з цією його частиною.

СРІБНИЙ КІЛ, Срібний кол.
Історична місцевість у Позняках. Походить від тюркського «кол» — затока, рукав річки. Таку назву мала одна з численних заток Дніпра у цій місцевості. Срібний Кіл згадується з XVII століття. На жилмасиві Позняки прокладено Срібнокільську вулицю (у 1993 році).

СТАЛІНКА — див. *Деміївка.*

СТАРА ДАРНИЦЯ.
Місцевість у Дніпровському районі. Розташована між Лохвицькою, Азербайджанською, Профспілковою вулицями і залізницею Київ—Полтава. Прилягає до місцевостей Ліски, Нова Дарниця і Соцмісто (жилмасив і промзона). Центральна вулиця — Празька. Відома як селище залізничників з 1860-х років, а впродовж 1-ї чверті XX століття між сучасними Астраханською (Піщаною) та Гродненською (Лісною) вулицями сформувалася система вулиць та провулків, що зберігалася до 1970-х років. У 1940—50-і роки забудову розширено як на захід (до Лохвицької вулиці), так і на схід (до Профспілкової вулиці), після чого Стара Дарниця фактично злилася з *Лісками.* Нині Стара Дарниця — жилмасив із вкрапленнями садибної забудови (найкомпактніша — між вулицями Лохвицькою та Хорольською вулицями і між Бишівським провулком та Профспілковою вулицею).

СТАРА ПОЛЯНА — див. *Антифеєвка.*

СТАРИЙ КИЇВ, Старе місто, Верхнє місто, Гора, Нагорне місто.
Історична місцевість (Шевченківський, Подільський райони). Орієнтовні межі — по схилах Старокиївської, Андріївської та Михайлівської гір, Михайлівській вулиці, майдану Незалежності (його «глибинній» частині), провулку Тараса Шевченка, вулицях Паторжинського, Прорізній, Ярославів Вал і Львівській площі. Прилягає до місцевостей Афанасівський яр, Боричів узвіз, Гончарі, Замкова гора, Кожум'яки, Козине Болото, Копирів Кінець, Кудрявець, Перевісище, Поділ та інших. Включає в себе історичні місцевості Бабин Торжок, Золоті Ворота, Софіївська слобідка та інші. Старий Київ сформувався під час становлення Києва як центру Київського князівства і за Доби Київської Русі був адміністративним центром міста (тут існував князівський палац, перший християнський храм на Русі — Десятинна церква — та інші давні споруди). Формувався у два етапи. I етап завершився появою Міста Володимира, збудованого великим київським князем Володимиром Святославичем (князював у 980—1015 роках. Тоді місто обійняло простір між схилами Старокиївською гори та сучасною Великою Житомирською вулицею). II етап — побудовою Міста Ярослава за доби князювання Ярослава Мудрою (1014—1054 роки; місто розширилося до сучасних вулиць Ярославів Вал, Львівської площі та Майдану Належності, було зведено Софійський собор та Золоті ворота — головний в'їзд через Старокиївські укріплення). Тоді ж Старий Київ здобув назву Верхнє місто або Гора — на противагу Нижньому місту (або Подолу), що відігравав роль посаду, розташованого в заплаві Дніпра. Після зруйнування Старого Києва військами хана Батия і втрати ним ролі адміністративного і культурного центру міста, впродовж багатьох століть його територія стихійно забудовувалася приватними оселями, виникло досить хаотичне дрібноквартальне планування (за станом на 1803 рік тут налічувалося близько 50 вулиць і провулків, переважна більшість з яких була безіменними). Після підписання в 1654 році Переяславської угоди між Україною та Московією біля Софіївського монастиря було розбито Стрілецьку та Рейтарську слобідки (за назвами

основних родів тодішніх російських військ), пам'ять про існування яких закріпилася в назвах Стрілецької та Рейтарської вулиць. У 1830—1850-і роки територію Старого Києва було переплановано, тоді ж сформувалася сучасна мережа вулиць, площ і провулків. Напередодні перенесення до Києва у 1934 році столиці УРСР у Старому Києві планувалося створити урядовий центр, в ході побудови якого передбачалося повністю ліквідувати всі церковні споруди й більшу частину забудови, прилеглої до Михайлівської та Софіївської площ, а обидві площі злити в одну (таким чином мав утворитися найбільший майдан в Європі). На щастя, план був реалізований тільки частково (знищено основні споруди Михайлівського Золотоверхого монастиря, Трьохсвятительську церкву, зведено будинок Київського обкому КПРС та ін.). Нині найдавніша частина Старого Києва — Місто Володимира — є заповідною зоною. У 1797—1917 роках існувала Старокиївська поліційна частина (первісна — 2-а поліційна частина), в 1918—1919 роках і в 1990—2002 — Старокиївський район.

СТАРОКИЇВСЬКА гора.
Височина, історична місцевість (Шевченківський, Подільський райони). Пролягає між Андріївським узвозом, Гончарною, Воздвиженською, Дегтярною вулицями та Киянівським провулком. Прилягає до історичних місцевостей Андріївська гора, Бабин Торжок, Волова гора, Гончарі, Замкова гора, Кожум'яки. Назва — від Старого Києва, найдавніша частина якою (Місто Володимира) була розташована на Старокиївській горі. Північно-східний виступ Старокиївської гори (між Гончарною і Дегтярною вулицями) має назву гора Детинка — на ній знаходилася центральна частина детинця (назва Старокиївських укріплень). На Старокиївській горі виявлено залишки давніх культур (в тому числі зарубинецько-корчуватської), що дало підстави багатьом дослідникам вважати, що найдавніший Київ (городище Кия) з'явилося саме в цій місцевості.

Т

ТАТАРКА.
Історична місцевість, колишня слобідка. Простягається звивистим, вузьким узгір'ям між Подолом, Глибочицею, Щекавицею, Лук'янівкою, Юрковицею, Вовчим і Реп'яховим ярами. Основні вулиці: Лук'янівська, Нагірна, Стара Поляна, Татарська і Отто Шмідта. Назва — від нижегородських татар (переважно миловарів і торговців), які у 1840-і роки оселилися в районі сучасної Татарської вулиці, але невдовзі переселилися на Поділ біля Житнього ринку, заснувавши татарський ринок Шурум-Бурум. У постанові про найменування вулиць від 1869 року Татарка фігурує як частина Лук'янівки, а Половецька вулиця до 1869 року мала назву Загородна Лук'янівська вулиця. Місцевість Татарка набула особливого розголосу в 1910-і роки у зв'язку із резонансною «справою Бейліса»: її головні свідки та сам Бейліс жили на Верхньоюрківській вулиці (тепер Отто Шмідта), пов'язані з ними будинки знесені у 1985 році. Забудова Татарки, що складалася переважно з одно- і двоповерхових будинків, майже повністю ліквідована в 1970—80-і роки. Нині тут — житловий масив та низка установ.

ТЕЛИЧКА.
Історична місцевість, колишнє селище у Голосіївському та Печерському районах. Простягається обабіч Наддніпрянського шосе, залізниці Київ—Полтава та узбережжям Дніпра. Орієнтовні межі з півночі на південь — між Стратегічним мостом і р. Либідь. Прилягає до місцевостей Бусове Поле, Видубичі, Звіринець, Лиса гора і Покіл.

Розрізняють Нижню Теличку, що обіймає низовинну, колишню заплавну, територію, і Верхню Теличку, що включає східну частину Бусової гори (вулиці Соловцова, Сорочинська, Звіринецький, Кленовий і Ясеневий провулки) та кінцеві ділянки Залізничного шосе і Тимірязєвської вулиці. Щодо походження назви місцевості існують дві версії: одна, народного походження — від розташованого тут колись великого пасовиська, де випасали молодняк великої рогатої худоби; інша версія — від прізвища одного з власників, можливо, ігумена (місцевість згадується у документах 1694 року під назвою Телячев). В гирлі Либеді знайдено залишки поселення доби неоліту. Забудовуватись приватними садибами Теличка почала у 2-й половині XIX століття (Військово-Кладовищенська, Набережно-Печерська вулиці, Обухівський шлях), в процесі спорудження залізниці Київ—Курськ і Стратегічного (Дарницького) мосту через Дніпро (побудований у 1870 році). У складі Києва — від 1923 року. З 1950-х років Теличка розвивається переважно як промзона, забудована на колишніх заливних луках Дніпра та на частині знесеної (у 1960—70-і роки) садибної житлового забудови.

ТЕЛЬБИН.

Озеро на жилмасиві *Березняки* (Дніпровський район). Простягається між проспектом Павла Тичини, вулицями Березняківською і Юрія Шумського. До спорудження масиву під час повені озеро з'єднувалося із Дніпром і фактично перетворювалося на його затоку. Походження назви не встановлене (імовірно, тюркське). Від доби Київської Русі впродовж багатьох століть озеро Тельбин було ланкою Наводницького перевозу (див. *Наводничі).* На початку XVIII століття на узбережжі озера збудовано *Кухмістерську слобідку,* згодом — хутір Березняк, у 1960—70-і роки — жилмасив Березняки, а озеро остаточно відокремлене від Дніпра намивною дамбою. Назву Тельбинська вулиця до 1968 року мав проспект Павла Тичини. Існує також озеро Нижній Тельбин між залізницею Київ—Полтава і промзоною Позняків (вздовж Канальної вулиці).

ТЕРЕМКИ.

Історична місцевість, хутір і жилмасив у Голосіївському районі. Простягається між с. Жуляни, жилмасивом Одеської автостради, місцевістю Феофанія і селищами Гатне, Новосілки і Чабани Києво-Святошинського району. На півночі прилягає до історичної місцевості Красний Трактир Основні магістралі — проспект Академіка Глушкова, вулиці Велика Окружна (до с. Жуляни), Академіка Заболотного (до вулиці Івана Сірка), Лятошинського і Якубовського. Під назвами «Теремки», «Теремище» і тому подібне за доби Київської Русі фігурували місцевості, де зводилися князівські чи боярські будинки-тереми. Вперше Теремки згадані як урочище Теремець в Іпатіївському літописі за 1150 рік. На Теремках поблизу Іподрому виявлено залишки давньоруського селища XI—ХП століття. У 1593 році Теремки згадуються як володіння Києво-Печерської лаври, в 1694 році — Братською монастиря, у 1867 році — Софійського монастиря, що зумовило їх паралельну назву Софійська дача. У 1804 році Теремки зареєстровані як хутір з пасікою. У межах Києва — від 1938 року. Проте інтенсивне освоєння Теремків як житлового, науково-академічного та масово-рекреаційного району Києва розпочинається лише у 1950-і роки, після побудови і відкриття Виставки передового досвіду в народному господарстві (ВПДНГ; тепер — Національний комплекс «Експоцентр України»). Нині на Теремках існують два жилмасиви — Теремки-1 (збудовані в 1984—1991 роках вздовж проспекту Глушкова і вулиці Заболотного) і Теремки-2 (праворуч від Великої Окружної вулиці, між вулицями Василя Касіяна і Крейсера «Аврора»; основну забудову здійснено в

1979—1981 роках на місці колишнього експериментально-дослідного розсадника плодово-ягідних культур), Кібернетичний центр (комплекс науково-дослідних установ НАН України) з прилеглими до нього житловими кварталами (праворуч від проспекту Глушкова), селище вздовж Короткої та Чабанівської вулиць (одноповерхова садибна забудова), іподром (збудований у 1962—1969 роках) тощо. Існують Теремківські вулиця і провулок.

ТРОЄЩИНА, Чотанове, Чуриловщина.
Історична місцевість, селище у Деснянському районі. На території Троєщини виявлено пам'ятки доби неоліту, бронзи, трипільської культури. За доби Київської Русі тут існував заміський князівський палац «Рай», у XV столітті — замок київського князя (1454—1470) Симеона Олельковича, завдяки чому ця місцевість (разом із сусідньою Вигурівщиною) певний час мала назву Городець або Олельковe городище. У 1492 році Троєщина фігурувала як с. Чотанове, в XVI столітті — як с. Чуриловшина, відтоді ж — як «грунт Троїцький», Троєсчина, Троєтчина. У 1654 році затверджено межі із сусіднім с. Вигурівщина. Сучасна назва вперше зафіксована у 1667 році, походить від Троїцького (Микільського) шпитального монастиря, якому у той час належали землі Троєщини. Від кінця XVIII століття — у казенному володінні. У 1930—1937 роках Троєщина входила до Київської приміської смуги. В межах Києва — від 1988 року. Основна забудова — садибна одноповерхова із вкрапленнями багатоквартирних будинків (вулиця Будівельників). Налічує 35 вулиць. Офіційну назву «Троєщина» у 1982—1987 роках мав сусідній жилмасив *Вигурівщина-Троєщина*. Існувала Троєщинська вулиця на Воскресенській слобідці (ліквідована у середині 1980-х років).

ТРУХАНІВ острів.
Острів, історична місцевість і зона відпочинку у Дніпровському районі. Простягається між основним руслом Дніпра і протокою *Чорторий*. На півночі переходить в урочище Чорторий (умовна межа — по Петрівській залізниці, що перетинає Труханів острів). Включає в себе декілька великих водойм, в тому числі Матвіївську затоку (на півдні) та озеро Баб'є (в центрі). Сполучений з правим берегом Дніпра Парковим мостом. На Трухановому острові виявлені залишки поселень від 2-го тисячоліття до н. е. до XVIII століття. Достовірні відомості про походження назви «Труханів острів» відсутні. Як острів Туханов або Трухонов фігурує з початку XVI століття, був предметом постійних територіальних суперечок між Микільським монастирем (зокрема, перейшов у його власність у 1534 році) і Київським магістратом, чиє право на володіння Труханів острів впродовж XVII—XVIII століть неодноразово підтверджувалося грамотами польських королів, гетьмана Івана Мазепи і російського імператора Петра I. У 1797 році Труханів острів був переданий до Остерського повіту Чернігівської губернії, але фактично залишався в розпорядженні київської міської влади. До середини XIX століття острів використовувався переважно як сіножать. В процесі спорудження на Трухановому острові парового млина (у 1856 році) та сухоремонтних майстерень (1970-і роки) виникає слобідка Труханів Острів, що у 1920—30-і роки налічувала близько 4 тисяч мешканців, 20 вулиць і провулків (спалена німецькими окупантами в 1943 році). Одночасно, з кінця 1870-х років, Труханів острів починає освоюватися як місце масового відпочинку, у 1880—1910-і роки на його західному узбережжі існував парк «Ермітаж». У 1913 році Труханів острів був перейменований на о. Олексіївський — на честь законного наступника російського престолу Олексія Миколайовича, — але назва на практиці не узвичаїлася. З кінця I940-х років Труханів острів є передусім рекреаційною зоною

(влаштовано міський пляж, який донині є найбільшим пляжем Києва, діють дитячі літні табори тощо), у 1957 році споруджено пішохідний Парковий міст між Трухановим островом та Набережним шосе. По Труханову острову пролягає Труханівська вулиця (одержала назву в 2001 році).

ТУРЕЦЬ.
Струмок на *Подолі.* Був лівою притокою р. Глибочиця, а опісля перепланування Подолу в 1-й третині XIX століття впадав у Київську гавань. Версії щодо походження назви: від капища тура (священної тварини слов'ян-язичників), тюркського «тур» — жити, джерело (татарською). Одна з перших згадок про улоговину Турця припадає на 1764 рік. Нині не існує. Від струмка Турець одержала назву Турівська вулиця на Подолі (до 1869 року — Садова).

«ТУРЕЦЬКЕ СЕЛИЩЕ».
Житловий мікрорайон у Солом'янському районі, розташований вздовж вулиць Кадетський Гай та Івана Пулюя. Проїзд до «Турецького селища» — по вулиці Федора Ернста. Є частиною історичної місцевості Чоколівка, межує із місцевістю Пронівщина. Забудоване 10—16-поверховими багатоквартирними будинками впродовж 1993—1994 років (заселене у 1995 році) для колишніх військовослужбовців групи радянських військ «Німеччина». Офіційної назви не має. Назва ж «Турецьке Селище» має стихійне народне походження: мікрорайон забудовувався на кошти Німеччини зусиллями робітників турецького походження.

УГОРСЬКЕ.
Історична місцевість, урочище на Дніпрових схилах (Печерський район). Територіально співпадає з *Аскольдовою могилою.* Прилягає до місцевостей Берестове, Провалля, Хрести, а на сході виходить до Дніпра. Перетинається Парковою дорогою та Дніпровським узвозом. Серед перших згадок про Угорське — в давньоруських літописах за 882 рік (про поховання в Угорському київського князя Аскольда) і за 898 рік: «Идоша угры мимо Киева и се зовет ныне Угорское». На підставі цього запису виникла легенда про перебування тут угорців. За іншою версією, назва «Угорське» має суто географічне походження: «угор» (давньоруське), «узгір'я» — крутий землистий берег ріки. До того ж і назва «Угорське» мас набагато давніше походження, ніж час перебування (гіпотетичного) угорців у Києві. У 1151 і в 1161 роках Угорське згадане як укріплений князівський двір. Тепер — паркова зона.

УРЛІВ ГРАД.
Історична місцевість, урочище на території Позняків (Дарницький район). Походження назви «урлів» не з'ясоване; одне із значень давньоруського слова «град» — піщана коса. На жилмасиві Осокорки існує Урлівська вулиця (назва — від 1993 року, прокладена у 2-й половині 1990-х років).

Ф

ФАНЕРНЕ селище.
Історична місцевість, колишнє селище у промзоні Соцміста (Дніпровський район). Простягається вздовж Фанерних вулиці та провулка і залізниці Київ—Полтава. Назва — від селища Фанерного заводу, збудованого у 1930-і роки (знищене під час Великої Вітчизняної війни).

ФЕОФАНІЯ, Лазарівщина. Шахравщина.

Місцевість, поселення у Голосіївському районі. Власне поселення Феофанія розташоване обабіч початкової частини вулиці Академіка Лебедєва (до перетину з лісопарком), умовні межі історичної місцевості Феофанія — від вулиці Івана Сірка (включаючи Наукове селище) до с. Пирогів. Прилягає до місцевостей Голосіїв, Пирогів, Теремки, на півдні межує з селищем Новосілки і с. Хотів Києво-Святошинського району. Вперше згадана у 1471 році як місцевість Лазарівщина або Лазорівщина, що перебувала у власності київського тіуна (литовського адміністратора) Ходики, згодом — як хутір Лазарівка, у XVII—XVIII століттях — Шахравщина (Шархавщина). Наприкінці XVIII століття фігурує як володіння Софіївського монастиря. Сучасна назва — від 1803 року: надана з благословення київського митрополита Банулеско на честь настоятеля Михайлівського Золотоверхого монастиря Феофана Шиянова, який в 1802 році одержав у цій місцевості угіддя для заміської дачі. У 1919 році монастирські землі у Феофанії були конфісковані у державну власність і на їх території організовано державне приміське сільськогосподарське підприємство. У 1930—1937 роках Феофанія входила до Київської приміської смуги. В межах Києва — від 1957 року. Нині у Феофанії — низка наукових і лікувальних закладів, житлова забудова (садибна і багатоповерхова), дослідні сільськогосподарські станції та пам'ятки архітектури (Свято-Пантелеймонівська церква, митрополичий палац на вулиці Академіка Лебедєва та інше)

ФУЗИКИ.

Куток у колишньому с. *Біличі,* розташовувався в районі сучасної Спартаківської вулиці та кінцевої ділянки Ірпінської вулиці. Походить від прізвища заможної селянської родини Фузик, з якої в 2-й половини XIX — на початку XX століття вийшло чимало підприємців і землевласників. Ця родина відіграла помітну роль у розбудові західних передмість Києва: заснували хутір *Нивки* (первісна назва — Фузиківка), цегельний завод на Шулявці (Борщагівська вулиця, 12), а С. М. Фузик володів 408 десятинами землі (майже 450 га) біля с. Гореничі (тепер Києво-Святошинський район). За деякими відомостями, Фузики мали чеське походження. На думку краєзнавця С. Вакулишина, Фузики є найдавнішим кутком Біличів, а в будинках, які свого часу належали Фузикам, за радянської доби було розміщено центральну садибу місцевого колгоспу. Стару забудову Фузиків ліквідовано на межі 1980—1990-х років під час будівництва жилмасиву Біличі.

Х

ХАРКІВСЬКИЙ жилмасив.

Розташований у дарницькому районі. Простягається між вулицями Російською, Ялтинською, Славгородською, Абая Кунанбаєва, Харківським шосе, Вірменською, проспектом Миколи Бажана, вулицею Ревуцького. Прилягає до місцевостей Нова Дарниця, Червоний хутір та жилмасиву Позняки (межує по вулиці Ревуцького). Намив грунту розпочато в 1980 році, основну забудову здійснено у 1982—1988 роках, більша її частина розташовується на місці колишнього с. Шевченка (знесене у 1984— 1987 роках). У 1980—1987 роках мав назву жилмасив Харківське Шосе. Разом із сусідніми жилмасивами Осокорки й Позняки Харківський жилмасив становить частину Південно-Дарницького планувального району.

ХРЕСТИ.
Історична місцевість на Печерську. Простягається між вулицями Січневого повстання, Суворовською та Московською. Прилягає до місцевостей Аскольдова Могила, Берестове, Васильківські Рогатки, Клов, Ніжинська слобода, Печерський базар і Собача Тропа. Назва «Хрести» походить, імовірно, від наявного тут перехрестя доріг (на Поділ та Старий Київ, до Києво-Печерської лаври, до Наводницької переправи та в напрямку м. Васильків), на якому в давнину ставили капличку з іконою або хрест. За доби середньовіччя територія Хрести була у власності Микільського монастиря та Києво-Печерської лаври. Початок освоєння Хрестів як житлового та ділового району припадає на 2-гу половину XVIII століття після вилучення церковних земель у казенну власність. У 2-й половині XVIII — на початку XIX століття Хрести згадуються як цивільне поселення, забудоване переважно одноповерховими будинками, мало 6 »проїзних» та 8 «малих» вулиць, у 1785 році в ньому налічувалося близько 500 жителів. У 1830-і роки в процесі будівництва Печерської (Миколаївської) фортеці Хрести були наново розплановані (сформувалася сучасна мережа вулиць і провулків) і як окреме поселення припинили існування. На Хрестах частково збереглася історична забудова XIX — початку XX століття Назву Хрестовий провулок до 1940 року мала сучасна вулиця Миколи Гайцана.

ХРЕЩАТИК, Хрещатий яр.
Історична місцевість, урочище (Подільський район). Простягається вздовж сходів, що сполучають Володимирський узвіз та Набережне шосе (біля пам'ятника Хрещенню Русі; інші назви — пам'ятник Магдебурзькому праву, Нижній пам'ятник Володимиру. Збудований у 1802—1808 за проектом А. Меленського). За доби Київської Русі у струмку, що протікав через Хрещатий яр, хрестили дітей великого київського князя Володимира Святославича, а в 988 році біля місця впадіння цього струмка в р. *Почайну* відбулося історичне хрещення киян. Відтоді вся довколишня місцевість, включаючи Поштову площу і частину Михайлівської гори, стала відома як Хрещатицьке урочище. Назву «Хрещатик» або Велика Хрещатицька вулиця до 1869 року мала сучасна Набережно-Хрещатицька вулиця, тому що саме нею, за переказом, кияни в 988 році йшли на хрещення. Таку ж назву на початку XIX століття здобула й сучасна центральна магістраль Києва, що було зумовлено його близькістю до Хрещатого яру (а не його тотожності з ним, як вважає дехто з дослідників).

Ц

«ЦАРСЬКЕ СЕЛО».
Житловий мікрорайон у Печерському районі. Обіймає верхню частину Наводницького яру між бульваром і площею Лесі Українки та Старонаводницькою вулицею. Забудовується з 1-ї половини 1980-х років багатоповерховими житловими будинками. Офіційної назви не має. Назва «Царське Село» — стихійного народного походження, зумовлена тим, що споруджувані тут будинки з квартирами поліпшеного планування первісно призначалися для вищих партійних і державних посадовців УРСР. Завдяки численним протестам громадськості в 1986—1989 роках будівництво цього мікрорайону, яке призвело до спотворення віковічного природною ландшафту і знесення історичної забудови XIX — початку XX століття по Старонаводницькій вулиці (а також прилеглим до неї Старонаводницьким провулку і проїзду, офіційно ліквідованим у 1983 році), було тимчасово призупинене. Тоді ж народилася назва «Царське Село». Побутувала також назва «Внукове», бо поширилася думка, начебто ці будинки призначені не так для самих посадовців, як для їхніх близьких родичів

ЦЕРКОВЩИНА, Гнилеччина. Глинець.
Історична місцевість у Голосіївському районі. Простягається між Дніпропетровським шосе і межею міста. Прилягає до місцевостей Конча-Заспа, Чапаєвка і с. Лісники Києво-Святошинського району. На території Церковщини знайдено залишки трипільської, зарубинецької, тщинецької та інших давніх культур. Згадується від доби Київської Русі як Гнилеччина, Гнилець, Глинець у зв'язку зі спорудженням тут Гнилецького монастиря (у 1125—1132 роках). Його назва, за однією версією, походить від заболоченого характеру місцевості (деякий час фігурувала як Гадюча балка), за іншою — від наявних у цій місцевості великих глиняних покладів, що дозволяли розгорнути тут спочатку гончарне, а згодом і цегляне виробництво. На користь другої версії свідчить також місцевий мікротопонім Колнин луг (від давньоруського «кол» — глина). У 1654 році Гнилець згадується як володіння Видубицького монастиря. Після відкриття тут в 1831 році давньої Феодосієвої печери, що в XI—XII століттях була притулком для ченців із сусідніх монастирів, утверджується назва Церковщина. Від 1833 року (імовірно, до 1919 року) Церковщина перебувала у власності Братською монастиря. У 1920-і роки поселення на Церковщині фігурує як радгосп Церковщина, від 1932 року — хутір Вільний, розташований праворуч від Дніпропетровського шосе.

ЦИМБАЛІВ ЯР.
Місцевість, поселення у Голосіївському районі. Пролягає вздовж вулиці Цимбалів Яр та охоплює низку прилеглих до нього вулиць і провулків (в тому числі Бойову вулицю, Інгульський, Райгородський провулки, більшу частину провулків Уральського і Цимбалів Яр). Прилягає до місцевостей Деміївка і Добрий Шлях (межує з ними по Листопадній вулиці та Уральському провулку). Назва — від господарів кількох садиб у Цимбаловому Яру — Цимбаленків. Цимбалів яр відомий з кінця XIX століття й відтоді забудовується приватними малоповерховими будинками (найінтенсивніший період забудови — 1930—50-і роки.

ЦИТАДЕЛЬ.
Частина території *Печерську,* збігається з межами старої Печерської фортеці. Назва — від великої кількості розташованих тут військових об'єктів, включаючи саму фортецю (закладена гетьманом Іваном Самойловичем у 1670-і роки, добудована у 1706—1715 роках за наказом російського. імператора Петра I), старий корпус заводу «Арсенал» (2-а половина XVIII століття), колишню казарму Третього авіапарку тощо. Проте більшу частину території Цитаделі обіймає Києво-Печерська лавра. Вулиці, що пролягали по Цитаделі, первісно мали «номерні» назви (Цитадель-1, Цитадель-2 тощо), у 1940 році — перейменовані (вулиця Цитадель — сучасна Цитадельна вулиця, Цитадельний провулок — сучасний Лаврський провулок) або приєднані до інших вулиць (вулиця Цитадель-1 стала ділянкою вулиці Січневого повстання).

Ч

ЧАЙКА, мис Чайка.
Урочище на правому узбережжі Дніпра, в місцевостях *Видубичі* й *Теличка.* Походження назви невідоме. У 1980-і роки на Чайці виявлено залишки будівельних матеріалів доби Київської Русі.

ЧАПАЄВКА, Віта Литовська.
Місцевість, колишнє село у Голосіївському районі. Простягається між вулицями Академіка Заболотного, Лютневою, заплавою Дніпра, лісовим масивом Конча-Заспа і схилами над Червонопрапорною, Комунальною і Крутою вулицями. Перетинається Дніпропетровським та Столичним шосе і залізницею Київ—Миронівка. Прилягає до місцевостей Острів Водників, Жуків острів, Конча-Заспа, Пирогів і Церковщина. Включає в себе місцевість *Борзаків хутір.* На території Чапаєвки виявлено залишки культури доби мезоліту (10—8-го тисячоліть до н. е.), трипільської, дніпро-донецької та зарубинецької культур. Від 1602 року фігурує як с. Віта Литовська, що вказує на його більш давне походження (від доби належності цих земель до Великого князівства Литовського). Віта — річка, що перегинає село з південного заходу на північний схід (вздовж сучасних Лісоводної, Риболовецької, Вітавської та Лютневої вулиць) і впадає у Дніпро; назва — від давньослов'янського «віта» — фортечна вежа. За дорадянської доби Віта Литовська було у володінні Видубицького монастиря. У XIX — на початку XX століття згадувалася також як Віта Хотівська (входила до Хотівської волості Київського повіту), Віта Видубецька та Віта Монашеська. У 1930—1937 роках входила до Київської приміської смуги. З 1937 року — під сучасною назвою, на честь героя громадянської війни В. І. Чапаєва. У складі Києва — з 1957 року. Включає 24 вулиці й провулки.

ЧЕРВОНЕ село — див. *Шевченка село, Красний Трактир.*

ЧЕРВОНИЙ хутір — див. *Красний хутір.*

ЧЕРЕПАНОВА гора.
Історична місцевість у Печерському районі. Простягається між вулицею Анрі Барбюса, Спортивною площею, Госпітальною вулицею та Лабораторним провулком. Вбирає в себе більшу частину місцевості *Соколиний Ріг.* Прилягає також до місцевостей Клов і Новоє Строєніє. Назва — від прізвища київського цивільного губернатора (у 1814—1817 роках) П. С. Черепанова, чия садиба була розташована у цій місцевості (востаннє згадана в 1857 році). Відтоді на Черепановій горі розпочато зведення важливих військових та цивільних об'єктів. У 1830-і роки на Черепановій горі збудовано частину укріплень Нової Печерської фортеці та військовий госпіталь (від нього одержали назви Госпітальні вулиця та провулок і Новогоспітальна вулиця), в 1913 році влаштовано Всеросійську сільськогосподарську і промислову виставку з нагоди 300-річчя правління російських царів Романових, у 1920-і роки споруджено Червоний стадіон (згодом неодноразово реконструйований; нині — Національний спорткомплекс «Олімпійський»), у 1970—80-і роки — готельний комплекс по Госпітальній вулиці та ін.

ЧМЕЛІВ яр.
Історична місцевість, колишній відрог *Вовчого яру*, частина місцевостей Глибочиця і Татарка (Шевченківський район). Простягається між вулицями Глибочицькою та Старою Поляною. Назва — від прізвища одного з одного з першопоселенців (Чміль). Під час прокладання однойменної вулиці (занесена до списку вулиць за 1883 рік) яр був частково засипаний. Вулицю Чмелів Яр разом з її історичною одноповерховою забудовою ліквідовано у 1983—1984 роках під час побудови Лук'янівського жилмасиву, а по її колишній трасі прокладено нову ділянку Лук'янівської вулиці. Назву «Чмелів Яр» до 1955 року мала також Трудова вулиця.

ЧОКОЛІВКА.

Історична місцевість, колишнє селище у Солом'янському районі. Селище Чоколівка було розташоване між Повітрофлотським проспектом, Аеродромною вулицею, залізницею Київ—Фастів і Донецькою вулицею. Проте місцевість Чоколівка охоплює також територію, що безпосередньо прилягала до цього селища, включаючи *Першотравневии жилмасив*, колишнє селище Першого Травня (між вулицями Антонова і Донецькою), житловий мікрорайон біля аеропорту «Київ» («Жуляни») і *«Турецьке селище»*. Прилягає до місцевостей Жуляни, Кадетський Гай, Караваеві Дачі, Олександрівська слобідка, Пронєвщина і Солом'янка. Історія селища Чоколівка бере відлік з 1896 року, коли 98 київських робітників і залізничників (з 1899 року — Київська робітнича артіль) звернулися до міської думи з проханням виділити їм на пільгових умовах землі під забудову. Спочатку передбачалося розмістити селище між Брест-Литовським і Старо-Житомирським шосе (біля *Васильчиків*). Рішення ж про сучасне місцеположення Чоколівки ухвалене думою в 1901 році. Назване на ім'я київського підприємця М. І. Чоколова, який виділив на придбання землі більшу частину необхідних коштів (9 тис. крб. з необхідних 17 тис.). Доти ці землі належали писарю Микільсько-Борщагівської волості Устименку, з нагоди чого одну з вулиць нового селища було названо Земською (тепер частина Повітрофлотського проспекту). Історичну забудову селища Чоколівка разом з більшістю й вулиць і провулків ліквідовано протягом 1960—70-х років (тепер тут промислові підприємства і складські приміщення), селища Першого Травня — у 1-й половині 1980-х років (на його місці — багатоповерхова житлова забудова).

ЧОРНА гора.

Місцевість, селище у Печерському районі. Простягається між залізницею Київ—Полтава, бульваром Дружби народів та яром між вулицями Олександра Матросова і Ківвідзе. Прилягає до р. Либідь, Бусового Поля, Деміївки, Звіринця, Нового Строєнія і Саперної слобідки. Основні вулиці — Товарна, Тиха, Чорногірська. Назва має народне походження — від чорноземною грунту. З 1-ї половини XIX століття до 1923 року на Чорній горі переважно дислокувалися військові частини (згодом переведені на лівий берег Дніпра). З 1927 року розпочато житлову садибну забудову (між вулицями Товарною і Чорногірською; у 1940-х роках селище розширено до сучасних меж), зведено низку промислових підприємств. На частині місцевості Чорна гора — між бульваром Дружби народів і вулицею Менделєєва — на межі 1950—60-х років збудовано *жилмасив Печерської автостради.*

ЧОРНА ГРЯЗЬ.

Урочище на *Подолі.* Простягається вздовж східного схилу Замкової гори між Андріївським узвозом, вулицями Притисько-Микільською та Хорива. Назва — від очеретяного болота, що колись знаходилося тут. Відома з XVI століття. Більшу частину урочища обіймає Фролівський монастир. Назву вулиця або провулок Чорна Грязь до 1910-х років мала сучасна Фролівська вулиця, що пролягає у південній частині цієї місцевості..

ЧОРТОРИЙ, Десенка.

Протока Дніпра, урочище (Деснянський район). Протока Чорторий простягається від дамби біля р. Десна (звідси друга назва цієї протоки — Десенка) до Дніпра біля мосту Метро. Загальна довжина — 13 км. Назва — від старослов'янського «чорторий» — глибока яма. Урочище Чорторий є продовженням *Труханова острова,* розташоване між протокою Чорторий, основним руслом Дніпра, Петрівською залізницею (умовна

межа) і о. Муромець. Перетинається проспектом Ватутіна, сполучене з право— та лівобережжям Києва Московським (автотранспортним) та Подільським (залізничним) мостами Згадується в літописах з 1147 року. Тепер — зона відпочинку. Від 1972 року у північній частині урочища діє парк Дружби народів.

Ш

ШАТО-ДЕ-ФЛЬОР.
Історична місцевість у центральній частині Києва (Печерський район). Охоплює територію сучасного стадіону «Динамо», майдан перед центральним входом до нього і трасу Петрівської алеї. Прилягає до Дніпрових схилів, історичної місцевості Провалля, парків «Хрещатий» та Міський Сад. До середини XIX століття відома як ставок у садово-парковій зоні (осушений у 1850-і роки). У 1856 році місцевість перейшла у власність купця Карло Християні, який невдовзі спорудив тут розважальний комплекс, що включав театр-цирк, танцювальний зал, відкриту естраду та ін. Назву «Шато-де-фльор» (фрунцузькою — «Сад квітів») комплекс здобув у 1863 році, коли відбулося його офіційне відкриття. Тривалий час Шато-де-Фльор був популярним місцем масових гулянь, але в 1910—20-і роки зазнав занепаду. В 1934—1936 роках на території колишнього розважального комплексу споруджений стадіон «Динамо» та прилеглий до нього спорткомплекс.

ШЕВЧЕНКА селище.
Розташоване у Подільському районі між вулицями Вишгородською, Пуща-Водицькою, Ростовською, Косенка, Канівською, Межовим провулком, вулицями Світлицького і Осиповського. Прилягає до історичних місцевостей Вітряні гори, Дача Кульженка, Кинь-Грусть. Кристерова гірка, Вишгородського жилмасиву і Пуща-Водицького лісу. Виникло на початку 1920-х років між вулицями Бестужева, Красицького і Лисянською. Назва — в пам'ять про перебування Т. Г. Шевченка на Пріорці. Сучасних меж досягло у 1940—50-і роки (одно- і двоповерхова приватна садибна забудова).

ШЕВЧЕНКА село.
Розташовувалося у сучасному Дарницькому районі вздовж Харківського шосе (з правого боку — між Здолбунівською вулицею, Харківською площею та незабудованими луками між с. Шевченка і с. Позняки; з лівого боку — між Російською вулицею, Славгородським провулком та Брацлавською вулицею). Прилягає до місцевостей Красний хутір, Нова Дарниця і Позняки. Основна забудова здійснена у 1940-і — на початку 1950-х років. Мало офіційну назву с. Червоне (Красне), але паралельно фігурувало як хутір Шевченка. Від 1961 року — село ім. Т. Шевченка. У 1984—1987 роках майже всю стару — одноповерхову садибну забудову с. Шевченка було знесено у зв'язку із будівництвом Харківського жилмасиву, а її фрагменти залишилися на Вірменській, Горлівській, Дніпродзержинській, Урожайній та Чернігівській вулицях.

ШИРМА.
Історична місцевість, поселення у Голосіївському районі. Розташована між Червонозоряним проспектом, вулицями Кайсарова, Смольною, Амурською, Козацькою та Майкопською. Прилягає до історичних місцевостей Голосіїв, Деміївка і Совки. Відома з початку XX століття. Назва — від прізвища господаря саду, що існував на той час у цій місцевості. Як селище почало забудовуватися у 1930-і роки (обабіч Пролетарських вулиці та провулку), сучасне планування та забудова

(переважно одноповерхова садибна) здійснена з кінця 1940-х до середини 1950-х років. Сучасні назви вулиць і провулків Ширми (загалом 30) надані у 1953—1959 роках.

ШПОЛЯНКА, Шполянське нагір'я, Шполянське підгір'я.
Історична місцевість, колишній сад на Куренівці (Подільський район). Являє собою узгір'я між Сирецьким яром (вздовж Сирецької вулиці) і проваллям на початку Верболозної вулиці. Назва — від прізвища володаря фруктового саду Шполянського, що існував у цій місцевості на початку XX століття (згадувався з 1908 року). Із цим садом були пов'язані й назви прилеглих до нього вулиць — Садової (з 1955 року — Тагільська вулиця), Фруктової та Шполянської, що існують донині. У 1930—50-і роки територія колишнього саду забудована малоповерховими приватними будинками.

ШУЛЯВКА.
Історична місцевість, село і містечко (Шевченківський, Солом'янський райони). Простягається між залізницею Київ—Фастів, вулицями Борщагівською, Академіка Янгеля, проспектом Перемоги, вулицями Зоологічною, Маршала Рибалка, В'ячеслава Чорновола і Повітрофлотським шляхопроводом. Прилягає до місцевостей Арештантські Городи, Євбаз, Кадетський Гай, Казенні Дачі, Караваєві Дачі, Лук'янівка і Солдатська слобідка. Відома з XII століття (згадки в літописі за 1146, 1161 роки) як місцевість Шелвов, Шелвов Борок, Шелвово сельцо (давньоруське «шелвов борок» — гай з низькорослими деревами і великою кількістю галявин). Імовірно, давнє поселення у цій місцевості зникло під час навали військ хана Батия, а наново заселятися почало у XVII столітті, коли знову згадується Шелвово сельцо (його точне розташування не встановлене). У документах за 1763, 1768, 1772 роки Шулявка фігурує як урочище та гай Шулявщина. У 1720-і роки київський митрополит Варлаам Ванатович утворив тут Шульжинське подвір'я Софійського монастиря, яке розташовувалося не на території сучасної Шулявки, а з протилежного боку р. Либідь, фактично на території *Кадетського гаю*. Від 1847 року територія Шульжинського подвір'я перейшла у казенне володіння для побудови Володимирського Кадетського корпусу (тепер Повітрофлотський проспект, 6). На початку XIX століття Шулявка згадується вже на сучасній її території як селище так званих казенних селян, чиї землі належали Палаті державних маєтностей. Інтенсивна розбудова Шулявки розпочинається у середині XIX століття після прокладення нового Києво-Брестського шосе (тепер проспект Перемоги), тоді ж склався її поділ на містечко Шулявка (праворуч від згаданого шосе) і село Шулявка (між шосе і р. Либідь), або ж — на «праву» та «ліву» Шулявки. Перша з них увійшла до складу Києва в 1851 року, у 1874 році затверджено план її розвитку, в 1886 році офіційно найменовано вулиці, а в 1900 році ухвалено новий план розвитку, що затвердив існуючу до сьогодні схему вулиць і провулків. «Ліву» Шулявку разом із садибою КПІ включено до складу Києва у 1912 році. У 1901 році на Шулявці введено в експлуатацію перші 6 корпусів Київського політехнічного інституту (КПІ, тепер Національний технічний університет), в 1902 році відкрито Пушкінський парк, в 1914 році — Київський зоопарк. У 1920-і роки Шулявка, як один з колишніх епіцентрів робітничого руху в Києві, мала офіційну назву Раковка — на честь тодішнього Голови Раднаркому України (у 1919—1923 роках) Х. Г. Раковського, а з кінця 1920-х до початку 1940-х років — Жовтнівка (на честь Жовтневого перевороту 1917 року). Стару забудову на Шулявки ліквідовано впродовж 1960—90-х років, в тому числі на «лівій» Шулявці — разом з усією системою вулиць і провулків. У 1966 році між проспектом Перемоги і Борщагівською вулицею розпочато будівництво жилмасиву (офіційної назви не має;

неофіційна — Шулявський або Політехнічний), а на початку 1970-х років, в ході реконструкції Борщагівської вулиці, ліквідовано історичну забудову між нею та р. Либідь. З серпня 1918 до кінця 1920-х років існував Шулявський район, що охоплював всю західну частину Києва.

Щ

ЩЕКАВИЦЯ, Щековиця, Шкавиця, Скавика, Олегова Могила, Олегова гора, Олегівка, Біскупська гора.

Історична місцевість у Подільському та Шевченківському районах. Являє собою клиноподібну височину між Подолом (вулиці Нижній Вал, Фрунзе), вулицями Глибочицькою, початковою ділянкою Лук'янівської вулиці (колишній Чмелів Яр) та Юрківським байраком (Нижньоюрківська вулиця). Прилягає до місцевостей Глибочиця, Плоське, Поділ, Стара Поляна, Чмелів яр і Юрковиця. Південно-західний схил гори має народну назву Чорний яр (до 1910 року таку ж назву мала прокладена в ньому Мирна вулиця). По Щекавиці пролягають вулиці Лук'янівська і Олегівська. Подібно до Боричевого узвозу та Замкової гори, ця місцевість та її назва пов'язані з легендою про заснування Києва: тут, згідно зафіксованими в давньоруських літописах переказами, оселився молодший брат Кия Щек, спорудивши власний замок (кремль). Саме тому місцевість і здобула назву Щекавиця, Щекавицька або Щекова гора (вперше згадується в 1151 році у зв'язку зі спробою князя Юрія Долгорукого захопити Київ). За легендою, на Щекавиці був похований київський князь Олег, який загинув у 912 році. Завдяки ньому за Щекавицею закріпилися також назви Олегова Могила, Олегова гора, Олегівка. Від XII століття Щекавиця фігурує серед володінь Кирилівського монастиря. В 1619 році грамотою польського короля Сигизмунда III Щекавиця була передана у володіння київським міщанам. У 1-й половині і в середині XVII століття на Щекавиці був розташований двір Київського єпископа, внаслідок чого місцевість почала також побутувати під назвою Біскупська гора (див. *Біскупщина*). Впродовж XVII—XIX століть Щекавиця згадується як Шкавиця, Скавиця, Скавика, що становлять варіанти основної назви — Щекавиця. В 1772 році на верхівці та східному схилі гори влаштоване Міське (згодом Щекавицьке) кладовище, що зумовило колишню назву Олегівської вулиці — Погребальна (до 1869 року). У XIX — на початку XX століття Щекавиця інтенсивно і стихійно забудовувалася переважно дрібними комерсантами (у тому числі татарами) і робітниками. Впродовж 1980-х років на Щекавиці, яку планувалося забудувати багатоповерховими спорудами, майже всю стару забудову знесено. Нині більша частина Щекавиці являє собою рідколісся із залишками історичної забудови XIX — початку XX століття. Топонім «Щекавиця» дав назви Щекавицьким вулиці (прокладена у 1930-і роки) і провулку (до 1952 року — Брюханівський, нині не існує) .

Ю

ЮРКОВИЦЯ, Юрковець, Юрківка, Сверховиця.

Історична місцевість, струмок, урочище (Юрківський байрак) і височина у Подільському і Шевченківському районах. Пролягає між Юрківським байраком і урочищем Богуславщина, орієнтовні межі — по трасах вулиць Нижньоюрківської (пролягає у Юрківському байраку), Отто Шмідта (її правобічне тупикове відгалуження прямує до вершини гори Юрковиця), Богуславського узвозу і західного краю забудови по вулиці Фрунзе та Мильному провулку. Становить частину Кирилівських висот. Прилягає до місцевостей Богуславщина, Вовчий яр, Плоське, Татарка і

Щекавиця. На Юрковиці виявлено пам'ятки зарубинецької культури. Струмок Сверховиця, що протікав у Юрківському байраку (від 1895 року у колекторі) і впадав у р. *Почайну,* відомий з часів Київської Русі. Назва «Юрковиця» — пізнішого походження, надана місцевими жителями як переінакшення назви «Сверховиця» або за характерними прикметами струмка (звивисте русло, стрімка течія). У XVIII столітті Юрків струмок і ставок (у XIX столітті його вже не існувало) фігурують як кордон між володіннями Кирилівського монастиря та Київського магістрату. У 1767 році траса сучасної Нижньоюрківської вулиці згадана як Чикирдин узвіз. Гора Юрковиця у деяких джерелах фігурує як Лиса гора (на її верхівці — незаросла галявина). Тепер у Юрковиці — лісопаркова зона і залишки історичної одно-, двоповерхової забудови. У XIX столітті крізь Юрковицю пролягала Велика Юрківська вулиця, що згодом поділилася на Багговутівську, Верхньоюрківську (тепер Отто Шмідта), Нижньоюрківську та Юрківську. Існувала також Мала Юрківська вулиця на Лук'янівці — між Овруцькою вулицею та Реп'яховим яром (від 1914 року — Надеждинська вулиця, оскільки тут розташовувалася садиба дружини відомого вченого-етнографа, професора Київського університету Митрофана Довнар-Запольського Надії; нині — безіменний тупик між будинками №№ 17 і 19 по Овруцькій вулиці).

Я

ЯМКИ, Яма.
Історична місцевість, колишнє селище. У Печерському районі. Назва — від основного роду занять його жителів (тут були розташовані кузні та майстерні по виготовленню карет і ямщицького реманенту). Було розташоване поблизу сучасної Жовтневої лікарні, а можливо і на її території (між вулицями Богомольця, Шовковичною і Мечникова). Прилягає до місцевостей Клов і Липки. Згадується в 1766 році як володіння Києво-Печерської лаври. На деяких планах Києва XIX століття фігурує також як Бульйонна слобідка. У середині XIX століття, через те, що селище опинилося на території еспланади Нової Печерської фортеці, воно було ліквідоване, а його жителів переселили у Новоє Строєніє, де з'явилися Ямська, Бульйонська (від 1941 року — Боженка) і Новобульйонська (від 1944 року — Короленківська) вулиці.

СПИСОК ОСНОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АН — Академія наук
б-р — бульвар
ВКП(б) — Всесоюзна комуністична партія (більшовиків)
ВО — виробниче об'єднання
ВУАН — Всеукраїнська академія наук
ВУЦВК — Всеукраїнський Центральний Виконавчий комітет
вул. — вулиця
зх. — західний
ЗС — залізнична станція
ім. — імені
київ. — київський
КП(б)У — Комуністична партія (більшовиків) України
м. — місто
НАН — Національна академія наук
НДІ — науково-дослідний інститут
нім. — німецький
НКВС — Нар. комісаріат внутрішніх справ
о. — острів
обл. — область, обласний
пд. — південний
пл. — площа
пн. — північний
сх. — східний
пол. — половина
пров. — провулок
промзона — промислова зона
просп. — проспект
р. — рік (при даті)
р. — ріка (при назві)
р-н — район
РНК — Рада Народних комісарів
рос. — російський
РСДРП — Російська соціал-демократична партія
с. — село
серед. — середина
сільгосп. — сільськогосподарський
ст. — століття
с-ще — селище
УНР — Українська Народна Республіка
Укр. — український
чв. — чверть

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Берлінський М. Ф. Історія міста Києва. — К., 1991

Вакулишин С. Тисяча років історії Ленінградського району м. Києва. — К., 1998.

Вулиці Києва: довідник / упор. А. В. Кудрицький Л. А. Пономаренко, О. О. Різник. — К., 1995.

Железняк І. М. З історії мікротопонімії давнього Києва / Мовознавство, 1981, № 2. — с. 56—62.

Железняк І. М. Давньоруська лексика в гідронімії Києва / Давньоруська ономастична спадщина в східно-слов'янських мовах. — К., 1986. — с. 11—20.

Загорский Я. Границы старого Киева / Киевские губернские ведомости, 1882, № 12. — с. 89—91.

Закревский Н. Летопись и описание Киева: в 2-х т. — М., 1868.

Київ: Історична енциклопедія. З найдавніших часів до 1917 р. / мультимедійне видання. — Київ. 3 Медіа, 2001.

Київ: Історична енциклопедія. 1917—2000 / мультимедійне видання. — Київ, 3 Медіа, 2002.

Київ: Провідник / під ред. Ф. Л. Ернста. — К., 1930.

Киев: Энциклопедический справочник / под ред. А. В. Кудрицкого — К., 1985.

Макаров А. Н. Малая энциклопедия киевской старины. — К., 2002

Позняк П. І., П'ятериков С. В. Київ: Погляд через століттгя. — К., 1988.

Пономаренко Л.А. Історична топонімія Києва // Питання історичної ономастики. — К., 1994. — с. 157—165.

Рибаков М. О. Невідомі та маловідомі сторінки історії Києва. — К., 1997.

Різник О. О. Топонімічний ландшафт Києва і проблеми Державної топонімічної політики // Світ культури: Науковий методичний вісник УЦКД. Вип. 2. — 2002, березень. — www.uckd.kiev.ua

Шулькевич М. М. Киев: Архитектурно-исторический очерк. — К. 1964.

Довідкове видання

Пономаренко Лідія Антонівна
Різник Олександр Олександрович

Київ

Короткий топонімічний довідник

Підписано до друку 14 04.2003.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Друк офсетний. Гарнітура Newton.
Умовн. друк. арк. 7,23. Обл.-вид. арк. 6,5.
Тираж 3000 прим.

Видавництво «Павлім», 03179, м. Київ, пр. Перемоги, 148/1.
Тел. (044) 423-16-81, тел/факс. (044) 423-16-82.
e-mail: pavlim@ukr.net.

Свідоцтво про внесення до Держреєстру суб'єкта видавничої справи
ДК №448 від 16 05.2001 р.

ПОНОМАРЕНКО Лідія Антонівна — історик, фахівець з питань геодезії та картографії. Народилася в м. Алчевську Луганської обл. Після закінчення в 1946 році Московського інституту геодезії, аерофотозйомки та картографії працювала на Донбасі, а з 1959 року її життєвий шлях пов'язаний з Києвом — Інститутом історії НАН України, Центром пам'яткознавства, Музеєм гетьманства, іншими установами. В центрі наукових Інтересів Л. Пономаренко — історія Києва, якій вона присвятила понад 200 публікацій, її сьогодні без перебільшення можна назвати київським топонімістом № 1. Численні назви давніх вулиць, зниклих та існуючих поселень, річок, озер та інших ландшафтних об'єктів, що закарбувалися історією на карті Києва — це, з її погляду, неоціненний і нетлінний духовний скарб. У співавторстві з О. О. Різником та А. В. Кудрицьким Л. А Пономаренко уклала перший в історії нашого міста комплексний Історичний довідник «Вулиці Києва», що вийшов друком у 1995 році.

РІЗНИК Олександр Олександрович — соціокультуролог, кандидат мистецтвознавства. Народився в Києві у 1956 році. За освітою музикознавець. Закінчив у 1980 році Київську консерваторію ім. П. І. Чайковського. Понад 10 років працював науковим редактором у видавництві «Українська Енциклопедія». З 1995 року — старший науковий співробітник, з 2003 року — завідуючий лабораторією Українського центру культурних досліджень Міністерства культури України. Автор низки публікацій у друкованих та електронних виданнях, присвячених Історії київських вулиць та загальним проблемам міської топоніміки У співавторстві з Л. А. Пономаренко та А. В. Кудрицьким уклав перший в історії нашого міста комплексний історичний довідник «Вулиці Києва», що вийшов друком у 1995 році.

«Ты сама придумала то, чего нет»

Размышления о киевских топонимах

Интерес обывателя к тому, почему именно так, а не иначе называется местность, в которой он живет или работает (если таковая любознательность случается), можно только приветствовать. В последнее время на помощь пытливым землякам пришли специалисты своего дела: историки-краеведы (профессионалы и любители, возомнившие, что они «правдиві фахівці»), географы, картографы и филологи. Общими усилиями, иногда при участии внушительных размеров творческих групп и даже целых академических институтов, рождаются топонимические справочники. Киев здесь не исключение. Начиная с семидесятых годов ушедшего века, в Киеве выходили всевозможные энциклопедические издания, в которых делались попытки объяснить, естественно, с идеологической точки зрения, происхождение старых названий. Частенько о них и вовсе умалчивали. Прорывом в «темном царстве» киевских топонимов стала книга «Вулиці Києва», озарившая «лучом света» многие дотоле мрачные уголки нашего города. Ее авторы — историк и геодезист-картограф Лидия Антоновна Пономаренко и социокультуролог (оказывается, есть такая специальность!) Александр Александрович Ризник — еще восемь лет назад попытались рассказать об истории возникновения киевских наименований, и в ряде случаев это выглядело вполне убедительно и почти профессионально. Но уважаемые исследователи пошли дальше…

Передо мной «Короткий топонімічний довідник. Київ», изданный уже в этом году издательством «Павлим». Справочник содержит несколько сотен названий киевских местностей и раскрывает, как кажется составителям, исторические судьбы целых городских районов. Как и любой другой, этот справочник имеет и преимущества (их не так уж много), и недостатки (к последним, среди прочего, следует отнести ошибки в датировке, а также досадные опечатки и описки, возникшие, думается, не по вине составителей). В предисловии декларируется, что авторы стремятся объяснить читателю, когда и почему возникли те или иные имена, что они обозначают, какова их судьба, и «що нині діється на їхній топонімічній території». Для начала, если учесть многовековую историю «матери городов русских», очень даже неплохо. Дай-то Бог!

Уже первый «романтический» топоним, упоминаемый в справочнике, — «Аварийный» — обещает интересную трактовку возникновения названия. Однако этого не происходит. Так и остается неизвестным, отчего же дали местности в левобережном районе Киева такое вот изумительное по красоте имя. Вместо этого сообщается о таком «интереснейшем» факте: хутор Аварийный являет собой целостный архитектурный ансамбль, созданный вскоре после окончания Второй мировой войны.

Несколько больше повезло объяснению топонима «Фанерне селище». Фанерный городок возник в связи с тем, что в Соцгороде в 30-е годы прошлого века был построен одноименный завод с бараками для проживания в них тружеников стратегически важной фанерной отрасли. О чем не без гордости сообщают составители справочника, рассчитанного «на широке коло читачів». Естественно, гораздо интереснее нам, жителям XXI века, отвлечься от изучения происхождения

таких «уникальных» названий, возникших не так давно, как, например, «Авиагородок», «Академгородок», «Оболонские липки», «Монтажник», «Массив Одесской автострады» или «Турецкий городок», и перенестись в более отдаленные времена, дабы узнать, откуда произошли и отчего возникли наименования киевские, коим уже не одно столетие…

Нам это нужно знать хотя бы потому, что Киев, город с многовековой историей, власти «пытали» неоднократно, заставляя всякий раз отречься от старого во имя «достойного» настоящего и «светлого» будущего. На страницах «Телеграфа» я уже рассказывал о том, как большевики разрушили старую топонимику города, подарив ему такие, например, имена, как Жовтнивка (взамен Шулявки), Сталинка (бывшая Демиевка) и прочее. Ныне, когда мы осознали, что подобные топонимические извращения являются абсурдными по сути, хочется, особенно в случаях, когда городу возвращают его первоначальные имена, разобраться, откуда они родом. В этом и должны помочь справочные пособия, созданные маститыми и компетентными специалистами. А посему продолжим на некоторых примерах знакомство с «довідником».

Пространное объяснение дают авторы возникновению топонима «Берковец». Имя это выводят и от «бирки», то есть овцы, и от «бирки» — палочки, на которой нарезками отмечали счет в древние времена, и от старинного слова «бир», что означало укрепление из высокого частокола. Но вот отсутствует при этом совершенно очевидное объяснение топонима. Дело в том, что «берковец» — это старая славянская мера веса, равная десяти пудам. С древних времен на речках устраивались водяные мельницы, на которых перемалывали зерно. Существовали такие объекты народного хозяйства и на реке Нивке, которая протекала в упоминаемом урочище. Кроме того, как видно из описания Киевского наместничества за 1786 год, здесь имелось «несколько пахотной земли, на которой сеют обыватели рожь, просо, овес, ячмень и гречку. Плод приносит в лучшее время втрое и четверо». При учете зерна и муки, при взвешивании, купле-продаже продукта и т.п. использовали «берки» (в украинском языке до сих пор сохранилось имя такой емкости — цеберко). Десять цеберок, вмещавших по 16 килограммов каждый, считались одним берковцем. Так что, как говорит Михал Михалыч Жванецкий, «тщательнее надо, тщательнее»…

Все исследователи упрямо связывают топоним «Дарница» с древнерусским словом «дарне», мол, эту землю еще «за царя гороха» кто-то кому-то подарил! Не исключение и составители «довідника». Более продвинутые филологи решили, что два слова — дар и ниц — наши весьма образованные пращуры слили в одно, так как в эту местность привозили в дар князьям свои товары купцы и падали ниц от трепета и удовольствия (!)… С чего бы это? И вообще, как теперь, так и в старину, «развести» купца на дары власть имущим было ой как нелегко! Кстати, ни в одной древней летописи эти факты не упоминаются вовсе. Да и вообще, как мне кажется, чушь собачья все это. Впервые Дарница упоминается в документах начала XVI столетия как местность, находившаяся во владениях двух крупных киевских монастырей (Киево-Печерского и Киево-Пустынного Никольского), которые вели судебную тяжбу по поводу размежевания территорий. Спорить было из-за чего! На реке Дарница имелись мельницы, вокруг были великолепные сеножати. После ежегодных разливов рек здесь прекрасно росли отменные травы. Во множестве водилась рыба: «Рыб разного рода изобильно, особливо лещи, язи, марены, судаки, щуки, окуни и прочие, им подобные». Вблизи местности Дарница был

перевоз. Весной и осенью переплывали Днепр на плавсредствах, летом пользовались временным, на плотах, мостом. Соответственно, у переправы имелась «рогатка» (таможня), где контролировали провоз в город и вывоз из него продовольствия, различного сырья и, не в последнюю очередь, хлебного вина (водки). В старой России существовали так называемые «чарочные откупы». Для того чтобы официально ввезти или пронести в город водку, требовалось уплатить немалую пошлину. В самих городах водка стоила в несколько раз дороже, чем в предместьях и слободах. Поэтому охочих делать бизнес на контрабанде зеленого змия было предостаточно и пятьсот лет назад, а не только теперь, когда отраву разливают «казенным» способом в каждом пятом гараже на универсальном мини-заводе (бочка со спиртом, шланг, подающий водопроводную воду, корыто для мытья бутылок, ручной станок для накручивания пробок)... Между прочим, за подобное при том же тишайшем Алексее Михайловиче рубили голову в присутствии жителей города, «дабы иным неповадно было». Возможно, и при возникновении топонима «Дарница» не обошлось без старой русской меры сыпучих и жидких тел. На сей раз это был гарнец. Один гарнец равнялся когда-то 3,28 литра. Польский гарнец был вместительнее и составлял четыре литра. Так что, возможно, когда-нибудь этот киевский район станет... Гарнецким. Главное — найти происхождению топонима по-настоящему документальное подтверждение.

Объясняя топоним «Чмелив яр», авторы выдвигают лишь одну версию его возникновения, мол, название происходит от одного из первых поселенцев по имени Чмель. Между прочим, такое прозвище не обнаружено не только в исторических источниках старого Киева, но даже в ревизских сказках всей Малороссийской губернии. Однако многие историки склонны думать, что это имя связано с наличием в диком яру большого количества шмелей. Кстати, аналогичное народное название «Волчий яр», присвоенное соседнему урочищу, связано не с каким-нибудь первым поселенцем по имени Волк, а с исконными его обитателями — волками, которые успешно боролись здесь за место под солнцем с одичавшими собаками, стаи которых набрасывались на людей еще каких-нибудь сто лет назад. Репьяхов яр, как догадывается читатель, связан с зарослями этого сорняка. Честно говоря, Лукьяновка, в составе которой территориально находились эти и другие яры, славилась своей запущенностью и разгулом диких нравов.

К величайшему сожалению, справочник, рассчитанный на широкого читателя, а значит, и на пытливых школьников, написан весьма сухо. Это означает, что кроме прикладного значения у него отсутствует еще как минимум два: просветительское и воспитательное в самом высоком смысле. А жаль. Таких трудов очень мало в связи со сложностями составления подобных справочников, и это требует от составителей высоко держать планку и не забывать вкладывать в детище душу. Сказанное имеет отношение не только к столице Украины, но и ко всему государству в целом. Все-таки мне не хотелось бы более упрекать составителей справочника «Киев», я лишь пожелаю им не только научного и творческого долголетия, но и подлинного вдохновения, а также новых переизданий их произведений, желательно «исправленных и дополненных», тем более что на киевской топонимической ниве плоды можно пожинать каждое мгновение. Я, например, при возможности, создал бы справочник, в котором не только перечислил бы все переименования наших улиц, бульваров, проспектов, парков, переулков, районов, зафиксированные в документах, но и дал бы краткие сведения о том, почему киевскими (и не только) именами «крутили, как цыган солнцем» представители имперских, потом советских властей, а теперь эту традицию в ряде

случаев сохраняют и власти суверенной Украины. Это тем более важно сделать еще и потому, что знакомство со сводом городских имен Киева за всю его историю, информация о том, откуда берет начало то или иное название, дает богатую пищу для размышлений, позволяет проследить драматическую историю жизни «матери городов русских» и учит бережному отношению к его культурно-историческим ценностям.

Увлечение происхождением того или другого имени, особенно во времена становления государственности, приводит к таким невероятным «открытиям», что хоть святых выноси! Чего стоят «наукові розвідки» ряда современных «українознавців» на тему поисков «пупа Украины»! Некоторые ученые всерьез утверждают, что Гомер — украинец, объясняя это тем, что великий слепец сопровождал декламацию своих произведений игрой на музыкальном инструменте (наверное, на кобзе, лире или бандуре), а ведь настоящие украинские кобзари — слепые!

Еще один пассаж: Киев — это древняя Троя. Возможно, подобная версия возникла в одной ученой голове в связи с гомером-кобзарем. Выходит, Генрих Шлиман копал не там и, увы, раскопал совсем не то, а так себе, какой-то захудалый городишко! А вот еще одно совершенно замечательное открытие, способное перевернуть мировоззрение не одной сотни миллионов жителей нашей планеты! Оказывается, вождь гуннов Аттила — вовсе не гунн. Это наш с вами земляк, украинский казак Гатило! К потрясающим открытиям последнего десятилетия следует отнести и то утверждение, что мать Христа — Дева Мария была украинкой, а, следовательно, и сам Иисус — украинец. Такой себе Іван Христець.

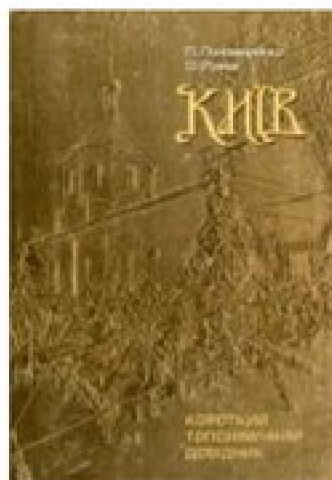
Перечисленные выше примеры, конечно же, находятся за гранью здравого смысла, хотя авторы псевдоверсий, выставляя нас с вами на посмешище перед всем миром, получают государственные награды и защищают докторские диссертации.

Киев — классический пример города, в котором крайне затруднительно на все сто процентов выяснить, как и почему возникло то или иное название. К сожалению, «помогла» в этом и коммунистическая власть. Вычеркивая из памяти молодых строителей новой жизни старые имена, большевики уничтожали и бесценные документы, прямо либо косвенно указывающие на истину. Разумеется, вовсе не поощрялись и этнографические исследования, а поэтому в ряде случаев происхождение народных названий многих киевских местностей сегодня объяснить невозможно. Среди них и Бабий яр, и Загоровщина (в районе нынешней Лукьяновки), и многие другие. За неимением документальных источников крайне затруднительно утверждать, что тот или иной топоним появился исключительно благодаря тому-то и тому-то. Это признак невежества. Напоминает нечто дилетантское, вроде утверждения критика о том, что, «выйдя из дому ранним утром 17 ноября 1832 года и посмотрев на укрытое поземкой поле, Александр Сергеевич Пушкин задумался и тут же сочинил стихи о первом снеге, ставшие в ряду других стихотворений о величественной и суровой русской природе подлинно бессмертными». А посему, как видно из приведенных выше примеров, следует, создавая справочную литературу, посвященную городским именам, упоминать все возможные версии и не бояться выдвигать новые. Ведь историческая наука не стоит на месте, а в споре, как известно, рождается истина!

http://telegrafua.com/181/history/1175/

Дещо про київські топоніми

(рецензія на видання «Київ. Короткий топонімічний довідник»)

У 2003 р. побачила світ книжка «Київ. Короткий топонімічний довідник» (далі ККТД), укладачами якої є Лідія Пономаренко та Олександр Різник. В основу книжки покладено топонімічний словник, що є складовою довідника «Вулиці Києва», укладеного тими ж авторами, а також нині покійним Анатолієм Кудрицьким [6].

Мабуть, зайве доводити корисність такого роду видань. Але й немає потреби пояснювати, що створення будь-якого довідника вимагає від його авторів глибоких фахових знань, широкої загальної ерудиції, ретельності, уваги до дрібниць і, врешті, елементарної грамотності — тим більше, якщо публікацію здійснюють без наукового та літературного редакторів, як у випадку рецензованого видання.

У ККТД вміщено близько двох з половиною сотень статей про київські місцевості. Відбираючи топоніми, укладачі, як зазначено у передмові, «прагнули зупинити свою увагу передусім на тих місцевостях, де нині існує житлова або промислова забудова і які становлять найбільший інтерес щодо походження своїх назв та історичної долі». Зазначимо, що такий критерій відбору — суб'єктивний, і тому він дає привід для запитань: чому стаття про *Труханів острів* є, а про *острів Муромець* немає? Чому є стаття про відоме лише фахівцям *урочище Соколиний Ріг* і немає про *гору Уздихальницю*, на якій стоїть знаний «будинок Річарда»? Чому стаття про неіснуючий нині *струмок Курячий Брід* є, а про *струмок* (також неіснуючий) *Скоморох* немає? Втім подібні запитання завжди виникають у прискіпливих читачів при ознайомленні з такого роду виданнями, адже вони завжди «налаштовані» на пошук помилок. Але в цьому випадку кількість помилок перевищує усі допустимі «норми».

Аналіз виявлених помилок приводить до сумного висновку: Л. Пономаренко та О. Різник проігнорували літературу, видану за останні десятиріччя, зокрема «Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі» (який містить наукові пояснення майже усіх київських топонімів домонгольського часу) [11], серію статей Олексія Толочка «Замітки з історичної топографії домонгольського Києва» (де показано, що ту топографію давньоруського Києва, яку сьогодні прийнято вважати науковою, сконструювали краєзнавці у XIX столітті) [25; 26], монографію Сергія Климовського «Соціальна топографія Києва XVI — середини XVII століть» (з якої можна було б узяти сучасні наукові дані про такі топоніми, як Біскупщина або Замкова гора) [14].

Автори нехтують загальнонауковим принципом, згідно з яким дослідник має керуватись критичним підходом до використання історичних джерел (наводять дані з документів, які давно визнані пізніми фальсифікатами) і критично ставитись до видатних, але давніх творів (скажімо, праць Миколи Закревського [13] та Лаврентія Похилевича [20]). У кількох статтях автори неправильно вказують місцеположення добре відомих об'єктів, чия локалізація ніколи не викликала сумнівів: літописний «город» Заруб, село / містечко Мостище, Звіринецьке укріплення. Про деякі топоніми автори повідомляють «народну етимологію», не вказуючи при цьому наукової. Окремі помилки просто викликають подив. Наприклад, автори вважають, що держава може встановити протекторат над окремою людиною (стаття «Болгарський хутір»), що соколине полювання — це полювання на соколів (статті «Боричів узвіз» і «Соколиний Ріг»), не бачать різниці між трасою і траєкторією (стаття «Почайна»), не знають, коли засновано Запорозьку Січ (стаття «Воскресенка»), називають дрібного чиновника «державним діячем» (стаття «Борзаків хутір»), не розуміють, що бувають терміни-омоніми (стаття «Забара») і, схоже, не вміють провести елементарний аналіз карти (інакше б не стверджували, що гора Дитинка була частиною дитинця).

Далі подаються деякі фрагменти ККДТ, в яких виявлено помилки, та супровідний коментар.

БЕРЕСТОВЕ

«Давнє поселення Берестове було розташоване на території сучасного парку Слави і верхньої частини Києво-Печерської лаври (до її заснування)» [ККТД].

Згідно з оповіддю «Києво-Печерського патерика» про спорудження Успенського собору, на місці Верхньої Лаври було поле, а не село [18, с. 60].

«Назва — від дерев породи берест» [ККТД].

Берест (карагач) — не порода, а вид дерева (Ulmus campestris), яке належить до роду в'яз. Зазначимо, що його не згадано у докладному описі київської рослинності, який наводиться у книжці «Природа Києва та його околиць» [7, с. 43-61]. Наведена етимологія ненаукова. За Іриною Желєзняк, назва може походити від імені першого поселенця або власника (з джерел відомі імена «Берест», «Берестов») [12].

«Згадується в літописах X—XII століть (зокрема, у 944, 980 та ін.) як заміська резиденція великих князів...» [ККТД].

Під 944 роком Берестове не згадується.

«У 1008 році в Берестові споруджено церкву святих апостолів Петра і Павла, що згодом здобула назву церква Спаса на Берестові і неодноразово перебудовувалася» [ККТД].

Тут змішано відомості про три різні храми.

1. Церква апостолів Петра і Павла, яку, за сумнівним повідомленням пізнього Никонівського літопису, спорудив у Києві (де саме, невідомо) митрополит Іоан у 1008 р. [21, с. 69].

2. Церква Апостолів на княжому дворі у Берестові, що згадується у «Повісті временних літ» під 1051 р. (як припускають, її повна назва — Дванадцяти апостолів) [15, с. 95].

3. Церква Спаса на Берестові (Спасо-Преображенська), яка, на відміну від перших двох, існує до нашого часу; у давньоруську епоху вона була храмом Спаського монастиря, вперше згаданого у «Повісті временних літ» під 1072 р. [15, с. 111]; час її спорудження з писемних джерел невідомий, історики архітектури визначають його 2-ю половиною XI — 1-ю чвертю XII ст. [1, с. 97; 2].

БІСКУПЩИНА

«Назва Біскупщина відома з 1604 року, коли грамотою польського короля Сигизмунда згадані землі було передано у власність католицькому єпископу «біскупу» Домініканського монастиря Верещинському» [ККТД].

Біскупщина (точніше, Біскупське містечко) утворена у 1602 році згідно з судовим вироком Сигізмунда III у справі земельного конфлікту між київським католицьким єпископом та київським магістратом [14, с. 69-70]. Єпископ очолював не Домініканський монастир (як випливає з тексту ККДТ), а Київську діоцезію. Згаданий Йосиф Верещинський помер у 1599 році. Його наступником і засновником Біскупського містечка був Кшиштоф Казимирський [14, с. 69-70].

«Палац єпископа — так званий Кудрявський палац — стояв на Кудрявці, а єпископський двір містився на Щекавиці, яка в той час здобула назву Біскупська гора» [ККТД].

Згідно з джерелами, палац єпископа (точніше, «двір біскупський») можна впевнено локалізувати на місці сучасної автостанції «Поділ» [14, с. 74]. Кудрявський палац (замок) — це історіографічне непорозуміння, зобов'язане своїм походженням Максиму Берлинському [14, с. 101-103].

ВОЛОВА ГОРА

«Існує версія, що назва місцевості походить від давньослов'янського бога Велеса, капище якого містилося на Воловій горі» [ККТД].

Назва «Гора Воловня», яка зафіксована на плані 1837 року, безумовно, походить від «волового» (скотного) двору, що належав до митрополичого подвір'я і згадується в описі 1766 року. [16, с. 672].

ВОСКРЕСЕНКА

«…належала кошовому отаману Запорізького козацтва Остапу (Євстафію) Дашковичу» [ККТД].

Військовий і державний діяч Великого князівства Литовського Євстафій (Остафій) Дашкович (Дашкевич; ?—1535) обіймав посаду канівського і черкаського старости і активно використовував козаків у боротьбі з татарами [35]. Тоді ще не було Запорозької Січі (відома з 1580-х років) [10, с. 538-539] і, відповідно, ще не існувало ні Запорозького козацтва, ні кошових отаманів.

ЗАРУБ

«Історична місцевість біля гирла р. Либідь (Голосіївський район) [...] Місцевість згадувалася від доби київського князя Ізяслава Мстиславича (1097—1154)» [ККТД].

Загальновизнано, що Заруб — це літописний «город» на місці колишнього села Зарубинці Канівського району Черкаської області [27, с. 143—146]. Отже, топонім до Києва не має відношення. Заруб вперше згадується під 1096 р., а це аж ніяк не доба Ізяслава Мстиславича (народився близько 1097 року, князював у Києві у 1146—1154 роках з перервами).

ЗАТОН

«Затока Дніпра між сучасними мостами ім. Є. Патона і Дарницьким залізничним. Виникла при впадінні Наводницького струмка у Дніпро. Прилягає до історичних місцевостей Видубичі та Наводничі (Печерський район). Від доби середньовіччя використовувалася як місце стоянки суден, у XX столітті — човнова станція» [ККТД].

Озеро Затон, яке згадується в документах XVI—XVII століть, не можна ототожнювати з сучасним Видубицьким озером, оскільки останнє утворилося в процесі будівництва залізниці (перед 1870 роком) [4]. І не «човнова станція», а «ремонтно-відстійний пункт човнів».

КОЗИНЕ БОЛОТО

«Відоме з часів Київської Русі» [ККТД].

Насправді назва відома від початку XIX століття.

«...назва «Козине болото» продовжувала побутувати до 1830-х років, доки на місці колишньої водойми не було облаштовано міську площу (первісно мала назву Хрещатицька) і розпочато забудову» [ККТД].

Треба розрізняти «Козине болото» як гідрографічний об'єкт і як місцевість. Власне болото, як добре видно з карти 1803 року, було розташоване не на місці майдану Незалежності, а в районі перетину сучасних провулків Т. Шевченка і Михайлівського [31]. До речі, болото не можна називати водоймою, оскільки болото — це перезволожена ділянка суходолу.

КУРЕНІВКА

«Місцевість відома під сучасною назвою з середини XVII століття, найпоширеніша версія щодо її походження — від куренів, які тут начебто ставив Київський козацький кіш» [ККТД].

Найдавніше відоме рецензентові джерело, в якому згадується «Куренівщина» — це Подвірна ревізія населення Гетьманщини 1723 року, пущена в науковий обіг Сергієм Шамраєм. Ревізією тут зафіксовано 19 посполитих — і жодного представника інших станів [19, с. 144—145]. Версію про «курені» (щоправда, належних якійсь «пограничной страже») висунув М. Закревський [13, с. 724]. Козацькими ці курені стали вже у києвознавчих працях радянського часу,

наприклад, у двотомній «Історії Києва» [17, с. 112]. Насправді нечисленні київські козаки жили не в куренях, а у своїх садибах на Подолі [34]. Чому козаків Київської сотні укладачі довідника називають «кошем», незрозуміло.

«[Куренівка] у 1630 налічувала 200 хат» [ККТД].

Ці відомості про «200 хат», що згадуються у «Записці» Петра Розвидовського, стосуються не Куренівки, а Пріорки [22, с. 105].

МОСТИЩЕ

«Місцевість, колишнє село у Подільському районі. Простягається між Вишгородською вулицею, Суклєєвим яром (між Брестською та Замковецькою вулицями), західною околицею Мостицького жилмасиву і проспектом Правди [...] Виникло на шляху від Пріорки до м. Гостомель (сучасна Мостицька вулиця)» [ККТД].

Мостище — це колишнє село на правому березі річки Ірпінь, яке у 1972 році увійшло до складу селища міського типу Гостомель. Отже, до вулиці Мостицької і взагалі до Києва (в його сучасних адміністративних межах) воно відношення не має. Наведемо кілька посилань на джерела, які підтверджують, що Мостище XVII—XVIII століть локалізується на тому ж місці, що й село, зафіксоване на картах XIX—XX століть

1. З універсалу Богдана Хмельницького про передачу маєтків Домініканського монастиря Братському монастирю (1651 р.) видно, що село Мостища лежить над річками Ірпінем і Котором [28].

2. Містечко Мостище (на той час порожнє, власник — Печерський монастир) фігурує в описі Київської округи 1686 р., при цьому згадується міст через Ірпінь (на якому «сбирают мостовое на Киев, казацкого сотника Савы Туптала») [23, с. 545].

3. Мостище показано як село на правому березі Ірпеня на карті Київського повіту 1790-х років [30].

НАВОДНИЧІ

«Назва — від переправи через Дніпро, яка постійно існувала на цьому місці з глибокої давнини: спочатку її «наводили» на з'єднаних поміж себе човнах та інших плавзасобах, а згодом вона стала понтонною» [ККТД].

Пояснення назви наївне і до того ж суперечить історичним обставинам: топонім «Неводничі» (а не «Наводничі») згадується вже під 1538 роком [13, с. 234], а наплавний міст тут з'явився лише у 1706 році. Можна припустити, що топонім пов'язаний з «неводничим» (від «невод») — відповідальним за рибні угіддя. Така посада існувала в Україні в XVI століття [9, с. 265]. Версія підтверджується тим, що поруч дійсно було відоме рибне озеро Затон. У давнину переправа тут дійсно була, але поромна. Переправа на «з'єднаних поміж себе човнах та інших плавзасобах» — це і є понтонна переправа.

«Узгір'я з північного боку Новодничей, на якому нині розташований Музей Великої Вітчизняної війни, мало народну назву Запрєтка (від язичницьких капищ, що

існували тут у давнину — зони, забороненої («запрєтної») для нечистої сили)» [ККТД].

Цілком очевидно, що «Запрєтка» — топонім, породжений радянською добою, походить від російського «запретная зона».

ПУЩА-ВОДИЦЯ

«Назва — від «пущі» (густий ліс) і р. Водиця (паралельна назва — Котурка). Відома з XI століття як місце князівського полювання. У 1571—1743 роках фігурує у грамотах польських королів та російських царів як земля, що перебуває в користуванні київських міщан [...] У 1793 році передана у власність Києву як «Лісова дача Пуща-Водиця». У 1794—1798 роках згадувався хутір Пуща-Водиця» [ККТД].

Водиця — це не паралельна назва Котурки, а окрема річка (струмок), неіснуюча нині права притока Дніпра (Почайни). Згідно з картами XIX століття, Водиця починалася в болоті Синяковому, протікала у південно-східному напрямі і впадала в заплавне озеро Біле, поєднане з Дніпром [29; 32; 33].

Незрозуміло, який зміст автори вкладають у вислів «відома з XI століття»? Якщо мається на увазі літописний «ліс і бір великий», то тоді Пуща-Водиця відома з часів Кия, Щека і Хорива. «Пущі» з королівських і царських грамот — це просто ліси навколо Києва. Якщо мається на увазі топонім «Пуща-Водиця», то з тексту ККДТ видно, що він відомий з XVIII століття.

Зазначимо, що річку Водицю згадано у грамоті Сигізмунда I (1523 рік) [8].

СЕТОМЛЬ

«Історична місцевість на Подолі. Являла собою піщану косу між Дніпром і Почайною» [ККТД].

Оскільки давньоруською мовою топонім писався з літерою «Ѣ» після «С», то українською правильно не «Сетомль» і не «Сєтомль», а «Сітомль» або «Сітомля». З літописних згадок однозначно випливає, що Сітомль — це не піщана коса, а річка: в ній тонули печеніги [15, с. 89] і ловили рибу кияни [15, с. 101]. Скоріш за все, її треба ототожнити з пізнішим Скоморохом [5].

ЩЕКАВИЦЯ

«...тут, згідно зафіксованим в давньоруських літописах переказами, оселився молодший брат Кия Щек, спорудивши власний замок (кремль)» [ККТД].

У давньоруських літописах говориться лише про те, що Щек «сидів» на Щекавиці. Відомості про споруджений ним «замок» походять зі значно пізніших джерел, зокрема з твору біскупа Йосифа Верещинського (кінець XVI століття). Термін «кремль» можна вживати лише для російських пам'яток XIV—XVII століть. Стосовно Щекавиці він з'явився завдяки російському перекладу польськомовного твору Й. Верещинського [3, с. 406—407].

Загальновизнано, що не назва гори походить від імені одного з легендарних засновників Києва, а навпаки, ім'я Щек було, скоріш за все, вигадане літописцем,

щоб пояснити топонім «Щекавиця». Вивести його наукову етимологію зробив спробу Олексій Стрижак: від гіпотетичного слов'янського слова «щькавыи» (у російській слово «щека» має діалектне значення «крутий берег річки»; відоме українське прізвище «Щикатий») [24].

«…вперше згадується в 1151 році» [ККТД].

Перша датована згадка Щекавиці у літописі — оповідь про смерть Олега Віщого під 912 роком [15, с. 22]. Щоправда, ця подія легендарна.

«…від XII століття Щекавиця фігурує серед володінь Кирилівського монастиря» [ККТД]

Про володіння київських монастирів відомо від XV століття. Щекавиця ніколи не належала Кирилівському монастирю.

«У 1-й половині і в середині XVII століття на Щекавиці був розташований двір Київ. єпископа, внаслідок чого місцевість почала також побутувати під назвою Біскупська гора» [ККТД].

Двір біскупа був не на Щекавиці, а біля її підніжжя (на місці автостанції «Поділ»). Щекавиця називалася Біскупською горою тому, що входила до володінь біскупа.

«Впродовж XVII—XIX століть Щекавиця згадується як Шкавиця, Скавиця, Скавика, що становлять варіанти основної назви — Щекавиця» [ККТД].

О. Толочко досить обґрунтовано піддає сумніву ряд «Скавика < Шкавица < Щьковиця» [26, с. 152—153]. Спираючись на численні джерела, О. Толочко [26] і С. Климовський [14, с. 98—101] довели, що від давньоруських часів і до XVII століття під Щекавицею розумілася значно більша територія, ніж тепер: не лише виступ Лук'янівського плато, обмежений з півдня Глибочицькою долиною, а й Кудрявець.

Література

1. *Асеєв Ю. С.* Архітектура Київської Русі.— К.: Будівельник, 1969.— 191 с.

2. *Булкин В. А.* О времени постройки церкви Спаса на Берестове // Археологія.— 1995.— № 2.— С. 140—143.

3. *Верещинский И.* Способ заселения Нового Киева… // Киевская старина.— 1894.— №3.— С. 403—425.

4. Видубицьке озеро // *Г. Ю. Івакін, М. Б. Кальницький, Ю. В. Павленко, О. Ю. Храмов.* Визначні пам'ятки Києва: Енциклопедичний довідник.— К.: Фенікс, 2005.— С. 149—150.

5. *Вортман Д.* Притоки Либеді // Янус-Нерухомість.— 2000.— № 21.— С. 22—23.

6. Вулиці Києва: Довідник / Ред. А. В. Кудрицький.— К.: Укр. енцикл. ім. М. Бажана, 1995.— 352 с.

7. *Гаврилюк В. С., Речмедін І. О.* Природа Києва та його околиць: Фізико-географічна характеристика.— К.: Вид-во КДУ ім. Т. Шевченка, 1956.— 70 с.

8. Грамота Сигизмунда I, восстанавливающая Межигорский монастырь. 1523, 12 марта // СМИТК.— Отд. III.— С. 20—22.

9. *Грушевський О.* Промисли в Україні XVI ст. // Україна на переломі.— К., 1994.— С. 256—266.

10. *Гурбик А. О.* Томаківська Січ // Історія українського козацтва: Нариси у 2 т.— Т. 1.— К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006.— С. 536—547.

11. Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі.— К.: Наукова думка, 1985.— 256 с.

12. *Железняк І.* Берестовое // ЕСЛГНПР.— С. 19.

13. *Закревский Н. В.* Описание Киева. В 2 т.— М.: тип. Моск. Археол. о-ва, 1868.— Т. 1.—455 с.; Т. 2.— с. 456—950.

14. *Климовський С. І.* Соціальна топографія Києва XVI — середини XVII ст.— К.: Стилос, 2002.— 230 с.

15. Літопис руський / Пер. з давньорус. Л.Є.Махновця.— К.: Дніпро, 1989.— XVI+591 с.

16. *Лучицкий И.* Киев в 1766 году // Киевская старина.— 1888.— № 1—3.— С. 1—74.

17. *Мишко Д. И.* Киев в период развития феодально-крепостнических отношений на Украине (XV—XVI вв.) // История Киева.— В 2 т.— Т. І.— К.: Изд-во АН УССР, 1963.— С. 106—125.

18. Патерик Києво-Печерський / Упор. Ірина Жиленко.— К.: Вид. дім «KM Academia», 1998.— 348 с.

19. *Перковський А. Л.* Про чисельність населення м. Києва на початку XVIII ст. // Укр. археограф. щоріч.— Вип. 1.— К., 1992.— С. 144—156.

20. *Похилевич Л. И.* Сказания о населённых местностях Киевской губернии.— К., 1864.— 763 с.

21. Полное собрание русских летописей.— Т. 9. Летописный сборник, именуемый Патриаршею или Никоновскою летописью.— СПб., 1862.— 256 с.

22. *Развидовский Петр.* Записка о Киевском доминиканском монастыре... // СМИТК.— Отд. III.— С. 102—106.

23. Статистическая опись Киевского округа... 1686, 28 июля // Архив Юго-Западной России.— Ч. VII.— Т. І.— К., 1886.— С. 513—549.

24. *Стрижак О.* Щьковиця // ЕСЛГНПР.— С. 176.

25. *Толочко О.* Чи знаємо ми, де знаходилася Аскольдова могила? (Замітки з історичної топографії домонгольського Києва) // Київська старовина.— 2000.— № 5.— С. 144-157.

26. *Толочко О.* Яка гора в домонгольський період називалася Щекавицею? (Замітки з історичної топографії домонгольського Києва) // Київська старовина.— 1997.— № 5.— С. 152-167.

27. *Толочко П. П.* Киев и Киевская земля в эпоху феодальной раздробленности XII—XIII веков.— К.: Наук. думка, 1980.— 224 с.

28. Универсал Богдана Хмельницкого, передающий имения Киевского доминиканского монастыря Киевскому Братскому монастырю. 1651, 11 января // СМИТК.— Отд. III.— С. 73—74.

Картографічні джерела

29. Городской лес «Пуща-Водица» / Сост. И. Таиров.— К., 1900.— Нац. б-ка України ім. В. Вернадського, зал картографії.— Шифр 5169.

30. Карта Київського повіту 1790-х років // Описи Київського намісництва 70—80-х років XVIII ст.— К.: Наук. думка, 1989.— Вкл. між с. 288—289.

31. План Києва: друга та третя частини (1803 р.).— Наук. архів Ін-ту археології НАНУ.— Ф. 14.— Од. зб. 116.

32. План окрестностей Киева // Планы города Киева в разное время с X в. до 1864 г.: Атлас планов / Сост. Н. Закревский.— Лист 13.

33. План части р. Днепра по съемке 1860 г. // *Ю. Голубин.* Река Днепр у г. Киева.— Ч. 1-я.— К.: Изд-е Киев. округа путей сообщения, 1917.— Приложение.

Видання на компакт-дисках

34. *Климовський С.* Козаки в Києві // Київ. Історична енциклопедія. З найдавніших часів до 1917 р.— К.: 3-Media, 2000.

Інтернет-джерело

35. Дашкович Остафій // http://www.1enciklopedija.com/topic/

Скорочення

ЕСЛГНПР — Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі.— К.: Наук. думка, 1985.— 256 с.

СМИТК — Сборник материалов для исторической топографии Киева и его окрестностей.— К., 1874.

http://www.interesniy.kiev.ua/new/memoryaboutkiev/8267/10915